

Forord

Denne bog og de tilhørende støttematerialer er kommet til verden, fordi jeg ikke rigtigt har kunnet nå de resultater i grønlandskundervisningen, som jeg mener burde kunne nås, med de eksisterende materialer, som i praksis udgøres af Gitte Hertlings og Pia Rosing Sørensens *Qaagit* med omliggende materiale. Dette skal ikke forstås således, at jeg afviser dem. Slet ikke. Faktisk tror jeg, at *Qaagit* i en lang række konstellationer af steder, undervisere og elever er et bedre bud end mit system. Men jeg har måttet erkende, at *Qaagit* ikke matcher min underviserprofil og jeg har erfaring for, at der findes indlærere, der selv vurderer at have behov for en del mere teori end de eksisterende materialer lægger op til. Det er disse elever og deres åndsfæller, denne bog henvender sig til.

Forsøg til en forbedret grønlandsk pædagogisk Grammatica har et ganske højt abstraktionsniveau. Det har den fået af to årsager. For det første fordi udviklingen har medført, at de danskere, der i dag rekrutteres til Grønland, stort set alle er højtuddannede og vant til abstrakt tænkning. Det andet synspunkt er en lidt kynisk cost/ benefit afvejning: Der er masser af danskere, der hvert eneste år påbegynder grønlandsk, men kun de allermest motiverede når ret langt. Det er disse motiverede elever, jeg henvender mig til med dette system. Det er meget systematisk og det lefler bestemt ikke for læseren, men jeg er helt overbevist om, at der ligger en stor indlæringsprofit i den abstrakte tilgang. Det er kun et spørgsmål om motivation at lære abstraktionerne at kende.

Forsøg til en forbedret grønlandsk pædagogisk Grammatica er en lærebog, og den skal som sådan læses og læres fra ende til anden, hvilket jo er en stor opgave i sig selv¹. Og endda vil den hellige grav langt fra være vel forvaret. Ingen lærer funktionelt grønlandsk alene af en bog som denne! Men den er til stor hjælp alligevel, fordi den sparer dig for en masse frustrationer ved at give dig eksakte forklaringer på forhold, der ellers er uoverskuelige og uforståelige, og fordi den tvinger dig til at tage bevidst stilling til en række pædagogiske og sociologiske problemstillinger, der direkte påvirker din situation som indlærer og dermed din motivation.

Samtidig med *Forsøg til en forbedret grønlandsk pædagogisk Grammatica* udsendes *Grønlandsk for voksne* og *Lydbånd til Grønlandsk for voksne*. Det er øvelser og eksempler, der konkretiserer ca. den første halvdel af grammatikkens abstraktioner og giver dig en første indføring i

¹ Læg i øvrigt i denne forbindelse mærke til, at nogle af øvelserne til kapitel 3 er indtalt på lydbåndet til *Grønlandsk for voksne*. Hver gang du skal anvende båndet vil dette blive signaleret med symbolet 🎧.

noget faktisk grønlandsk sprog. Du skal regne med at bruge omkr. 100 timer på at gennemarbejde dette materiale. Når du er helt igennem vil du kunne nogle ting: Du vil for det første kunne udtale alle grønlandske ord nogenlunde pænt. For det andet vil du til den tid have en ganske god fornemmelse for dannelsen af enkeltord og de lydlige processer, der indgår i den. Endelig vil du have en begyndende aktiv beherskelse af et par hundrede gloser og et halvt hundrede tilhæng.

Men du vil til den tid kun i meget begrænset omfang have øvet dig i at bruge længere sætninger. Det er nemlig således, at du for at udtrykke mere sammenhængende sætninger må have en del former og syntaktiske regler indlært. Det er stort set stoffet fra anden halvdel af denne grammatik. *Grønlandsk for voksne 2*, der kommer omkr. jul 1997 vil sikkert være en hjælp til den tid. Den vil indeholde mere systematiske grammatiske øvelser end begynderbogen.

Denne bogs titel og udseende er tænkt som et knæfald for den historie, den indgår i. Omslagstegningen er taget fra selve "lærdommens kilde" i Grønland, nemlig ABD-en fra 1910. Titlen er taget fra et af de fornemste pionerarbejder i beskrivelsen af grønlandsk, nemlig Otto Fabricius' grammatik fra 1791 (*Forsøg til en forbedret grønlandsk Grammatica*).

Nuuk i september 1997

Per Langgård

Indholdsfortegnelse

Forord.....	i
Indholdsfortegnelse.....	iii
1.0 - Lidt at tænke på før du for alvor går i gang med at lære grønlandsk.....	1
1.1 – De fire problemkomplekser.....	1
1.1.1 – Problemerne af samfundsmæssig art.....	2
1.1.2 – Problemerne af sproglig art.....	2
1.1.3 – Problemerne af pædagogisk art.....	3
1.1.4 – Problemerne af personlig art.....	3
1.2 – Skitse af en problemløser - action.....	4
1.2.1 - Problemerne af samfundsmæssig art.....	4
1.2.2 - Problemerne af sproglig art.....	4
1.2.3 - Problemer af pædagogisk art.....	5
1.3 - Bogens vigtigste kapitel - forfatterens “testamente”.....	6
2.0 - En pædagogisk grønlandsk grammatik.....	8
2.1 - Grønlandsk “inde i hovedet” og grønlandsk “uden for hovedet”.....	9
2.2 - Om ordbog vs. grammatik.....	11
2.3 - Hvis tilhæng ikke er grammatik, hvad er så grammatik for noget? 12	
3.0 - Grønlandsk udtale - et grundkursus.....	13
3.1 - Lyd og bogstaver.....	13
3.1.1 - Den uvante lyd [q].....	13
3.1.2 - De lidt uvante lyd [ɣ], [t], [x] og [χ].....	15
3.1.3 - Lyd iøvrigt.....	16
Øvelse 117	
3.2 - Tone og tryk.....	18
Øvelse 219	
Øvelse 319	
Øvelse 420	
4.0 - Om lydreglerne.....	21
4.1 - Generelt om lydregler.....	22
4.2 - De enkelte lydregler.....	22
4.2.1 - C1C2 → C2C2.....	23

4.2.2 - V → åben / den følges af /q/ eller /r/.....	23
4.2.3 - V → a / lyden før V er et /a/.....	23
4.2.4 - ð → a / lyden efter ð er en vokal; ð → i / lyden efter ð er en konsonant	24
4.2.5 - Frikativer → ustemte / de er lange.....	24
4.2.6 - /v/ → w / V ___ V.....	25
4.2.7 - T → t / lyden før T er en konsonant; T → s / lyden før T er en vokal	25
4.2.8 - q/r g → r.....	26
4.2.9 - t → s / der står et /i/ een eller to pladser før /t/.....	26
5.0 - Transitivitet - et vanskeligt begreb.....	27
5.1 - Det, der gør det svært.....	27
5.2 – Det, der gør det vigtigt.....	28
5.2.1 – En typisk faldgrube for begyndere.....	30
Øvelse 531	
6.0 - De grammatiske kategorier.....	32
6.1 - Om ordklasser.....	32
6.1.1 - Grønlandske nominer.....	32
6.1.2 – Adjektiver er ikke en ordklasse på grønlandsk.....	34
6.1.3 – Adverbier er ikke en ordklasse på grønlandsk.....	35
6.1.4 - Grønlandske verber.....	36
6.1.5 - Grønlandske partikler herunder tilhængspartikler.....	37
6.1.6 – Præpositioner (forholdsord).....	38
6.2 - Om kasus.....	39
6.2.1 - Oblique kasus.....	40
6.2.2 - En typisk faldgrube for danske indlærere ved oblique kasus.....	41
6.3 - Om personae.....	42
6.3.1 - På grønlandsk har 4. person særlige endelser i såvel ental som flertal.....	42
6.3.2 - På dansk er der coreference “mellem kommaer”. På grønlandsk er der co-reference “mellem punktummer”.....	43
6.3.3 - Personerne er “bygget ind” i verbet.....	43
6.3.4 - Personendelserne - det grundliggende skema.....	43
6.4 - Om modus.....	45
6.5 - Om numerus.....	46
6.5.1 - En typisk faldgrube for danske indlærere ved numerus.....	46
6.6 – Genus.....	47
7.0 - Om systematikken, når kasus, numerus og personae blandes sammen.....	48
7.1 - Almene overvejelser.....	48
7.2 - Første trin - den grundliggende struktur.....	49
7.3 - Andet trin - problemerne med 3. person inddrages.....	50
7.4 - Tredie trin - de systematiske ændringer inddrages.....	52
7.5 - Sidste trin - de enkelte skemaer.....	53
7.5.1 - Indikativ.....	54

7.5.2 - Interrogativ.....	54
7.5.3 - Imperativ.....	55
7.5.4 - Optativ.....	55
7.5.5 - Ledsagemåde.....	56
7.5.6 - Participium.....	57
7.5.7 - Causativ.....	58
7.5.8 - Conditionalis.....	58
8.0 – Et par af de tilhæng, der typisk volder problemer.....	60
8.0.1 – Vb{÷Taq}N.....	60
8.0.2 – N{+gð}Vb.....	61
8.0.3 – {ta(C)}N.....	62
8.0.4 – Vb{÷utð}Vb.....	62
9.0 - Terminologiliste	64
10.0 - En afkodet eksempeltekst.....	67
11.0 – De bundne morfemer, der forekommer i teksten.....	70
11.1 - Tilhængsliste.....	70
11.2 - Tilhængspartikler og hybridformer.....	75
11.3 – Endelser.....	76
Appendix I - anvendte gloser og tilhæng.....	80
Appendix II - facitlister.....	83
Øvelse 183	
Øvelse 283	
Øvelse 383	
Øvelse 583	
Appendix III - kombinatorikken ved 5 tilhæng og endelser.....	84
Appendix IV – Henriks Lunds Ilaanni unnulermat.....	85
Tekst og melodi.....	85
Dansk gendigtning.....	86

1.0 - Lidt at tænke på før du for alvor går i gang med at lære grønlandsk

For det første skal du være klar over, at det ikke er et ukompliceret forehavende, du kaster dig ud i, når du vil lære grønlandsk. Det er af mange årsager ikke let, men det er måske vanskeligt af nogle helt andre årsager end du umiddelbart forestiller dig det. Det er begrundelsen for disse sider, for det er så uhørt vigtigt - sådan er i hvert fald min personlige holdning - i alle livets forhold incl. indlæringen af et nyt fremmedsprog, at det er problemerne, vi erkender og klarer i stedet for at spille kræfterne på skinproblemerne: Det har som bekendt kun en begrænset effekt at sætte hæfteplaster på vablerne, når problemet grundliggende er, at skoene er for små.

I grønlandskundervisningen kender vi meget vel en lang række "hæfteplastre" til forklaring af de alt for mange utilfredsstillende indlæringsforløb. Her er et lille udpluk af nogle af de oftest anvendte:

- ⇒ Den er gal med samfundet. Jeg hører næsten ingen grønlandsk i min dagligdag. Såvel hjemme som på jobbet tales der dansk.
- ⇒ Den er gal med sproget. Der er alt for langt fra det analytiske, germanske danske sprog, som er mit modersmål, til det polysyntetiske, eskimoiske grønlandske sprog, som er mit målsprog.
- ⇒ Den er gal med undervisningen. Materialerne er alt for dårlige, lærerne er ukvalificerede, og forresten ligger timerne alt for sent på året og på tidspunkter af dagen, hvor jeg er for træt til at deltage med udbytte.
- ⇒ Den er gal med mig. Jeg har for travlt på jobbet og med familien og så er jeg da forresten nok også ved at være for gammel til at kunne lære et helt nyt og mærkeligt fremmedsprog.

1.1 – De fire problemkomplekser

På samme måde som hæfteplastrene trods alt hjælper lidt på vabler, gælder det, at de nævnte synspunkter rent faktisk har noget med virkeligheden at gøre. Men de gælder kun, hvis de tænkes som en samlet helhed. Som isolerede forklaringsmodeller forplumrer de bare billedet. Helt basalt er problemet et spørgsmål om at være tilstrækkeligt motiveret til at komme tilstrækkeligt meget i gang i en situation, hvor mange forhold medvirker til at nedsætte motivationen. Og det er en ulige kamp med mange odds imod!

1.1.1 – Problemerne af samfundsmæssig art

Der findes ganske rigtigt en række iøjnespringende problemer på samfundsniveauet, der tilsammen gør det meget, meget vanskeligt at praktisere grønlandsk begyndersprog.

- ⇒ Langt de fleste danskere i Grønland er særdeles højtuddannede specialister, der er vant til at tale kompliceret sprog om komplicerede ting. De lever i danske familier, samarbejder med andre specialister og omgås typisk ligemænd i henseende til alder og uddannelsesmæssig baggrund. Og disse ligemænd er endnu - tingene er i hastig forandring i disse år - andre danskere. Kort sagt, de har kun få muligheder for at praktisere grønlandsk på en menneskeligt og professionelt naturlig måde.
- ⇒ Den grønlandske sprogpolitik har i det sidste halve århundrede været præget af mangel på balance. Først var landet totalt ensproget grønlandsk, så forsøgte man (politikere m. fl.) at undertvinge det grønlandske og accepterede/ønskede et meget danskdomineret samfund. I den periode var der forståeligt nok ikke mange danskere, der fik lært noget grønlandsk, så grønlændere vænnede sig til den helt faste rolle, at det var dem, der måtte klare fremmedsproget, når der skulle kommunikeres. Siden vendte strømmen 180° og grønlandsk blev opprioriteret og tillagt en ekstrem værdi, som det kunne være vanskeligt at leve op til, og lige nu synes der at være en tendens til at opprioritere engelsk. Disse følelsesladede og meget voldsomme skift i den førte politik har produceret forskellige ubalancer: Der er gamle, der er kede af aldrig at have lært dansk, der er midaldrende, der føler aldrig at have lært ordentligt grønlandsk og som ikke sjældent har et ganske traumatisk forhold til dansk (og danskere) i bred almindelighed. Endelig er der de helt unge, der har oplevet store problemer i uddannelsessystemet på gr. af manglende beherskelse af dansk. Kort sagt er det vanskeligt for en dansker overhovedet at få lov til at praktisere sit grønlandske i virkelighedens verden. Der er nogle grønlændere, der føler sig forpligtet til at tale dansk selv om de måske ikke er særligt dygtige til det. Der er nogle, der selv føler at have behov for at lære dansk og derfor griber de chancer, der byder sig for at få lejlighed til at praktisere sproget. Der er specielt blandt de midaldrende nogle, der er så ekstremt dygtige til dansk, at alt andet end dansk er udelukket som socialt meningsfuldt kommunikationsmedium. Endelig er der da også enkelte, der ikke bryder sig om danskere eller opfatter deres grønlandske sprog lidt à la sigøjnernes hemmelige sprog, romani, som fremmede ikke må kunne forstå.

1.1.2 – Problemerne af sproglig art

Der findes en række iøjnespringende forskelle af rent sproglig karakter mellem dansk og grønlandsk. Der er så mange, at det uforberedte møde med sproget virker så aldeles overvældende, at det ofte er meget, meget vanskeligt at komme i gang. Der er simpelthen for langt, så grønlandsk er et uhørt vanskeligt sprog at lære - hævdes det. Det passer selvfølgelig, at der er langt, men det passer ikke, at sproget af den årsag er vanskeligt at lære. Faktisk er der ganske mange undersøgelser, der antyder, at sprogligt slægtskab alene er et begynderproblem. Afstand betyder ikke indlæringsproblemer, men startproblemer.

1.1.3 – Problemerne af pædagogisk art

Det er rigtigt, at der findes nogle pædagogiske problemer. Du får kun sjældent noget foræret gennem undervisningen. Grønlandsk som fremmedsprog er et meget lille fag, hvortil der langt fra udvikles fine materialer hvert år. Der er også store problemer med ordbøger, grammatikker etc., som alle trænger til modernisering. Og endelig er det da også tit tilfældet, at lærerne ikke er uddannede fremmedsprogspædagoger. Men trods alt dette er der i realiteten tale om det mindste af dine problemer. Masser af nyere forskning mere end antyder, at fremmedsprogsindlæring - og helt specielt gælder dette for voksne indlærere² - kun for en ringe dels vedkommende foregår i skolen. Tilegnelse af et fremmedsprog er nemlig en effekt af forhold som aktiv lytning og idelige genkaldelser af fraser, konstruktioner, gloser mv. Groft sagt er tilegnelsen næsten ligefremt proportional med den tid, hvor hjernen arbejder aktivt med sproget. Det vil altså sige, at formel undervisning principielt helt kan undværes. I praksis kan det vel være problematisk at holde indsats og motivation oppe uden en klasse at støtte sig til, men det er en helt anden problemstilling.

1.1.4 – Problemerne af personlig art

Det er rigtigt, at de fleste danskere har en række individuelle karakteristika og problemer, der ikke gavner indlæringen af grønlandsk. De er ansat til at udføre et job, der ofte kræver mere end normalt af dem. Og mange har en alder, hvor familien fylder meget. Så langt er der utvivlsomt substans i den holdning, der blev omtalt ovenfor. Derimod er der næppe hold i det tredje argument, nemlig argumentet med at være ved at være for gammel til at kunne lære et helt nyt fremmedsprog. Det er formentlig blot en sovepude, du hurtigst skal komme af med. Det er

² Når skolen har den meget store betydning for børns indlæring, den faktisk har, hænger dette ikke mindst sammen med tidsfaktoren. I skolen tvinges barnet så godt vi formår det til bevidst og aktivt at beskæftige sig med eksempelvis engelsk i 1000 timer eller mere.

korrekt, at man tidligt i livet er meget dygtig til at opfatte lyd og finde sammenhænge i sprog. Til gengæld kan den voksne, uddannede indlærer noget, som barnet ikke kan, nemlig systematikken, brugen af hjælpemidler og det bevidste slid, når det er det, der er behov for. Og sidst men ikke mindst har den voksne allerede konceptualiseret verden i modsætning til barnet, der skal erkende såvel det nye sprog som en ny bid af virkeligheden. Det er denne styrke, der omvendt måske er den danske indlærers største svaghed. Vi er nemlig med alderen blevet ganske blaserte og har opbygget vore sym- og antipatier og vi har lært at færdes frit blandt kulturtilbud, der inkluderer såvel Hollywood og de store bogklubber som Walt Disney og *Dansk Familieblad*. I en sådan konkurrencesituation kan det ofte være svært at gå til den grønlandske kultur med tilstrækkelig naturlig interesse.

Ganske vist er der meget der tyder på, at det i fremtiden vil være en helt del enklere at lære grønlandsk, men for indeværende (1997) er det ikke let. Men det er heller ikke umuligt.

1.2 – Skitse af en problemløser - action

1.2.1 - Problemerne af samfundsmæssig art

Indstil dig på, at det er dig selv og ingen anden, der skal lære dig grønlandsk. Og vær klar over, at fremmedsprog læres bedst i naturlige situationer. Derfor skal du så meget som muligt være der, hvor sproget tales naturligt. Det er du bl.a. ved at kaste dig ud i byens sociale liv i stedet for at isolere dig med familien eller alene med en video eller en bog. Bland dig på en naturlig og værdig måde i aftenskolens tilbud, i sportsklubber, i børnenes daginstitutioner eller hvor tilværelsen ellers naturligt fører dig hen og sørg så for at lytte aktivt. Du skal nemlig ikke sige ret meget på grønlandsk i begyndelsen, for så kan du blive en "unaturlig" gene for dine medmennesker. Lær også at udnytte det sprog, du kan få uden at genere dine medmennesker: Hold ørerne åbne når der er grønlandssprogede udsendelser i TV og radio, køb noget grønlandsk musik og prøv at papegøje efter, lær at synge nogle grønlandske sange osv. osv. Der er faktisk mange alternativer til de muligheder, som samfundet tilsyneladende har lukket af. Men det er dig selv der skal finde de strategier, der passer for dig.

1.2.2 - Problemerne af sproglig art

Megen forskning antyder som nævnt, at stor sproglig afstand ikke i sig selv er et problem for tilegnelse på sigt. Tilsyneladende er det ganske

enkelt således, at den "sandhed", der siger at anderledeshed er ensbetydende med vanskelighed er vulgær. Til gengæld er der bred enighed om, at det er langt vanskeligere at komme i gang med et sprog, til hvilken afstanden er stor. Denne observation turde rent logisk give anledning til to overvejelser: (i) Det er en sovepude, når såvel lærere som elever forsøger at (bort)forklare de magre resultater af undervisningen/indlæringen med henvisning til sprogenes forskellighed. (ii) Det er dumt at bruge mange kræfter på sproget sådan i bred almindelighed, når problemet slet ikke ligger der, men i opstarten af sproget. Når du hører disse evindelige sproglige "forklaringer" af elevernes dårlige resultater er det som en læge, der klager over ikke at kunne kurere en brækket arm med penicillin. Enhver kan se, at penicillin er for uspecifikt i den aktuelle situation, og enhver ved efterhånden, at det iøvrigt udmærkede produkt har nogle meget uheldige bivirkninger, hvis anvendt uden omtanke.

Hvis du altså under de aktuelle forhold vil lære grønlandsk nogenlunde hurtigt er der næppe nogen vej uden om. Der skal en ekstrem indsats til ekstremt tidligt for overhovedet at komme i gang. For danskere, der endnu ikke er udrejst til Grønland skal starten utvivlsomt ligge før ankomsten, for alle andre gælder det, at denne indsigt skulle provokere starten af et indlæringsforløb straks efter læsning af disse linier! Og der skal meget til, meget mere end du sikkert regner med. Ingen kan helt generelt opstille en afgrænsning af dette forløb, men jeg vil alligevel vove at opstille en tommelfingerregel: Hvis du hver eneste dag i eet år arbejder koncentreret med indlæringen i en klokke time, kommer du godt i gang³

1.2.3 - Problemer af pædagogisk art

Der findes et utal af fremmedsprogspædagogiske teorier, der hver for sig har nogle undertiden meget forskellige bud på hjælp i tilegnelsesprocessen. Men alle de seriøse skoler har een ting fælles: Ingen af dem hævder at være den eneste og ultimative vej til et godt resultat. Faktisk er der anerkendte skoler, der hævder at indlæring er en af de mindre faktorer i tilegnelsen. Det er noget med motivation, personlighedsfaktorer, muligheder for at høre og praktisere etc., der for alvor vægter i denne proces. Læreren og klassen er kun hjælpemidler i rækken af andre hjælpemidler i denne proces⁴. Den helt konkrete konsekvens af dette kan koges ned til, at du altså ikke skal sætte din lid til andre end dig selv og at det i den sidste ende er dig selv, der er an-

³ Med ordet "koncentreret" er det allerede sagt, at 90 halvsøvnige minutter på aftenskole efter en hård arbejdsdag ikke kvalificerer. Tommelfingerreglen forudsætter 60 eller 2*30 minutters mental virksomhed, hvor intet andet end indlæring eksisterer.

⁴ For at undgå misforståelser skal jeg tone rent flag og anføre, at dette også dækker min personlige opfattelse

svarlig for resultaterne, og dig selv, der må designe det forløb, der er det bedste for dig.

Alt dette betyder selvsagt ikke, at du ikke skal bruge de muligheder, der foreligger. Selvfølgelig skal du det. Du skal følge de undervisnings-tilbud, der nu engang gives, eller forsøge at skabe nogle, hvis der ingen er, og du skal snakke med alle de personer, der har erfaringer, der måske kan hjælpe dig, dvs. lærere og andre elever - ikke mindst "the good language learners"⁵. Desuden kunne det måske være en god ide at læse lidt generelt om sprogindlæring. Det kunne måske give dig nogle sigt punkter så det bliver lidt lettere at finde frem til den indlæringsstrategi, der er den bedste for netop dig. Der findes en meget let-læst indføring, som der er mange, der har fundet inspiration i. Den er desværre ikke længere helt ny men alligevel fortsat anbefalelsesværdig. Det drejer sig om Esther Glahn m.fl. *Fræmmedsprogspædagogik*. Den udkom på Gyldendals sprogbibliotek i 1977.

1.3 - Bogens vigtigste kapitel - forfatterens "testamente"

Jeg har efterhånden beskæftiget mig med grønlandsk for danskere i et kvart århundrede og har dels oplevet forfærdeligt mange frustrationer, men også set en del successer. Jeg mener mig altså kompetent til - og forpligtet til - at skrive, hvad jeg nu skriver, selv om det helt sikkert vil falde mange for brystet. For som gennemgangen af de 4 problemkomplekser ovenfor (samfundet, sproget, undervisningen og individet), viste er det hele temmeligt frustrerende, næsten trøstesløst: Det hele er så svært, og du har stort set kun dig selv at ty til.

Det er derfor du nu skal gøre det, som alt for mange aldrig har fået gjort. Du skal starte med at definere og vælge din målsætning, og så skal du ærligt tage konsekvensen af dit valg. Der er mange danskere, der har prioriteret grønlandsk så lavt, at de reelt har udelukket muligheden for at lære sproget. Det er jo en ret, danskere har haft i mange år, så det er der jo intet formelt (og knap noget moralsk) i vejen med. Det er ærlig snak. Men den alt for almindelige jammer fra de samme danskere over ikke at kunne tale grønlandsk er derimod uærlig.

Noget helt andet er så, at det ikke længere som det var i 70-erne og 80-erne er et valg mellem "ja" og "nej" til grønlandsk. Vi har fået hjemmestyre og Grønlands sprog er formelt og i stigende grad også reelt grønlandsk. Det er nu et valg mellem meget grønlandsk og lidt grønlandsk.

Meget grønlandsk forudsætter, at du yder en meget stor indsats jf. ovenstående. Du skal vide, at det er et krævende valg, men det er

⁵ Dette er et skjult citat. Det er nemlig titlen på en banebrydende forskningsrapport af Naiman, Fröhlich, Stern og Todesco (Toronto 1978).

selvfølgelig også det valg, der giver meget igen. Med et højt funktionsniveau på grønlandsk kan du nemlig indgå i samfundet på en helt anderledes integreret og meningsfuld måde end den, der for indeværende bliver de fleste danskere til del. Ved et højt funktionsniveau forstås det, at du først bliver i stand til ubesværet at forstå normal talt og skrevet grønlandsk også i detaljen, og at du evt. med lidt besvær kan udtrykke dine tanker. I anden omgang betyder det, at du forstår selv mere komplicerede forhold og selv kan udtrykke dig nogenlunde ubesværet.

Det er det valg du skal træffe, hvis du

- ⇒ er grønlænder eller blanding
- ⇒ har levet eller agter at leve en længere periode af dit liv i Grønland.
- ⇒ er far eller mor til et tosproget barn.

og det er det valg, du om muligt skal træffe, hvis du

- ⇒ er grønlandsk gift/ samlevende
- ⇒ har et job, hvor grønlandsk sprog er selve forudsætningen for et kvalificeret professionelt liv.

Lidt grønlandsk forudsætter ikke så meget af dig, men det er selvfølgelig også det valg, der ikke giver så meget igen. Ved "lidt grønlandsk" forstås det, at du (i) bliver i stand til at udtale enkeltstående grønlandske ord ubesværet og pænt, og (ii) er almindeligt orienteret i sprogets opbygning mv. Du skulle også gerne (iii) lære at forstå så meget dagsprog, at du ved hvornår og hvordan man i praksis sender almindelige høflighedssignaler som *qujanaq* og *utoqqatserpunga* osv.⁶

Det er et niveau, du meget hurtigt kommer op på. Hvis du indlærer næste kapitel og følger anvisningerne deri vil du opfylde (i), og hvis du gennemlæser resten af denne eller en tilsvarende bog vil du opfylde (ii). Endelig vil en enkelt aktiv sæson på aftenskole hjælpe dig godt på vej mod (iii).

Det er det valg du kan træffe, hvis du

- ⇒ kun er i Grønland for et kortere ophold
- ⇒ kan acceptere kun at omgås socialt og professionelt med tosprogede grønlændere og andre danskere

⁶ Betyder hhv. *Tak* og *Undskyld!*

2.0 - En pædagogisk grønlandsk grammatik

Når du bladrer i en traditionel, grønlandsk grammatik virker det hele meget uoverskueligt. Der er så mange former, så mange undtagelser fra former og så mange skemaer og remser, at man kan blive helt svimmel ved tanken om at skulle lære alt sammen.

Det er da også svært, men det kan lade sig gøre. Selvfølgelig. Der er jo faktisk en del mennesker, der har lært sig at tale godt grønlandsk - også som voksne. Men der er nok ikke en eneste, der har lært sig grønlandsk - eller noget andet sprog for den sags skyld - ved en simpel akkumulering af form efter form som de står i en grammatik. Man lærer nemlig ikke at tale noget som helst sprog alene ved hjælp af en grammatik. På den anden side er der heller ikke nogen, der har lært grønlandsk ved en simpel akkumulering af ord efter ord som de høres "på gaden". Ganske vist findes der som bekendt mennesker, der har haft succes med at lære sig grønlandsk ved simpelthen at kommunikere på sproget, men i modsætning til hvad de sikkert selv tror, bruger de i meget høj grad grammatikken. Det er nemlig således, at de der selv har lært sig grønlandsk som fremmedsprog i en voksen alder (og ikke har fortrængt den undertiden tvivlsomme fornøjelse, det var) er helt klar over generaliseringernes betydning. Hver gang vi hørte en sætning eller et ord og tænkte, at når man nu kan sige sådan, så må man jo også kunne sige noget tilsvarende, var det grammatisk tænkning.

Jeg ved godt, at der er mange mennesker, der betragter sig selv som "ugrammatiske" naturer, men det er helt enkelt ikke korrekt. Vi gennemgår alle en proces, hvor vi indlærer grammatisk dvs. i en eller anden slags ordnede regler. Det er netop derfor, vi så ofte hører små danske børn eller voksne indlærere af dansk som fremmedsprog producere ord som *en ko - flere *koer* eller *han løber - han *løbede*. Folk der siger **koer* og **løbede* har selvfølgelig ikke hørt ordene i sådanne former eller læst ordene i sådanne former. De har slet ikke fået disse former. Det er nemlig former der er "født" af deres "indbyggede grammatik". Flertal på dansk er jo bl. a. {er} som i *en å - to åer, en sø - to søer* etc. og fortid er jo {de} som i *hentede, samlede* etc. Disse stumper grammatik har vi alle - også de små børn og de "ugrammatiske" gemytter.

Så hvad enten man kan lide tanken eller ej, så er der ingen vej udenom: grammatikken er mere end blot en flok teoretikers forsøg på at pine dig mest muligt med komplicerede og abstrakte tankespind. Grammatik er på et eller andet niveau en psykologisk realitet også for dig. Og det kan du jo lige så godt affinde dig med og så få det bedste ud af situationen. Og det bedste er at gå til grammatikken med åbent

sind og bruge den til det, den kan bruges til, nemlig som det stykke værktøj, der giver den hurtigste genvej til de spilleregler, du jo under alle omstændigheder kommer til at lære at kende.

For at bruge et billede, som min kone plejer at bruge til sine elever: "Selvfølgelig kan du godt lære fodboldreglerne eller skakreglerne ved at se på tilstrækkeligt meget fodbold og skak, men det er nu noget hurtigere lige at lære de relativt få regler teoretisk. Og så nedsætter denne sidste tilgang jo risikoen for fejltagelser midt i processen dramatisk."

2.1 - Grønlandsk "inde i hovedet" og grønlandsk "uden for hovedet"

Lidt forenklet fungerer alle sprog principielt på samme måde: Vi henter nogle "ord" fra vores kæmpestore mentale "ordbog" og binder så ordene sammen ved hjælp af nogle relativt få spilleregler, vi henter i vores mentale grammatik. De udsagn, vi således har dannet, bliver så "oversat" til tale eller skrift. Til sidst må så denne "oversættelse" tilpasse sig de ganske få, men aldeles uomgængelige spilleregler, som udgøres af vore taleorganers begrænsede formåen (eller vore politisk bestemte retstavningsregler, hvis vi inddrager det skrevne ord i overvejelserne).

Når man vælger at gå uteoretisk til værks tvinges man jo til at arbejde med konkrete ordformer og det vil jo sige den kombinatorik, der udgøres af antal ord i "ordbogen" multipliceret med antal regler i "grammatikken" multipliceret med antallet af lydregler. Og så er det, vi får de mange former og undtagelser fra former og de mange skemaer og remser, at man kan blive helt svimmel ved tanken at skulle lære dem alle sammen. Det er just dette som er den teoretiske grammatiks styrke og det gode tilbud til dig som indlærer. For hvis du kan acceptere det ganske vist væsentligt højere abstraktionsniveau, kan du nemlig forsøge at indlære "ordbogens" ord og "grammatikkens" regler som en art råvarer, du selv må forarbejde løbende med et ganske begrænset antal lydregler, som du til gengæld må kunne anvende ganske ubesværet.

Et enkelt eksempel skulle kunne illustrere dette forhold. Man kan aldeles uteoretisk lære sig at

1. *tuttu* betyder "en ren"
2. *tuttut* betyder "rener"
3. *tuttuuvuq* betyder "det er en ren"
4. *tuttuinnaq* betyder "bare en ren"
5. *tuttuinnaavoq* betyder "det er bare en ren"
6. *qimmeq* betyder "en hund"
7. *qimmit* betyder "hunde"
8. *qimmiuvuq* betyder "det er en hund"
9. *qimmiinnaq* betyder "bare en hund"
10. *qimmiinnaavoq* betyder "det er bare en hund"
11. *sanasoq* betyder "en tømrer"
12. *sanasut* betyder "tømrere"
13. *sanasuuvuq* betyder "han er en tømrer"
14. *sanasuinnaq* betyder "bare en tømrer"
15. *sanasuinnaavoq* betyder "han er bare en tømrer"

Men man kunne også lære sig følgende (NB bliv ikke bange for symbolerne. De bliver forklaret i næste afsnit):

1. {tuttu} er den stamme, der betyder "en ren"
2. N⁷{÷t} er en endelse, der betyder "flertal"
3. N{÷uvuq} er et generelt tilhæng, der betyder "at være nominet". En evt. konsonant skal fjernes før {uvuq} kan tilføjes.
4. Vokaler udtales og skrives åbne når de følges af /q/ eller /r/. Det er derfor /tuttuuvuq/ skrives med bogstavet o.
5. {qimmiq} er den stamme, der betyder "en hund". Jf. 4 ovenfor skrives det sidste /i/ med bogstavet e.
6. N{÷innaq} er et generelt tilhæng, der betyder "en simpel N"
7. Alle vokaler bliver selv til /a/. når der står et /a/ foran. Det er derfor {qimmiqinnaquvuq} bliver til /qimmiinnaavuq/.
8. {sanasuq} er den stamme, der betyder "en tømrer"

Disse 8 enkeltbidder af viden genererer detaljeret de 15 former ovenfor. Og læg nu især mærke til, at vi ud fra disse stumper "inde-i-hovedet-sprog" kan generere nye ord, vi aldrig har hørt før. Fx kunne vi jo let udtrykke "han er jo bare en gammel tømrer" hvis vi tilføjede den nye information "N{÷tuqaq} er et generelt tilhæng, der betyder en gammel N": {sanasuqtuqaqinnaquvuq} → *sanasutoqaannaavoq* uden at tilføre ny information iøvrigt. Og bemærk nu kombinatorikkens magi: Med de 8 stumper information kunne vi som sagt generere de 15 ord ovenfor. Med den nye information kan vi ud fra de nu 9 stumper information generere 36 færdige ord og blot eet yderligere tilhæng ville generere et svimlende tal på et sted mellem 144 og 216 ordformer afhængig af forudsætningerne. Jeg har for sjovs skyld lavet listen. Du kan se den i appendix III, hvis du synes sådan noget er sjovt.

⁷ N er en almindelig forkortelse for NOMEN, medens Vb er forkortelsen for VERBUM

2.2 - Om ordbog vs. grammatik

Der er et forhold, som det nok kan være på sin plads at understrege på dette sted. Der er nemlig så mange indlærere (og dårlige lærere), der tager afstand fra "grammatik", fordi det - som de siger - jo "ikke behøver at være så fint endda. Bare jeg kan snakke så det kan forstås". Det er jo også bevist, hævdes det, at grammatikken i virkeligheden ikke betyder ret meget for fremmedsprogstilegnelsen. Det drejer sig bare om at få lært en masse ord og en masse strukturer. Sagt anderledes er det i første omgang ordbogen, der skal læres, ikke grammatikken.

Og de har ret. Grammatikken er ikke så vigtig endda for simpel kommunikation. Problemet er bare, at de "beviser", som de elever og lærere, der siger sådan noget, refererer til, typisk er taget fra den danske forskning i engelsk som fremmedsprog, en forskning, der udgår fra en helt anden virkelighed end den der gælder for grønlandsk som fremmedsprog. Alligevel er der utvivlsomt megen forstand at hente i den forskning, også i vores situation, men der er mindst een ting, der erfaringsmæssigt går helt galt. Det er nemlig således, at meget af det, som eleverne (og de dårligt uddannede lærere) kalder grammatik slet ikke er grammatik. Det er nemlig ordbogen! Dette kræver vist en nærmere forklaring, for selv om det er noget temmeligt abstrakt noget, så er det samtidig noget meget vigtigt for indlærernes holdninger til indlæringen og dermed til hele det vitale spørgsmål om motivation.

Alle kan vel umiddelbart se, at forskellen mellem engelsk *I run* og *he runs* er grammatisk og alle (også forskere og lærere) er enige i, at en forsyndelse mod {s} i *he runs* ikke vil medføre kommunikationssammenbrud (men nok andre problemer). **he run*⁸ vil med blot en smule god vilje blive opfattet i betydningen "han løber".

Anderledes med forskellen på *I run* og *I can run*. Den forskel er ikke grammatisk, den er leksikal, og det er aldeles sikkert, at en forsyndelse mod *can* vil betyde kommunikationsbrist. *I run* vil ikke blive opfattet i betydningen "jeg kan løbe" - ikke engang med enorme mængder af god vilje. Hvis vi oversætter dette eksempel til grønlandsk vil vi hurtigt kunne se, at forholdene er aldeles parallelle:

arpap + punga vs. *arpap + poq* er en grammatisk forskel.

arpap + punga vs. *arpassinnaa + vunga* er en leksikal forskel.

Problemet for os som danske indlærere er selvfølgelig, at vi er vant til at "ordbogen" indeholder ord med luft omkring, ord som "bare" må indlæres een efter een. I det polysyntetiske sprog, grønlandsk, er der masser af "ord", der ikke opfører sig således. Dels er der nemlig ingen luft omkring dem, dels er de underlagt nogle ganske specielle begrænsnin-

⁸ Asterisk (*) anvendes i sprogvidenskaben som symbol på en urigtig eller ugyldig form.

ger i anvendelsen og dels er de jo hele tiden underlagt de foregående lydreglers tyranni. Vi er altså nødt til at tænke meget abstrakt og meget teoretisk for i det hele taget at erkende at morfemer som {±tit}, {+Taq}, {÷qar} og {+(v)vik} betyder noget. Dernæst skal vi kunne bruge dem i overensstemmelse med gældende brugsregler og gældende lydregler. De nævnte morfemer danner sammen med den verbale stamme {aallar} ordet "en ambassade", *aallartitaqarfik*. Det er unægtelig meget abstrakt, så det er egentlig ikke så overraskende, at mange kalder sådanne øvelser for "grammatik", der jo for de fleste danskere netop forbindes med abstrakt beskæftigelse med sprog. Men det er altså helt forkert. Vi er slet ikke begyndt på grammatikken endnu. Vi befinder os endnu i ordbogen. Og den er vi alle enige om, er uomgængelig i sprogindlæringen. Det er jo grammatikken, ikke ordbogen, man iflg. visse pædagogiske skoler kan få lov at tage lidt lettere på.

2.3 - Hvis tilhæng ikke er grammatik, hvad er så grammatik for noget?

Svaret er egentlig meget simpelt på grønlandsk. Det er nemlig læren om ordklasserne, læren om nominernes endelser (kasus), verbernes endelser (modus) samt om numerus og personforhold, som vedrører både nominer og verber. Endvidere er det spørgsmålet om de regler, der dels styrer brugen af disse endelser og dels de kombinationer, som de kan indgå i (alt det, der kaldes syntaks). Alle andre problemstillinger tilhører ordbogen og er altså som sådan aldeles uomgængelige uagtet hvilken pædagogisk skole man forsøger at finde trøst i.

Ordbog og grammatik adskilles skarpt i sprogvidenskaben og altså også i denne bog. Læg derfor godt mærke til terminologien på dette sted. **Tilhæng** bruges til at bygge nye ord og indeholder altså betydning. De er en del af ordbogen. De vil typisk have notationen $X\{\pm xxxx\}Y$, hvor X kan være enten N eller Vb og angive, om tilhænget skal sættes til et nomen eller et verbum. ÷ fortæller, at det aktuelle tilhæng sletter en evt. sidste konsonant i X og + fortæller, at tilhænget sættes direkte til X. xxxx er selve tilhængets form angivet som **fonemer** (se § 4.0). Endelig kan Y være enten N eller Vb og angive, om det nydannede ord er et nomen eller et verbum. I modsætning hertil anvendes **endelser** til at placere det færdigbyggede ord i sin rette sammenhæng. De er en del af grammatikken. De vil typisk have notationen $X\{\pm xxxx\}$, hvor X kan være enten N eller Vb og angive, om endelsen vedrører en nominal eller en verbal kategori. ÷ fortæller, at den aktuelle endelse sletter en evt. sidste konsonant i X og + fortæller, at endelsen sættes direkte til X. xxxx er selve endelsens form angivet som **fonemer** (se § 4.0).

3.0 - Grønlandsk udtale - et grundkursus

Der er mange forhold i grønlandsk, som er vanskelige for danskere. Bare ikke udtalen. Den er nemlig ualmindeligt simpel. Der er ingen vanskelige r-er som i italiensk, der er ingen komplicerede konsonant-sammenstød som i tjekkisk, der er ingen *contours* (sætningsmelodier) som i engelsk, der er ingen sære mediale vokaler som på russisk etc. etc. Du kan bruge dine danske lyd næsten umodificeret. Der er et par enkeltlyd, som i sig selv ikke er særligt vanskelige, men de er uvante. Så er der et par lyd, som findes lige til i dansk, men som alligevel typisk koster lidt problemer til eleverne finder ud af, at de slet ikke er problemer. Alt det bliver gennemgået her sammen med nogle meget, meget vigtige regler for tryk og tone, som du nødvendigvis skal lære dig.

Du skal regne med at bruge ialt en halv snes timer på dette kapitel. Derefter vil du være i stand til at udtale også ord du ikke selv forstår på en måde, der kan forstås af andre. Og det er jo allerede i sig selv en stor ting jf. tankerne i § 1.3.

3.1 - Lyd og bogstaver

Siden 1973 har grønlandsk haft den såkaldt nye retskrivning. Det er en næsten fonematisk retskrivning à la norsk og finsk, dvs. at den er tæt på udtalen. Hertil kommer, at de enkelte lyd som tidligere nævnt har mange fællestræk med dansk. Spørgsmålet om udtale er således ganske let at gå til, men der er selvfølgelig et par specialiteter.

3.1.1 - Den uvante lyd [q]⁹

Bogstavet *q* og dermed lyden [q] skaber typisk nogle problemer i begyndelsen, for vi kan kun genfinde noget, der ligner den, i ekstreme tilfælde i dansk. Den kan altså kun dårligt overføres men må tillæres.

Rent teknisk er lyden [q] i familie med dansk [r] i henseende til det sted, lyden dannes. Ved grønlandsk [q] er nemlig bagtungen præcis som ved dansk [r] presset langt ned mod drøbelen. Men i henseende til den måde lyden dannes på er [q] i familie med [p], [t] og [k]. Der sker nemlig det, at den luft, der strømmer op fra lungerne bliver helt blokeret ind til blokeringen sprænges med et lille hørligt smæld. Når vi udtaler et dansk [k] er det tungeryggen, der klemmes op mod ganen og dermed

⁹ I sprogvidenskaberne betyder skarpe paranteser lydskrift.

lukker af for luften, når vi udtaler et grønlandsk [q], er det bagtungen og drøbelen, der skaber det tilsvarende lukke (👉 🎵 👈).

- Udtal dansk [k] så mange gange, at du kan fornemme blokeringen og eksplosionen, og så du bliver helt bevidst om, hvad der foregår.
- Efterlign den lyd, som en kvindelig tegneseriefigur vil sige, når hun ser noget rigtigt ulækkert. Gør dig umage for at holde lyden rigtigt længe, udtal den gerne med teatralisk væmmelse og meget åben mund og gør det en halv snes gange:
“ÆÆERRRRRK! - ÆÆERRRRRK!”

Hvis du vrænger nok, og din mund er åben nok, kan du efter dette erkende det lille smæld, der kommer allerbagest i munden, når du lukker af for den meget lange r-lyd, og du kan erkende, at det slet ikke er et [k], men noget andet, du udtaler. Og det er vitterligt noget andet, for det er det grønlandske [q].

Dette var erkendelsen af [q], men der er endnu et stykke til at kunne bruge den i praksis. Det skulle de næste øvelser hjælpe dig på vej mod (👉 🎵 👈). Bliv ved med øvelserne til du sikkert føler det korrekte lille smæld.

- Udtal den danske sætning “Har grafikerens tid?” på meget affekteret overklassedansk dvs. med ekstremt åbne a-er og gør det lidt hurtigt så at “har” og “grafikerens” smelter sammen til et ord. Du vil så producere lydsekvensen [hɑ'qɑfikɔðn]
- Prøv nu det samme med en anden vokal. Udtal sætningen “Bær grisen ud, mand!” overdrevent lavkøbenhavnsk og du vil udtale noget à la [bɛ'qisðn].
- Til sidst kan du jo prøve med sætningen, “De'r gratis bajere, når jeg kan!” lidt hurtigt udtalt!

Som du kan se findes [q] i dansk, men indrømmes må det vel, at eksemplerne er marginale. Tredie og sidste trin er nu at blive så dygtig til lyden, at du ubesværet kan anvende den i enhver lydlig sammenhæng eller helt isoleret for den sags skyld. Og det er et træningsspørgsmål. De følgende øvelser skal du gå og lave så ofte som muligt i en uges tid eller to. Herefter burde [q] være totalt uproblematisk for dig (👉 🎵 👈).

- Udtal de følgende sekvenser på en fast melodistump, hvor første tone er dit normale toneleje og den anden springer et par heltoner op (brug evt. et keyboard el. lign. i begyndelsen)
a-qa, a-qi, a-qu, e-qa, e-qi, e-qu, o-qa, o-qi, o-qu.
- Udtal de følgende sekvenser på en fast melodistump, hvor første tone ligger et par heltoner over dit normale toneleje og den anden springer ned til normallejet (brug evt. et instrument af en slags i begyndelsen)
aq-qa, aq-qi, aq-qu, eq-qa, eq-qi, eq-qu, oq-qa, oq-qi, oq-qu.

3.1.2 - De lidt uvante lyd [ɣ], [ɬ], [x] og [χ]

Der findes 4 lyd på grønlandsk, som i og for sig ikke burde volde voksne indlærere problemer, fordi voksne som regel kender dem i forvejen, men når man møder dem i denne nye grønlandske sammenhæng virker de alligevel fremmede og må altså lige erkendes som værende bekendte.

[ɣ] udtales samme sted som [k] og staves med bogstavet *g*. Lyden er præcis som i dansk og som i dansk forekommer den kun mellem to vokaler: "I denne uge bager vi efter kgebog" [u:ɣð..ba:ɣð..kø:ɣð].

[ɬ] er den ustemte variant af *l*. Den findes kun lang på grønlandsk og behøver derfor ikke sit eget bogstav. Hver gang vi har to *l*-er ved vi, at der lydligt er tale om to [ɬ]-er. [ɬ] findes i dansk men ikke isoleret (man kan dog opleve børn, der mangler fortænder, køre "ɬalom" i stedet for "slalom" og undertiden skete det vel også for både dig og mig, at vi efter tilstrækkeligt mange genstande faldt og "ɬog os" på vej hjem fra pubben). Hvis du har vanskeligt ved at isolere den så prøv at erkende og isolere følgende stump af dit danske modersmål:

I ord som "slut" og "pludselig" er lyd nummer 2 slet ikke som du sikkert tror [l]. Det er faktisk [ɬ]. Tricket er blot at blive bevidst nok om dem til at du kan fjerne hhv. *s* og *p*. Det er faktisk ikke en vanskelig lyd for en dansker, men når den alligevel ikke sjældent opfattes problematisk hænger det nok sammen med det forhold, at de fleste glemmer at [ɬ] undtagelsesløst skal intoneres på en høj tone og ikke på normaltonelejet. Prøv denne øvelse

□ Udtal de følgende sekvenser på en fast melodistump, hvor første tone ligger et par heltoner over dit normale toneleje og den anden springer ned til normallejet (brug evt. et instrument af en slags i begyndelsen)
aɬ-ɬa, a ɬ-ɬi, a ɬ-ɬu, iɬ-ɬa, iɬ-ɬi, iɬ-ɬu, uɬ-ɬa, uɬ-ɬi, uɬ-ɬu.

[x] er den ustemte variant af *g*. Den findes kun lang på grønlandsk og behøver derfor ikke sit eget bogstav. Hver gang vi har to *g*-er ved vi, at der lydligt er tale om to [x]-er. [x] findes ikke i dansk, men du kan stort set genanvende det "hvæs", du kender fra tysk *ich*.

[χ] er den ustemte variant af *r*. Den findes kun lang på grønlandsk og behøver derfor ikke sit eget bogstav. Hver gang vi har to *r*-er ved vi, at der lydligt er tale om to [χ]-er. [χ] findes ikke i dansk men mange genkender den fra visse dele af Tyskland, fra hollandsk eller fra fransk som i det franske ord for et brev, [lɛtχ].

3.1.3 - Lyd iøvrigt

“p”, “t” og “k” udtales uden det danske pust (dvs. som dansk “b”, “d” og “g”) bortset fra at “t” udtales med “Tivoli-t” dvs. pustet med en lille s-lyd, hvis der følger “i” eller “e” efter.

“i”, “u” og “a” udtales åbent, hvis der følger “r” eller “q” efter, ganske som på dansk før “r”¹⁰ (dvs. med lydene [ɛ], [ɔ] og [ɑ]). I disse tilfælde bruges bogstaverne e og o men fortsat a.

“r” er mægtig til et dansk “r”, når det skal udtales, hvilket det skal hver gang det står mellem to vokaler. Når der følger en anden konsonant efter “r” sker der en assimilation, dvs. at “r” bliver den samme lyd som den konsonant, der følger efter. Fx ordet *arnaq*, der betyder “en kvinde”. Som netop omtalt ovenfor skal begge “a”-er udtales som [ɑ] på gr. af de følgende “r” og “q” og samtidig skal “r” assimileres til det følgende “n”. Vi får altså udtalen [ɑnnɑq] med to [n].

“ng” er ganske som på dansk een og kun een lyd. “bange” udtales med een lyd, [bɑŋð], og ikke med to lyde som i “banke”. Endelig er det en lille specialitet (en inkonsekvens vil nogen mene), at to ŋ-er ikke skrives **ngng*, men *nng*.

Der er en særlig lydlig størrelse, der staves *ts*. Pas på ikke at udtale den med alt for meget s-lyd. Faktisk er s blot udtryk for en lille s-udlyd på 2 t-er [tʰʰs].

Endelig skal du passe lidt på ikke at udtale v alt for “dansk”. Et grønlandsk v udtales kun med læberne og lyder derfor lidt uldent à la vestjysk eller engelsk w.

Med disse få bemærkninger er vi allerede så langt, at vi vil forsøge at læse en tekst højt. Vi kan jo lige så godt begynde ved begyndelsen, så som teksteksempel tager vi vers 1-2 af Første Mosebog. Du får lidt hjælp i og med at den modificerede lydskrift er blevet stavelsesdelt.

¹⁰ Prøv at udtale ordpar som *have* - *harve*, *fele* - *ferle*, *hose* - *horse*(mor)

<i>Pileqqaarneranni</i>	[pi-lɛq-qɑɑn-nɛ-ra-ni]
<i>qilallu</i>	[qi-laɫ-ɫu]
<i>nunalu</i>	[nu-na-lu]
<i>Guutip</i> ¹¹	[kuu-tʰip]
<i>pinngortippai.</i>	[piŋ-ŋɔt-tʰip-paa]
<i>Nunalu</i>	[nu-na-lu]
<i>ilisarsaanngilaq</i>	[i-li-sɑs-saŋ-ŋi-lɑq]
<i>soqarnanilu,</i>	[sɔ-qɑn-na-ni-lu]
<i>itinersuullu</i>	[i-tʰi-nɛs-suut-ɫu]
<i>qulaa</i>	[qu-laa]
<i>taarpoq,</i>	[tɑɑp-pɔq]
<i>Guutillu</i>	[kuu-tʰiɫ-ɫu]
<i>anernerata</i>	[a-nɛn-nɛ-ra-ta]
<i>ermit</i>	[ɛm-mit]
<i>qulangerpai.</i>	[qu-la-ŋɛp-paa]

Øvelse 1

Prøv selv at omskrive det næste par vers efter de samme principper som ovenfor. Bagefter skal du checke facit, som står i appendix II.

Du har sikkert allerede selv udledt reglerne for stavelsesdeling. Det er vigtigt at du forstår dem ordentligt bl.a. for at forstå det følgende afsnit, så for en sikkerheds skyld får du dem ekspliciteret her: Hvis der er to konsonanter, deles der mellem konsonanterne (VC-CV¹²), hvis der kun er een konsonant deles der før denne (V-CV). To ens vokaler tilhører altid samme stavelse og to forskellige vokaler altid to forskellige stavelser¹³.

□ Stavelsesdel og omskriv til modificeret lydskrift jf. principperne ovenfor <i>Guutilu oqarpoq: Qaammarli. Taava qaammarpoq. Guutillu qaamasoq takuaa ajunngitsoq; taava Guutip qaamasorlu taartorlu avissartippai.</i>
--

¹¹ *Guuti* er det låneord, der betyder "Gud", hvilket forklarer den "ugrønlandske" brug af *g*.

¹² Forkortelserne V(owel) og C(onsonant) er generelt anvendte i sprogvidenskaben for hhv. VOKAL og KONSONANT

¹³ Der er een tilsyneladende undtagelse fra dette, nemlig det udlydende *i* i endelsen {vai} som i *pinngortippai* eller *qulangerpai*. Undtagelsen er dog kun tilsyneladende, for som det fremgår af lydskriften er der slet ikke tale om vokalen *i*, men om en fordobling af *a*-et med et lille udlydende *j*-lyd.

3.2 - Tone og tryk

Hvis du er een af de mange, der har et lidt traumatisk forhold til overskriften på dette kapitel efter din skoletids engelskundervisning i de uforståelige og som det syntes dengang affekterede “terminal contours”, er du sikkert allerede ved at springe dette kapitel over. Det må du bestemt ikke. Det er nemlig ikke som på engelsk i sin tid “blot” et spørgsmål om at få iøvrigt forståeligt engelsk til at lyde lidt mere elegant. På grønlandsk ligger selve forståeligheden for en stor dels vedkommende gemt i tonesystemet. Det er nemlig således, at forskellen mellem kort og lang konsonant er betydningsbærende på grønlandsk i modsætning til dansk, hvor dobbeltkonsonanter har en helt anden og langt mindre vital betydning. Der kan skabes misforståelser i tusindtal, men her er som eksempel et af de mere pittoreske. Det er en populær spøg, at få danskere til at udtale ordet *ussuk*, der betyder en “remmesæl”, for det er et faktum, at næsten ligegyldigt hvordan man udtaler det ord forkert, vil det blive opfattet i betydningen *usuk*, der betyder “penis”. Og hver gang den stakkels dansker så forsøger at rette fejlen ved at gøre, som han bliver bedt om, nemlig at udtale et langt “ss” hjælper det ikke alligevel. Problemet ligger deri, at “ss” rigtigt skal være forlænget, men denne dobbeltkonsonant signaleres først og fremmest af tonegangen, oppefra-nedad, medens den korte konsonant i *usuk* omvendt signaleres af tonegangen, nedefra-opad. Forsøg på bevidst at holde konsonanten i tilstrækkeligt lang tid virker aldrig, og det andet forkerte forsøg, nemlig at lægge mere tryk på første stavelse forstærker blot den lydlige opfattelse af *usuk* i stedet for *ussuk*. Man kan ikke komme uden om tonen. Det er altså obligatorisk at få det lært. Det er til gengæld meget, meget simpelt og så får du samtidig din udtale til at lyde så meget bedre.

Du er som dansker vant til fast førsteledstryk og næsten ingen tone. Med begrebet tryk menes lidt forenklet stemmestyrke, altså svarende til volumenkontrolknappen på keyboardet. Hvis du trykker på kammertonen og skruer op for lyden, ændrer dette ikke ved det faktum, at det er kammertonens 440 hz, der kommer ud af højttaleren. Der kommer blot nogle flere db. Omvendt bliver lyden ikke kraftigere, fordi du går nogle toner op ad klaviaturet. Der kommer blot nogle flere hz. Dette er desværre ikke sjældent blevet sammenblandet i grønlandskundervisningen.

Men for ca. 150 år siden sad gamle Kleinschmidt og gjorde rede for de her sager, og han kunne bestemt godt se forskel. Han beskrev den såkaldte “Silbengewicht” (stavelsesvægt) efter følgende formel:

I enhver stavelse vægter en evt. initial konsonant 0, hver vokal vægter 2, og en evt. final konsonant 1. Nu gælder det, at jo tungere stavelsen er, jo højere tone skal den have. Dette gælder dog kun i en vis udstrækning for den allersidste stavelse i ordet.

Med disse informationer kan vi nu runde afsnittet om grønlandsk udtale helt af. Når du har lært ovenstående er der nemlig ikke mere at lære. Så her er nu en transskription af 5 vers af Første Mosebog med såvel udtale som rytme annoteret:

<i>Qaamasorlu</i> [qaamasɔɬɬu]	4-2-3-2	□□□□
<i>Guutip</i> [kuut ^s ip]	4-3	□□
<i>ullormik</i> [uɬɬɔmmik]	3-3-3	□□□
<i>taavaa</i> , [taavaa]	4-4	□□
<i>taartorlu</i> [tɑɑttɔɬɬu]	5-3-2	□□□
<i>unnuamik</i> . [unnuamik]	3-2-2-3	□□□□
<i>Taava</i> [taava]	4-2	□□
<i>unnunngorpoq</i> [unnuŋŋɔppɔq]	3-3-3-3	□□□□
<i>ullaanngorlunilu</i> , [uɬɬaaŋŋɔɬɬunilu]	3-5-3-2-2-2	□□□□□□
<i>ulloq</i> [uɬɬɔq]	3-3	□□
<i>siulleq</i> . [siuɬɬɛq]	2-3-3	□□□

Øvelse 2

- Stavelsesdel og noter tonerne i vers 6-7 af Første Mosebog.

Guutilu oqarpoq: Isuissimasoq pinngorli ermit akornanni, ermit avis-saarteqqullugit. Guutip taava isuissimasoq piliaraa, avissaartillugit ermit isuissimasup ataaniittut ermillu isuissimasup qulaaniittut; taamalu ilivoq

Øvelse 3

- Her er listen over de 18 kommuner i Grønland. Noter navnene i modificeret lydskrift og noter samtidig tonegangen i dem:

Nanortalik, Qaqortoq, Narsaq, Ivittuut, Paamiut, Nuuk, Maniitsoq, Sisimiut, Kangaatsiaq, Aasiaat, Qasigiannuguit, Ilulissat, Qeqertarsuaq, Uummannaq, Upernavik, Avanersuaq, Tasiilaq, Ittoqqortoormiit

Øvelse 4

□ Henrik Lunds smukke aftensang fra 1914, *llaanni unnulermat*, er formentlig det mest elskede af al grønlandsk naturlyrik nogensinde. Der er da også tale om et såvel indholdsmæssigt som rytmisk meget helstøbt kunstværk. Digtet er melodiseret af ham selv i 6/4 takt, altså med puls på første og fjerde taktslag. Her får du nu en rytmisk analyse af første vers, hvor melodien og stavelsesvægten er tænkt sammen. Som du kan se er puls næsten helt konsekvent henført til tunge (□ i notationen ovenfor) eller udlydende stavelser (□ i notationen ovenfor). Denne stramhed i kompositionen gør det meget let - også for en dansk begynder - at udtale digtet på en pæn måde. Det skal du udnytte. Læs hele digtet op flere gange og overdriv gerne tonegangen. Hvis du kan synge, så lær sangen udenad. Det vil styrke din udtale. Og så er den jo smuk og bruges ofte socialt. ♫ ♪ ♫ Hele digtet er indlæst på båndet, og noderne til melodistemmen samt en dansk gendigtning er medtaget i appendix IV.

laan-ni 12-3	un-nu- 45-6	ler- 123	mat i- 45 6	nger-la- 12-3	ler-pu- 45-6	nga <u>pause</u> si- 1234 5 6
lar-su- 12-3	aq ni- 45 6	-paam- 123	mat ti- 45 6	paat-su- 12-3-	il-lu- 45-6	nga <u>pause</u> Se- 1234 5 6
qer-nup 12-3	tar-ri- 45-6	ler-sup 12-3	pak-ku 45-6	qaq-qat 12-3	qaar-pi- 45-6	aat <u>pause</u> ni- 1234 5 6
paal-lu- 12-3	ni sa- 45 6	man- 123	nga i- 45 6	nuul-lu- 12-3	aq-qu- 12-3	ai <u>pause</u> (Pa-) ¹⁴ 1234 5 6

¹⁴ *Pa-* er teknisk en optakt. Det er af samme årsag, du ikke fik den allerførste stavelse, *I-*, med i første takt.

4.0 - Om lydreglerne

For at kunne læse videre uden at blive borte må du lære to begreber, som (næsten) er standard i moderne sprogvidenskab, og du må lære at bruge en handy notation for at udtrykke den slags tanker, som begreberne omfatter.

Det ene begreb, du skal lære, er overbegrebet for de enkelte lyd. Det er jo således, at ethvert "bogstav" kan udtales på et utal af forskellige måder. I ordet *arnat*, som betyder "kvinder", er der to a-er. Men de er langt fra ens, for når vi udtaler ordet sker der en række påvirkninger. Det første /a/ påvirkes af det /r/, der følger, så det lyder helt åbent som i dansk *Arne*, medens det sidste udtales med næsten lukket mund på grund af det følgende /t/ så det lyder helt anderledes, næsten som /æ/ i dansk *nætter*. Men selv om lydene er så forskellige, ved vi alligevel godt, at det på en eller anden måde er det samme /a/, der blot er udtalt lidt forskelligt. Dette overbegreb (de forskellige a-ers fælles "stamfader") kalder vi for **fonemet /a/**. Fonemer skrives mellem skråstreger, **/fonem/**. Vort "inde-i-hovedet-sprog" har jo ingen lydlig eksistens. Det er lydløse tanker. Man plejer derfor at notere "inde-i-hovedet-sprog" som fonemer. Det vil vi også gøre i denne lille bog.

Det andet begreb, vi kommer til at anvende mange gange, er den størrelse, der udtrykker den mindst mulige isolerede betydning. I det tidligere omtalte eksempel med *sø - søer* kan vi se, at *sø* indeholder een og kun een betydning {sø} medens *søer* indeholder to betydninger nemlig {sø}+{FLERTAL}. Vi kalder sådanne minimumsbetydninger for **morfemer** og skriver dem ofte mellem Tuborgparanteser, **{morfem}**.

Nogle morfemer er frie stammer som eksemplets {sø} medens andre er bundne (dvs. uselvstændige) som eksemplets {er}. Når de bundne morfemer sættes til stammer indvirker dette på forskellige måder på stammerne efter spilleregler, der er forskellige fra sprog til sprog. På grønlandsk er det således, at de bundne morfemer tilhører én af tre grupper i denne henseende. Der er nogle, der blot sættes bagefter stammen uden i øvrigt at ændre noget. Den type morfemer noteres med et plus-tegn, **{+...}**. Andre kan kun tilføjes til en vokal, hvorfor de er nødt til at spise en evt. konsonant fra stammen. Den type morfemer noteres med et minustegn, **{÷...}**. Endelig er der enkelte morfemer, der lader sig styre af stammens karakteristika således at de spiser konsonanter af nogle stammer, men ikke af andre. Sådanne morfemer noteres med plus/minus tegn, **{±...}**. Det er måske lidt kompliceret, men forsøg alligevel at holde godt fast i to tanker: (i) Plusser og minusser og plus/minusser betyder ikke noget i sig selv. De styrer altså ikke ordenes betydning, kun deres form. (ii) Der er intet konsekvent princip, der kan

forudsige hvilke morfemer, der tilhører hvilken gruppe. Det er altså en information om det enkelte morfem, der må indlæres som glose sammen med morfemets betydning og brug i øvrigt.

4.1 - Generelt om lydregler

Det er fonemerne og morfemerne, der er de helt afgørende råvarer i opbygningen af sprog, men der skal også noget værktøj til at binde råvarerne sammen. Det er nemlig således, at fonemer og morfemer ændres på forskellig måde, når de indgår i forskellige sammenhænge. For at udtrykke "Det er bare et værelse" må vi hente elementerne {inð} {÷innaq}{÷uvuq} i vor mentale "ordbog". Disse elementer kan vi så sammenbygge til et ord /inaannaavuq/, som stadig er inde i hovedet, men ellers stort set er klar til udsendelse. Der mangler dog endnu nogle få processer før vi kan skrive/udtale det endelige *inaannaavoq*.

På grænserne mellem disse elementer skete der en hel række ting

1. /ð/ blev til et /a/ fordi der kom en vokal bagefter
2. /i/ blev til et /a/ fordi der nu står et /a/ foran. Dette gælder ikke bare for /i/ men for alle vokaler som det ses i den følgende stavelse, hvor også /u/ bliver et /a/ af samme årsag.
1. /u/ udtales næsten som dansk "å" (og skrives som "o") fordi der kom et /q/ bagefter.

Sprogfolk har en handy notation til at notere sådanne ændringer. Den ser således ud:

X → Y / BETINGELSE

1. kan således reformuleres som $\partial \rightarrow a$ / følgende lyd er en vokal
2. som $V \rightarrow a$ / lyden foran er et /a/
3. som $V \rightarrow \text{åben}$ / følgende konsonant er /q/ eller /r/

4.2 - De enkelte lydregler

Under gennemgangen af reglerne i det følgende (og iøvrigt i de følgende afsnit) vil eksemplerne kun undtagelsesvist blive oversat til dansk. Dette skyldes ikke noget principielt, men noget praktisk. Der er ganske enkelt ikke plads nok i formlerne og i skemaerne til begge sprog. Til gengæld er det således, at alle uoversatte gloser og tilhæng - men ikke grammatiske endelser - er medtaget i gloselisten i appendix I i den form, de anvendes i teksten. De skulle således være hurtige at genfinde.

4.2.1 - C₁C₂ → C₂C₂

Hver eneste gang to konsonanter kommer til at stå ved siden af hinanden, bliver den første assimileret til den anden. Eller udtrykt lidt anderledes: To forskellige konsonanter udtales altid som to styk af den sidste, og de skrives næsten altid som to af den sidste:

1. {atuarfik}{+taa_q} → *atuarfittaaq* (kt → tt)
2. {aŋutø}{±mut} → *angummut* (tm → mm)

En specialitet: Denne regel er aldeles gennemført på grønlandsk, men der er faktisk et lille problem indbygget i retstavningen, når C₁ er et /q/ eller et /r/. Tag ordet *arnaq* som eksempel. Reglen er som sagt undtagelsesløs, så selvfølgelig udtales /r/ som det skal, nemlig som et [n]. Men inde i vor mentale ordbog ved vi jo godt, at der findes et /r/, og vi ved også, at alle vokaler bliver åbne, hvis de står før /r/ og /q/. Udtalen bliver følgelig som ventet [annaq], men dette kan vi ikke skrive. Skrivemåden **annaq* ville nemlig producere udtalen [annaq], fordi retstavningen ikke har en mulighed for at genspejle det forhold, at først udtales /a/ åbent, fordi det jo er påvirket af det /r/, vi jo har inde i hovedet, og siden udtales dette /r/ altså som et [n] på grund af det følgende /n/. Vi må altså leve med en inkonsekvens i retstavningen.

4.2.2 - V → åben / den følges af /q/ eller /r/

Alle vokaler udtales åbent, når den lyd, der kommer lige bagefter, er enten /q/ eller /r/. Åbent vil sige, at /a/ udtales som [α] à la dansk Årne, at /u/ udtales som [ɔ] à la dansk Århus, samt at /i/ udtales som [ɛ] à la dansk bjærg.

1. /arnaavuq/ → *arnaavooq* / [annaavɔq]
2. /qimmirsuaq/ → *qimmersuaq* / [qimmɛssuαq]

4.2.3 - V → a / lyden før V er et /a/

På grønlandsk forekommer der slet ikke diftonger à la dansk *haj* [hɑi] eller *hav* [hɑu]. Alle /i/ og /u/, der kan forekomme efter /a/, bliver altså selv til /a/-er.

1. {arna_q}{÷uvu_q} → /arnaavuq/ → *arnaavooq*
1. {arna_q}{÷inna_q} → /arnaannaq/ → *arnaannaq*

Der findes en enkelt situation, der ofte giver anledning til misforståelser, fordi mange tror, at der findes en undtagelse til denne regel. Det drejer sig om transitive verber i indikativ, når subjektet er han/hun og objektet er flertal som i "han elsker dem", der staves *asavai*. Men det udtales ikke [*asavɑi] med dansk, åben diftong. Det udtales som det burde ifølge reglen med langt, snævert /a/, men således, at der efter dette snævre /a/ høres en optone til en lille j-agtig udlyd [asavaa]. Og det er endda således, at denne udlyd næsten kun kan opfattes i tydelig tale. I almindeligt talesprog er der reelt ingen forskel på *asavaa* og *asavai*.

4.2.4 - $\partial \rightarrow a$ / lyden efter ∂ er en vokal; $\partial \rightarrow i$ / lyden efter ∂ er en konsonant

Man plejer at sige, at der kun er 3 vokaler på grønlandsk. Dette er både rigtigt og forkert, for ganske vist kan man kun høre 3 vokaler, men vi ved af såvel nutidige som historiske årsager, at der inde i hovedet på os reelt findes 4 vokaler. Denne 4. vokal er ∂ (omtales som *schwa*). Men den findes kun inde i hovedet. Når den skal udtales (eller nedfældes på skrift), må den se ud som en af de kendte vokaler, hvilket den gør systematisk efter reglen ovenfor. Schwa ligner altså i enhver lydlig eller visuel henseende /i/ og /a/, så det kan derfor være meget besværligt at kende schwa fra disse "rigtige" vokaler. Men der er faktisk flere forskellige kendetegn, vi kan bruge. Den vigtigste er den, at hvis en vokal kan antage flere forskellige former, ja, så er det altid et schwa, vi har at gøre med. De andre vokaler er altid sig selv. Sammenlign fx *iki* med *ini*. De ser jo ens ud. Men prøv så at sætte noget bagefter, fx N{÷a}. *Hendes sår* hedder *ikia*, men *hendes værelse* hedder *inaa*. I *iki* er et /i/ hele tiden et /i/. I *ini* skifter det mellem /i/ og /a/. Dette er der kun en forklaring på, nemlig at inde i hovedet hedder stammerne hhv. {iki} og {in ∂ }.

{in ∂ }{÷uvuq} $\rightarrow$ /inaavuq/ $\rightarrow$ *inaavoq*

{in ∂ }{÷a} $\rightarrow$ /inaa/ $\rightarrow$ *inaa*

{in ∂ }{÷t} $\rightarrow$ /init/ $\rightarrow$ *init*

{in ∂ }{÷ $\eta\eta$ uaq} $\rightarrow$ /ini $\eta\eta$ uaq/ $\rightarrow$ *ininnguaq*

Hvis vi skal være helt præcise, må vi indrømme, at reglerne som de er anført her, er tommelfingerregler. Der er nemlig tale om en uddøende og efterhånden noget forvirret del af det grønlandske sprog. Specielt børn siger efterhånden ofte *inia* i stedet for det rigtigere *inaa*. Hertil kommer, at reglerne vel bl.a. som følge af, at de jo er afviklingsregler, i visse grænsetilfælde bliver inkonsistente. Fx kan schwa undertiden være /i/, undertiden /a/ og undertiden helt forsvinde, når det står sidst i ordet. {in ∂ } blev som sagt til *ini* med /i/, {nunatt ∂ } bliver derimod til *nunatta* med /a/ og i {a η ut ∂ } bliver det til *angut*, altså det forsvinder. Endelig findes der nogle enkelte ikke længere produktive former, hvor ∂ faktisk bliver til /a/ før konsonanterne /l/ og / η / som i {ilag ∂ } {lugu}, *ilagalugu* (idet han er sammen med hende), og {in ∂ }{ η irvaa}, *inangerpaa* (han tager hendes plads).

4.2.5 - Frikativer $\rightarrow$ ustemte / de er lange

Ved frikativer forstås nogle særlige (hæmmede) konsonanter, /v/, /l/, /g/ og /r/. Disse fire konsonanter er alle stemte, men når de indgår i forbindelser, så de bliver lange, må de afstemmes. Dette foregår nu på den måde, at de enten tager form af den ustemte parallelfrikativ, eller derved, at de bliver til den parallelle klusil. Sagt anderledes:

- /vv/ $\rightarrow$ [ff], som staves *ff*, eller til [pp], som staves *pp*.
- /ll/ $\rightarrow$ [tʰtʰ], som staves *ll*
- /gg/ $\rightarrow$ [xx], som staves *gg*, eller til [kk], som staves *kk*

- /rr/ → [ʁʁ], som staves *rr*, eller til [qq], som staves *qq*.

{atuar}{+vik} → *atuarfik*
 {atuar}{+vuq} → *atuarpoq*
 {ataata}{÷t}{+lu} → *ataatallu*
 {iga}{+vik} → *iggavik*
 {atuagaq}{÷t} → *atuakkat*
 {niri}{+vik} → *nerrivik*
 {miiraq}{÷t} → *meeqqat*

4.2.6 - /v/ → ^w / V __ V

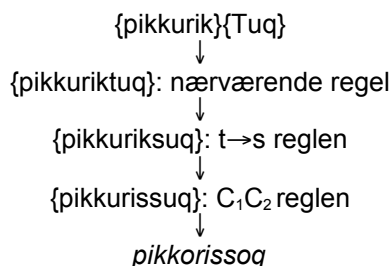
Reglen sammenfatter, at /v/ undergår forskellige grader af svækkelse, når den befinder sig mellem to vokaler. Graden af svækkelse afhænger af de to vokaler rundt om. Især hvis vokalen før /v/ er /u/ eller /ə/ er svækkelsen så voldsom, at man ikke engang noterer /v/-et i retstavningen. Det er derfor helt parallelle former som /qasuvisi/ og /sanavisi/ staves forskelligt hhv. *qasuvisi* og *sanavisi*.

4.2.7 - T → t / lyden før T er en konsonant; T → s / lyden før T er en vokal

Der findes en række meget vigtige morfemer, der begynder med en variabel konsonant, der somme tider er et /t/ og somme tider et /s/. Dette skift foregår aldeles systematisk og undtagelsesløst efter reglen ovenfor. Det er nogle af de hyppigst forekommende morfemer, der opfører sig på denne måde, fx Vb{+Tar}Vb, *plejer at Vb*; Vb{+Tuq}N, *een, der Vb*; Vb{+Tariaqar}Vb, *det er nødvendigt at Vb*. Der er altså tale om en vigtig regel.

{sinək}{+Tuq} → /sinittuq/ → *sinittoq* (en sovende)
 {ani}{+Tuq} → /anisuq/ → *anisoq* (en, der går ud)

Det kan være ganske vanskeligt at adskille to forskellige processer i denne forbindelse. Når det nemlig hedder *pikkorissoq* af morfemerne {pikkurik}{+Tuq}, kunne det jo godt ligne en undtagelse fra reglen. Det er det bare ikke: T bliver planmæssigt til et /t/ efter /k/ i {pikkurik}. Det er da også således, at mange rent faktisk siger *pikkurit-toq* helt som forventet. Ordet *pikkorissoq* har en helt anden forklaring, der har noget med t→s reglen (se nedenfor) at gøre.

4.2.8 - q/r g → r

Reglen siger, at hvis /g/ kommer til at stå efter et /q/ eller et /r/, vil vi i begge tilfælde blot få eet /r/. Bemærk, at der her ligesom ved C₁C₂ reglen ikke findes en betingelse. Dvs. at fusionen altid sker.

{qimmiq}{+ga} → *qimmera*

{tusar}{+galuar}{+vaa} → *tusaraluarpaa*

4.2.9 - t → s / der står et /i/ een eller to pladser før /t/

Denne regel er måske ikke så vældigt vigtig endda, fordi forsyndelser mod den reelt aldrig fører til kommunikationsbrist. Men for så vidt som den jo kan forklare nogle af de former, man ellers vil blive forvirret over, tages den alligevel med i denne gennemgang.

{niri}{+tit}{+vara} → *nerisippara*

{asa}{+ga}{mi}{tit} → *asagamisit*

{pikkurik}{+Tuq} → *pikkorrissoq*

5.0 - Transitivitet - et vanskeligt begreb

Du løber snart ind i to ubehagelige fremmedord, nemlig transitiv og intransitiv, som du sikkert kun vagt eller slet ikke forbinder noget med. Helt galt går det siden, når du løber ind i de næste fremmedord, halvtransitiv og dobbelttransitiv, som næsten helt sikkert er helt nye for dig. Det har alt sammen noget med transitivitet at gøre. Det er et sprogligt begreb, som volder meget store forståelsesproblemer i begynderundervisningen og som samtidig dækker over en sproglig virkelighed, der er helt central for grønlandsk. Erfaringsmæssigt er det nok således, at just dette begreb er det enkelte problemkompleks, der har skræmt flest danskere bort fra grønlandskundervisningen i det hele taget.

Jeg skal derfor prøve at lade være med at tage noget som helst for givet og næsten starte med Adam og Eva. Der bliver altså tale om en tilgang til problemstillingen, der er meget for teoretisk efter manges opfattelse. Herimod skal jeg indvende, at alle de personer af bemeldte opfattelse, som jeg til dato har truffet, undtagelsesløst har opgivet at lære grønlandsk, og at omvendt alle de succesrige grønlandskindlærere, jeg har truffet, har erkendt de teorier, som indgår i det her.

Så altså: Dette kapitel er ganske vist yderst kedsommeligt, men der er altså vægtige grunde til ikke blot at hoppe over det.

5.1 - Det, der gør det svært

Transitiv betyder, at verbet har et objekt. Intransitiv betyder omvendt, at verbet ikke har et objekt. Det er ikke et forhold, som har den store betydning i dansk, for verberne har nemlig stort set samme form og stort set samme funktion næsten uanset om vi anvender dem med eller uden objektet. Ordet *elsker* er det samme i sætningen uden udtalt objekt som i *Jeg elsker meget* som i sætningen med eksplicit objekt *Jeg elsker dig*, og det er også samme form hvad enten objektet er bestemt som i *Jeg elsker børnene* eller ubestemt som i *Jeg elsker børn*. Det er også den samme form, når verbet anvendes refleksivt som i *Jeg elsker kun mig selv*.

Også hvad angår muligheden for nominalisering er der ikke rigtigt forskel på danske transitive og intransitive verber. Af det intransitive verbum *ryge* dannes lige så let nominet *en ryger* som der af det transitive verbum *elske* dannes nominet *en elsker*.

Der findes dog enkelte danske verber, der minder en lille bitte smule om princippet i grønlandske verber ved at være mere specifikke. Verber

som *ligge*, *ryge*, *vågne* og *synke* kan aldrig have et objekt. De er intransitive. Omvendt er *lægge*, *røge*, *vække* og *sænke* altid transitive: De har altid et objekt (*Den **ligger**, hvor jeg har **lagt** den; Fiskene **ryger**, når jeg **røger** dem*).

5.2 – *Det, der gør det vigtigt.*

Når det ovenfor blev understreget, at transitivitet ikke spiller nogen særlig rolle på dansk, er dette i modsætning til forholdene i grønlandsk, hvor transitiviteten er den enkeltfaktor, der først og fremmest bestemmer, dels hvordan sætninger opbygges, og dels hvilken form verberne skal have. Dette hænger først og fremmest sammen sammen med det forhold, at **bestemthed** ikke er en grammatisk kategori på grønlandsk. Der findes ingen småord eller bøjningsformer, der danner forskelle som *Jeg mødte en mand* vs. *Jeg mødte manden* og *Jeg mødte nogle mænd* vs. *Jeg mødte mændene*. Men selvfølgelig kan grønlandsk udtrykke bestemthedsforskelle. Det foregår bare ikke ved hjælp af en grammatisk kategori, men i de fleste tilfælde netop ved forskellen mellem intransitive og transitive verber, således at intransitivitet knyttes til begrebet ubestemthed, medens transitivitet knyttes til bestemthed.

Denne vigtighed signaleres på mange måder i sætningerne, der på næsten enhver tænkelig måde ændres afhængig af transitiviteten jf. følgende opstilling (ordstillingen i de grønlandske sætninger skulle faktisk have været omvendt, men for overskuelighedens skyld er den lidt forkerte ordstilling fastholdt):

Dansk sætning med ubestemt objekt	Grønlandsk intransitivt verbum	Dansk sætning med bestemt objekt	Grønlandsk transitivt verbum
<i>Manden</i>	<i>Angut:</i> Subjektet står i absolut kasus , fordi verbet er intransitivt	<i>Manden</i>	<i>Angutip:</i> Subjektet står i relativ kasus , fordi verbet er transitivt
<i>så</i>	<i>takusaqarpoq:</i> (i) Objektet er ubestemt, så verbets stamme må være den intransitive takusaqar- og (ii) verbet er intransitivt, så modusmorfemet skal være det intransitive {vu} og (iii) personendelsen skal kun indeholde en information, nemlig subjektets person	<i>så</i>	<i>takuaa:</i> (i) Objektet er bestemt, så verbets stamme må være den transitive taku- og (ii) verbet er transitivt, så modusmorfemet skal være det transitive {va} og (iii) personendelsen skal indeholde to informationer, nemlig såvel subjektets som objektets personer
<i>et barn</i>	<i>meeqqamik:</i> Verbet er intransitivt, så objektet skal stå i {nik}-kasus	<i>barnet</i>	<i>meeraq:</i> Verbet er transitivt, så objektet skal stå i absolut kasus

Ovenstående skulle vel i sig selv være tilstrækkeligt til at overbevise enhver tvivler om transitivitetens centrale betydning på grønlandsk, men der er faktisk endnu mere ved sagen. Det er nemlig en helt karakteristisk ting ved grønlandsk, at en stammes ordklasse skifter med dannelsen af de nye stammer efterhånden som der sættes morfemer på. Det er således lige enkelt at danne nominet *en ryger/ pujortartartaq* af verbet *at ryge/ pujortartar-* på grønlandsk og dansk, så længe verbet er intransitivt. Det er en helt anden og langt mere kompliceret historie ved transitive stammer. *at elske* er en transitiv stamme, {asa}, på grønlandsk. Derfor kan vi ikke umiddelbart danne ordet *en elsker*. På grønlandsk er det nemlig således, at en transitiv verbal betydning ikke kan tænkes uden sit objekt¹⁵, og objektet er jo kun i begrænset omfang

¹⁵ I sin 1851 grammatik (p. 54) beskriver Kleinschmidt transitive stammer således: *Einige sind von natur transitiv (übergehend), d.h. sie besagen eine auf irgend einen gegenstand gerichtete that des projects, daher der begriff eines thäters und thatziels*

central for tanken, når vi ønsker at udtrykke *en elsker*. Derfor er det således, at transitive verber helt enkelt ikke lader sig nominalisere umiddelbart. For at udtrykke nominet *en elsker* på grønlandsk må der en særlig "objektsfjerner" til, før vi kan tilføje nominaliseringstilhængen {+Tuq}: {asa}{HTR}{Tuq} → *asannittoq*. Det er det fænomen, der kaldes halvtransitiv, (HTR).

Transitiviteten er altså et helt, helt centralt parameter i grønlandsk, og altså langt mere afgørende end danske elever normalt forestiller sig den. Det er derfor ikke tilstrækkeligt for rigtig sprogbeherskelse at have et teoretisk forhold til begrebet. Det er et spørgsmål om at have det lige så højt i bevidstheden som man på dansk har hun/han- eller nutid/datid begreberne. Denne "rygrad" er noget man opbygger efterhånden, men her og nu skal du være helt sikker på, at du principielt har forstået problemstillingen. Det skulle den følgende øvelse gerne hjælpe dig til at kontrollere. Men først en lille advarsel:

5.2.1 – En typisk faldgrube for begyndere

Danske sætninger som *Han laver kaffe* eller *Du drikker te* eller *Jeg har en smuk kone* er transitive, idet *kaffe*, *te* og *en smuk kone* er objekter i sine respektive sætninger. Men læg samtidig mærke til, at ingen af dem står i bestemt form. De er alle ubestemte objekter, hvilket på grønlandsk jf. det ovenstående er uforeneligt med transitivitet i verbet¹⁶. De tilsvarende grønlandske sætninger skal alle have en intransitiv form. Dette kan gøres på mange måder, fx som ved disse eksempler at bruge morfemer som N{÷liur}Vb - *kaffiliorpoq*, N{+tur}Vb - *tiitorputit* og N{÷qar}Vb - *pinnersumik nuliaqarpunga*. Nominerne i den slags ord-dannelser kaldes inkorporerede nominer.

Læg nu godt mærke til, at disse inkorporerede nominer, som jo i den danske oversættelse er objekter, ikke er det på grønlandsk og at verberne følgelig må have en intransitiv form jf. følgende forsøg på helt direkte oversættelser:

- *kaffiliorpoq* betyder altså nærmere det objektsløse "han kaffebrygger" end "han laver objektet, kaffe".
- *tiitorputit* betyder altså nærmere det objektsløse "du tedrikker" end "du drikker objektet, te".
- *nuliaqarpunga* betyder altså nærmere det objektsløse "jeg er kone-ejer" end "jeg har objektet, en kone".

unzertrennlich mit ihnen verbunden ist:

¹⁶ Foretag det lille tankeeksperiment at udtrykke parallelle sætninger med bestemte objekter: *Han laver byens bedste kaffe*, *Du drikker Brugsens bedste Keemun-blanding* og *Jeg har den smukke kone, der står derhenne*. Disse sætninger vil alle skulle oversættes til grønlandsk med transitive verber, idet de jo indeholder bestemte objekter

Summa summarum. Hold altså godt fast i de grønlandske strukturer og prøv at undgå at komme til at analysere oversættelser.

Øvelse 5

Hvilke af følgende verber er transitive?

01	<i>Jeg har altid elsket hende</i>	transitiv/intransitiv
02	<i>Hun elsker mig ikke</i>	transitiv/intransitiv
03	<i>Hun er følelsesløs</i>	transitiv/intransitiv
04	<i>Det føles underligt</i>	transitiv/intransitiv
05	<i>Jeg underviser ikke din søn</i>	transitiv/intransitiv
06	<i>Jeg er underviser på aftenskolen</i>	transitiv/intransitiv
07	<i>Jeg forsøger at undervise på aftenskolen</i>	transitiv/intransitiv
08	<i>Jeg underviser kun voksne elever</i>	transitiv/intransitiv
09	<i>Jeg har en Raleigh</i>	transitiv/intransitiv
10	<i>Jeg er ikke bilejer</i>	transitiv/intransitiv
11	<i>Jeg er cyklist</i>	transitiv/intransitiv
12	<i>Jeg kører turistcykel</i>	transitiv/intransitiv
13	<i>Der er et objekt i sætningen</i>	transitiv/intransitiv
14	<i>Sætningen har ikke noget objekt</i>	transitiv/intransitiv

6.0 - De grammatiske kategorier

6.1 - Om ordklasser

På grønlandsk findes der kun tre ordklasser, nemlig nominer, verber og partikler. Nominerne er defineret ved, at de altid har kasusendelse, verberne ved, at de altid har modusendelse og partiklerne ved hverken at have kasus eller modus.

Læg altså godt mærke til, at adjektiver og adverbier på grønlandsk ikke udgør særlige ordklasser. Adjektiviske og adverbielle betydninger er bygget ind i verberne og i nominerne. Fx indeholdes oversættelsens adjektiv, *hun er lille*, i verbet *mikivoq*, og oversættelsens adverbium, *han taler grønlandsk*, i nominet *kalaallisut*.

6.1.1 - Grønlandske nominer

Nominerne falder i to klasser og en historisk betinget overgangsklasse. Den ene klasse kaldes p-bøjningen, den anden up-bøjningen. Langt de fleste nominer tilhører p-bøjningen. De er karakteriserede ved, at de tager endelsen {p} i relativ kasus og endelsen {t} i flertal samt ved at de oftest smider sidste konsonant væk (hvis der da er en udlydskonsonant) før endelser. Nominer på vokal (inkl. *ø*) samt de fleste på q tilhører denne klasse. Den anden - og meget mindre - klasse kaldes up-bøjningen. Den er karakteriseret ved, at den tager endelsen {up} i relativ kasus og endelsen {it} i flertal samt ved, at den generelt fastholder sin sidste konsonant, når man sætter endelser bagefter. Ordene i denne klasse ender næsten alle på q.

Nu er det rent historisk således, at p-bøjningen vokser, og stadigvæk gør det. Der er ganske enkelt mange up-bøjede ord, der via en mangle-årig, kontinuert proces er blevet p-bøjede. Men undervejs har denne proces skabt en helt ny overgangsklasse, som er karakteriseret ved fortsat at have up-bøjningens {up}-er og {it}-er, men samtidig ved at opføre sig, som om de var p-bøjede ved at smide den udlydende konsonant væk. Næsten alle ord på -k tilhører denne gruppe.

Grønlandske nominer falder altså i tre klasser: **p-bøjningen** har typer som *tuttu*, *qimmeq* og *angut* samt de lidt afvigende som *meeraq*, *atua-gaq* og *kalaaleq*. **Overgangsklassen** har typer som *kangerluk*, *panik*, og **up-bøjningen** har typer som *erneq*. Af skemaet nedenfor fremgår

det, hvorledes de udlydende konsonanter opfører sig forskelligt afhængig af hvilken klasse det enkelte nomen tilhører.

Type	Stamme	Relativ kasus' form	Flertals form	Med {nut} tilføjet
p-bøjning	{tuttu}	<i>tuttup</i>	<i>tuttut</i>	<i>tuttunut</i>
p-bøjning	{aṇutθ}	<i>angutip</i>	<i>angutit</i>	<i>angutitut</i>
p-bøjning	{qimmiq}	<i>qimmip</i>	<i>qimmit</i>	<i>qimminut</i>
p-bøjet variant	{miir(q)aq}	<i>meeqqap</i>	<i>meeqqat</i>	<i>meeqqanut</i>
p-bøjet variant	{atuag(k)aq}	<i>atuakkap</i>	<i>atuakkat</i>	<i>atuakkanut</i>
p-bøjet variant	{kalaal(l)iq}	<i>kalaallip</i>	<i>kalaallit</i>	<i>kalaallitut</i>
Overgangs-klasse	{kaṇirluk}	<i>kangerluup</i>	<i>kangerluit</i>	<i>kangerlunnut</i>
Overgangs-klasse	{panik}	<i>paniup</i>	<i>paniit</i>	<i>paninnut</i>
up-bøjning	{irniq}	<i>ernerup</i>	<i>ernerit</i>	<i>ernernut</i>

De p-bøjede varianter, der omtales kan godt være lidt svære at lære. Dels er de regler, der regulerer formerne, i sig selv relativt komplicerede, og dels har den historiske udvikling yderligere kompliceret billedet, fordi formerne efterhånden bruges inkonsistent.

Her er nu reglerne helt formelt uden skelen til de faktiske ændringer af sprogbrugen, der er tale om i det helt moderne sprog.

Husk, at det virkeligt er helt normale p-bøjede stammer, der er tale om. Endelserne er altså de normale {÷p} i relativ kasus, {÷t} i flertal og {÷nik}, {÷nut}, {÷ni}, {÷nit} og {÷tut}¹⁷ i modsætning til de up-bøjede nominer, der tager endelserne {±up} i relativ kasus, {±it} i flertal og {+nik}, {+nut}, {+ni}, {+nit} og {+tut}.

Det komplicerede ligger altså ikke i endelserne men inde i stammerne, der alle har en kort frikativ (dvs. /v/, /s/, /l/, /j/¹⁸, /g/ og /r/) som trediesidste lyd. Det er denne frikativ, der fordobles hver gang der tilføjes en konsonantisk minus-endelse (altså ikke en plus-endelse, ikke en vokalsk endelse og ikke et tilhæng). Her er nogle eksempler (NB husk de almindelige lydregler, ikke mindst reglen i § 4.2.5):

¹⁷ Den sidste af disse såkaldt oblique kasusendelser, vialis, er ikke medtaget i listen her, fordi den har samme form {÷kkut} ved såvel p-bøjede som up-bøjede nominer

¹⁸ NB! Der er mange j-lyd, som ikke skrives. Fx udtales *et isfjeld* ikke [iluliαq], men [ilulijαq]. Dette lille j kvalificerer i denne sammenhæng som ethvert andet j.

ord	tilhæng N{÷uvuq} "han er N"	flertals endelse N{÷t}	endelsen N{÷a}, "hans N"	endelsen N{+ga}, "min N"	endelsen N{÷kka}, "mine N"
<i>meeraq</i>	<i>meeraavoq</i>	<i>meeqqat</i>	<i>meeraa</i>	<i>meerara</i>	<i>meeqqakka</i>
<i>atuagaq</i>	<i>atuagaavoq</i>	<i>atuakkat</i>	<i>atuagaa</i>	<i>atuagara</i>	<i>atuakkakka</i>
<i>qajaq</i>	<i>qajaavoq</i>	<i>qaannat</i>	<i>qajaa</i>	<i>qajara</i>	<i>qaannakka</i>

Som om dette ikke skulle være tilstrækkeligt kompliceret i sig selv, er det således, at historien har spillet os et puds. Denne meget komplekse regel er nemlig ved at glide ud af sproget, men den har alligevel hos nogle grønlandere efterladt en erindring om, at der var noget særligt med disse bestemte ord. Man har bare glemt hvad det var. Og så husker man det nærmeste "sære", nemlig up-bøjningen. Det er således, at reglen glider langsomt fra de hyppigst hørte ord som *meeraq* og *ka-laaleq*, og noget hurtigere fra de lidt sjældnere anvendte som *taleg* (en arm) eller *timmiaq* (en fugl). Denne erindring om noget "sært" er ikke mindst i forbindelse med de oblique kasusendelser helt almindelig, hvilket resulterer i en faktisk uforudsigelig flertydighed. "På armen" forekommer således i disse tre former:

- ❑ *tallimi* {tal(l)iq÷mi}: Den såkaldt "korrekte" form, der dog er tæt på at virke lidt gammeldags.
- ❑ *talimi* {tal(i)q÷mi}: Den gennemført regulariserede form, der efterhånden er ganske almindelig.
- ❑ *talermi* {tal(i)q+mi}: Den "forkerte" form, der dog høres særdeles hyppigt.

6.1.2 – Adjektiver er ikke en ordklasse på grønlandsk

Adjektiver er ord som "smukke" og "grønlandsk" i sætninger som "Smukke mænd har kun få problemer" og "Han har en grønlandsk kone". Du er sikkert vant til at tænke sådanne ord som en særlig klasse med nogle helt særlige karakteristika. Sådan er det ikke på grønlandsk. Der er ikke en særlig klasse ord at tage af til sådanne anvendelser. Til gengæld har du til din rådighed en masse tilhæng med betydninger som danske adjektiver. Fx finder du betydninger som "lille", "stor", "simpel", "tyk og klodset" etc. etc. Du undgår altså ofte at skulle bruge adjektiverne. Og du kan bare bruge løs af nominerne. Men for at gøre dette rigtigt er der nogle spilleregler, du er henvist til at følge.

På dansk sætter vi hovedordet, nemlig nominet (in casu "mænd"), bagefter den ekstra oplysning, nemlig adjektivet (in casu "smukke"). På grønlandsk er det lige omvendt: Først hovedordet og bagefter den yderligere oplysning. I eksemplerne er de danske adjektiver og de

modsvarende grønlandske nominer skrevet med fed. Fx betyder arnaq **kalaaleq** "en **grønlandsk** kvinde" medens kalaaleq **arnaq** betyder "en **kvindelig** grønlænder".

For det andet gælder det, at de nominer, du bruger som "adjektiver" skal følge hovedordets tal og kasus.

Endelig er det således, at hvis "adjektivet" fortæller noget om et inkorporeret nomen – dvs. et nomen, der ved hjælp af tilhæng er "indbygget" så det kun er en del af et ord – skal "adjektivet" stå i instrumentalis. Det er derfor "adjektivet" står i nik-kasus i **kalaallimik** nuliaqarpoq "han har en **grønlandsk** kone".

Her er nogle eksempler (*pinnersoq* er et nomen, der betyder "en smuk"):

jeg elsker en kvinde	arnaq asavara
jeg elsker en smuk, grønlandsk kvinde	arnaq kalaaleq pinnersoq asavara
en smuk grønlandsk kvinde elsker mig	arnap kalaallip pinner-sup asavaa-nga
jeg rejste hen til en kvinde	arnamut aallarpunga
jeg rejste hen til en smuk, grønlandsk kvinde	arnamut kalaallimut pinner-sumut aallarpunga
jeg har en kone	nuliaqarpunga
jeg har en smuk, grønlandsk kone	kalaallimik pinner-sumik nuliaqarpunga

6.1.3 – Adverbier er ikke en ordklasse på grønlandsk

Adverbier er ord som "smukt" og "grønlandsk" i sætninger som "hun sang smukt" og "han talte grønlandsk". Som ved adjektiverne ovenfor gælder det, at der ikke er tale om en særlig ordklasse på grønlandsk. Typisk er det også i disse situationer nominerne, der ved særlige konstruktioner klarer sagerne.

tusarnerssoq er et nomen, der betyder "noget, der lyder godt". Med instrumentalis ({nik}-kasus) kan vi gøre nominet til et adled til verbet. Og så kan vi danne sætningen ovenfor som *tusarnersumik erinarsorpoq*. *kalaaleq* er et nomen, der betyder "en grønlænder". Med æqualis ({tut}-kasus) kan vi gøre nominet til et adled til verbet. Og så kan vi danne sætningen *kalaallisut oqaluppoq*.

Som ved adjektiverne gælder det også her, at meget af det, vi på dansk udtrykker som enkeltord med adverbier, på grønlandsk klares inde i ordene som tilhæng. "ikke" og "meget" er to meget anvendte adverbier

på dansk, på grønlandsk er det to tilhæng, Vb{÷ηηit}Vb og Vb{÷qð}Vb. "han taler" - *oqaluppoq*, "han taler ikke" – *oqalunngilaq*, "han taler meget" – *oqaloqaaq*.

6.1.4 - Grønlandske verber

Man kan med en vis ret sige, at det er verberne, der regerer i grønlandsk. Der er nemlig mange informationer indbygget i dem, både betydningsmæssige informationer og grammatiske informationer. Den allervigtigste bortset fra selve betydningsindholdet er nok jf. § 5.2 informationen om transitivitet. Men også informationer om person jf. § 6.3 og modus jf. § 6.4 finder du indbygget i verberne.

Det skal måske lige nævnes, at tempus (tidsforhold) og diatese (forholdet mellem aktiv og passiv) ikke er grammatiske kategorier på grønlandsk. Tid og aktiv/ passiv udtrykkes som betydning, der følgelig befinder sig inde i stammerne som tilhæng, og altså ikke i endelserne. De grønlandske verbalendelser er i denne henseende ganske ukomplicerede. Du skal kun holde styr på en dimension, nemlig modus, i modsætning til andre sprog, du har stiftet bekendtskab med, hvor du har skullet lære to- og tredimensionelle systemer.

Heller ikke bøjningsmønstrene skaber problemer. Verberne har vel nok engang haft forskellige klasser, men denne inddeling er efterhånden helt forsvunden. I dag må vi nok sige, at alle verber opfører sig ens, men de er selvfølgelig som alt andet sprogligt materiale underlagt lydreglernes krav.

Grønlandske verber har altså formen:

STAMME MODUSENDELSE PERSONENDELSE(R)

STAMMEN er en dynamisk størrelse, der indeholder alle de betydningsmæssige informationer inklusive mange af dem, du er vant til at tænke på som "grammatik", fx oplysninger om tidspunkt for handlingen (tempus), udstrækning i tid¹⁹ og "adverbier" som "ikke" og "meget". Ligeledes er det stammens betydningsindhold, der bestemmer om verbet er transitivt eller intransitivt med de mange konsekvenser dette har for såvel verbets egen som hele sætningens form.

MODUSENDELSEN fortæller os jf. §6.4 noget om verbets funktion. Der er i alt 8 modi på grønlandsk. Af disse 8 har to forskellig form afhængig af verbets transitivitet.

PERSONENDELSE(R): Hvis verbet er intransitivt, er der kun én oplysning, nemlig subjektet person. Hvis verbet er transitivt, er der to, nemlig såvel subjektets som objektets personer. Det gælder for de sidstnævnte, at de to personendelser i langt de fleste tilfælde kan holdes adskilte i

¹⁹ Det er det, der med et teknisk ord kaldes **aspekt**.

let gennemskuelige (og dermed lette at indlære) morfemer, således at subjektets person nævnes først i sit eget morfem og følges af objektets person, der ligeledes har sit eget morfem. Det er dette, hele kapitel 7 handler om.

6.1.5 - Grønlandske partikler herunder tilhængspartikler

De grønlandske småord er så "grammatikløse", at de bortset fra en note i § 6.2.1 slet ikke bliver behandlet i denne bog. De kan indlæres enkeltvis.

Til gengæld er der måske grund til at gøre opmærksom på en helt særlig morfemtype i grønlandsk, nemlig tilhængspartiklerne (herunder de såkaldte hybridformer), der dækker mange af de funktioner, som bindeord og småord dækker på dansk.

Det er nemlig således, at det er en forenkling, når det hævdes, at sprogligt materiale på grønlandsk kan reduceres til tre typer, nemlig stammer, der følges af tilhæng, der følges af endelser. Der er nemlig også tilhængspartiklerne, som kommer allersidst i ordbygningen, men som en grundregel iøvrigt uden at gribe ind i ordenes betydning og brug. Herved adskiller de sig fra tilhængene, der jo direkte skaber nye stammer og hvor der eksisterer helt klare krav til hvilke tilhæng, der kan sættes til hvilke ordklasser og hvor i ordene de kan tilføjes. Tilhængspartikler sættes ganske enkelt bagest i ordet uanset ordets art og uanset hvilke endelser, ordet i forvejen har. Her er et eksempel med {lu}, der betyder *og*.

A og B	A B-lu
En mand og en kvinde	angut arnarlu
Mænd og kvinder	angutit arnallu

Tilængspartikel	Brug/ betydning
{lu}	Sideordner to størrelser "OG"
{li}	1. Sideordner to størrelser "MEN" 2. Ved tidsbisætning "STRAKS DA"
{luunniit}	1. Sideordner to størrelser "ELLER" 2. Ved nægtelse "(ikke) ENGANG"
{mi}	1. "NEMLIG; FOR; THI" 2. "HVORDAN MED ???" 3. "SÅ SANDELIG"
{lusuuq}	"SOM OM; DET ER SOM OM"
{(t)taaqa}	"OGSÅ"
{tuq}	"GID; BARE DOG"
{guuq}	"HÆVDES DET"
{una}	"DET VAR DEN, SOM"
{uku}	"DET VAR DEM, SOM"
{aasiit}	"SOM VANLIGT"
{aa}	Vokativ (=ældre tiltaleform "O, (Herre)")

6.1.6 – Præpositioner (forholdsord)

Præpositioner er små ord som "til", "fra", "under" etc. På grønlandsk er præpositionerne ikke en selvstændig ordklasse. Modsvarigheden af præpositionerne udtrykkes ved hjælp af nominer med særlige (oblique) kasusendelser jf. det følgende kapitel evt. i forening med nogle nominer med et rumligt indhold.

Disse rumlige nominer kendes principielt fra mange sprog (fx finsk), men de har slet ikke nogen parallel i dansk og kan derfor godt forvirre dig lidt, ind til du opdager systemet. Det er nemlig ganske enkelt. Her får du nu princippet med danske parafraser tilføjet:

Jf. § 6.2.1 udtrykkes "i/på N", "til N", "fra N", "gennem N", "med N" og "som N" ved hjælp af 6 forskellige kasusendelser. Dette koster sjældent forståelsesproblemer. Derimod leder du forgæves efter modsvarigheden af danske præpositioner som "under", "over", "mod", "mellem" etc. etc. i de grønlandske grammatikker. Dem skal du finde som nominale stammer i ordbogen.

Der findes nemlig en lang række nominer med et rumligt betydningsindhold som {"overrum" qulð}, {"underrum" atð}, {"vest rum" kitð} etc. etc. Alle disse rumlige størrelser er altid nogens rum, fx "vores overrum"

(dvs. *over os/ qulerput*) eller "bordets underrum" (dvs. *under bordet/ nerriviup ataa*).

Hvis du har fattet dette rumlige princip, skulle de umiddelbart uforståelige anvendelser af oblique kasusendelser være helt logiske: Skal du fx udtrykke "det ligger under bordet" er det vel fuldt forståeligt, at du skal bruge kasus lokalis ("i/ på"), for det ligger jo "i bordets underrum" *nerriviup ataani*, hvis du skal lægge noget "ind under bordet" er det vel lige så forståeligt, at du skal bruge kasus terminalis ("til"), for du fører det "til bordets underrum" *nerriviup ataanut*. Og hvis vi forstyrres af noget larm ovenfra, er det vel også logisk nok, at beskrivelsen må kræve ablativ ("fra"), for larmen stammer jo "fra vort overrum" *qulitsinnit*.

6.2 - Om kasus

En helt afgørende forudsætning for at forstå sprogets indbyggede logik er forståelse for, hvad kasus er for noget. Kasus betyder (på alle sprog) ikke noget i sig selv. Kasus er blot en hjælp til os sprogbrugere, så vi bedre kan følge med i de enkelte ords indbyrdes relationer. I de danske sætninger, *Jeg så min kone* og *min kone så mig*, er det således at "jeg" = Per Langgård = "mig". "jeg" og "mig" udtrykker den samme Per. Kasusforskellen hjælper os blot til at holde fast i hvem det nu er, der gør hvad ved hvem.

Sådan er det også på grønlandsk. Kasus betyder ikke noget. Det signalerer blot plads og funktion af et givent nomen. Der er således ikke rigtigt noget at forstå. Man må helt enkelt lære reglerne udenad.

På grønlandsk findes to overordnede kasus. Den ene kaldes absolut og den anden relativ kasus. Absolut har ikke særlige morfemer. Relativ har afhængig af stammetypen morfemerne {p} og {up} samt {t} og {it} i hhv. ental og flertal. Her er så de grønlandske kasus-regler:

relativ kasus anvendes

1. i det nomen, der står som subjekt for et transitivt verbum.
2. svarende til dansk ejefald
3. før {gut}, {ni}, {nik}, {nit}, {nut} og {tut} undtagen ved personendelser i 3. person
4. i de intransitive personendelser i causativ og conditionalis.

absolut kasus anvendes

1. alle andre steder.

En detalje om vialis i 3. person. Det fremgår af kasusreglerne, at relativ kasus anvendes før de oblique kasusendelser undtagen ved personendelser i 3. person. Dette er ikke helt korrekt for vialis' vedkommende. I vialis er det nemlig relativ kasus, der anvendes også i 3. person. Der var engang, da der eksisterede et ganske kompliceret system for vialis med 3. persons endelser, idet personforholdet i {N i ental}{hans}

{vialis} blev konstrueret ud fra absolut kasus {a} som *N-agut*, medens {N i ental}{deres}{vialis} blev konstrueret ud fra relativ kasus {atð} som *N-atigut*. Endelig blev {N i flertal}{hans}{vialis} og {N i flertal}{deres}{vialis} begge konstrueret ud fra relativ kasus {isð} som *N-isigut*.

Dette meget komplicerede system har ikke kunnet overleve, således at der i dag findes en ganske omfattende sammenblanding sted. Det er derfor man almindeligt hører såvel *kingornagut* som *kingornatigut*. De er helt identiske

6.2.1 - Oblique kasus

De oblique kasus udtrykker groft sagt det samme som på dansk udtrykkes med præpositioner. Der findes 6 sådanne kasus på grønlandsk:

Vialis med endelsen {gut} betyder enten "vejen ad hvilken/ gennem" eller i sammensætninger med tidsudtryk "gentagen eller præciseret tid". Endvidere er det vialis, der anvendes sammen med legemsdele til at udtrykke modsvarigheden af dansk "i/ over (legemsdel)".

Specielt skal en meget vigtig anvendelse af vialis nævnes, nemlig i forbindelse med ordene *siorna* (af {siuniq+a}), der betyder "dens forudliggende tid" og *kingorna* (af {kiṇuniq+a}) der betyder "dens efterfølgende tid". Således kommer *siornatigut* til at betyde "tidligere" og *kingornatigut* til at betyde "senere", og hvis "ejeren" nævnes eksplicit som i *matuma siornatigut* og *matuma kingornatigut* hhv. "før dette" og "efter dette".

Lokalis med endelsen {ni} betyder "i/ på".

Instrumentalis med endelsen {nik} har ikke en så entydig betydning som de andre og er da nok også den af de oblique kasus, der erfaringsmæssigt skaber de største problemer. Ganske vist har den undertiden en instrumentel betydning "med/ ved hjælp af", men langt oftere er den rent syntaktisk anvendt. (i) Hvis N står som adled til et andet N, der er inkorporeret i et verbum eller ved hjælp af tilhængen N{÷lik}N i et andet nomen, skal adledet i instrumentalis. Det er derfor, det hedder *48-nik ukioqarpunga*. Nominet, "48", står jo som adled og fortæller noget om et andet N, nemlig *ukioq*, der er indbagt i verbet *ukioqarpunga*. (ii) Hvis N er et ubestemt objekt skal det i instrumentalis. *Meeqqanik atuartitsisarpog* (modsat den bestemte konstruktion *Uanga meeqqakka atuartittarpai*).

Ablativ med endelsen {nit} betyder enten "(væk) fra" eller andet sammenligningsled (*Hun er større end mig*).

Terminalis med endelsen {nut} betyder "hen til".

Æqualis med endelsen {tut} betyder "lige som"

Oblique kasus ved pegerødderne (demonstrative pronominer). Der findes på grønlandsk en lang række meget gamle rødder med et meget specifikt retningsindhold. Kleinschmidt kaldte dem **pegerødder (Deutewurtzeln)**. De er af mange årsager vanskelige at have at gøre med, for dels er de så gamle, at de er underkastet nogle

morfologiske regler, der ikke gælder for de almindelige nominer såsom specielle endelser, og dels har der på moderne grønlandsk udviklet sig en lang række særheder (sammenblandinger af forskellige rødder, sammenblandinger af forskellige endelsessæt, rødder, som er gået helt af brug eller har fået tillagt helt andre betydningsindhold, end de oprindelig havde). Og midt i alt dette besvær er det så samtidig således, at nogle af rødderne anvendes højfrekvent, så man ikke bare kan lade dem ligge. Så her er reglerne: Kleinschmidt opremser følgende 12 rødder med vestgrønlandsk retningsindhold (det skifter nemlig afhængig af havets placering i forhold til betragteren): {ma}-lige her, {tass}-her, {uv}-der i nærheden, {ik}-der lidt længere væk, {av}-der nordpå, {qav}-der sydpå, {pav}-der østpå, {sam}-der vestpå, {pik}-der oppe, {kan}-der nede, {kig}-hist/hin, {qam}-der på den anden side af fx en væg. Til disse rødder kan så sættes røddernes særlige oblique kasusendelser i følgende fire tilfælde:

Vialis {uuna}: *qamuuna, tassuuna*

Lokalis {ani}: *qamani, tassani*

Ablativ {aŋŋa}: *qamannga, tassannga*

Terminalis {uŋa}: *qamunga, tassunga*

Disse pegerødder kompliceres så yderligere af, at de ved hjælp af særlige morfemer videredannes til nominer med betydninger som "ham derinde", eller "dem dernede sydpå" etc. Herved bliver de helt normale nominer, der følgelig kan tage samtlige seks oblique kasus à la "ind til ham derinde". Det vil dog klart sprænge denne bogs rammer at gøre rede for alt dette (der henvises til Kleinschmidts grammatik §20-25), men for eksemplets skyld skal et enkelt meget vigtigt pegenomen medtages i ental og flertal. Det er ordet *taanna/ taakku*, der betyder "ham/ dem (man kan pege på eller som er den/ de omtalte)"

Kasus	Ental	Flertal
Absolut	taanna	taakku
Relativ	taassuma	taakkua
Vialis	taassumuuna	taakkunatigut
Lokalis	taassumani	taakkunani
Instrumentalis	taassuminnga	taakkuninnga
Ablativ	taassumannga	taakkunannga
Terminalis	taassumunnga	taakkununnga
Æqualis	taassumatut	taakkuatut

6.2.2 - En typisk faldgrube for danske indlærere ved oblique kasus

Det skaber ofte problemer, at de oblique kasus hver for sig har et par forskellige morfemer. Således hedder terminalis somme tider {mut} som i *Nuummut*, og somme tider {nut} som i *Nunatsinnut* eller *Sisimiunut*. Der har i grønlandskundervisningen gennem mange år eksisteret en meget sejlilivet, men højst uheldig forklaringsmodel, idet generation efter generation er blevet forledt til at tro, at m-varianterne er grundformen, medens n-varianterne bruges ved flertal. Faktisk er det lige modsat. Det er n-varianterne, der er grundformen, og altså de stati-

stisk vigtigste (hyppigst forekommende) former. m-formerne er specialiteten. Lær følgende regel udenad:

Om {mik} vs. {nik}, {mut} vs. {nut} etc.

{mik}, {mi}, {mit}, {mut} og {kkut} anvendes kun på nominer, der er aldeles ubøjede. Hvis der forekommer endelser (flertal og/eller person) er det altid {nik}, {ni}, {nit}, {nut} og {gut} der anvendes.

6.3 - Om *personae*

Personforholdene er nok det enkeltkompleks, der sammen med transitivetsbegrebet koster danske indlærere af grønlandsk de fleste kvaler i det hele taget. Sådan behøver det nu ikke at være, for egentlig er systemet ikke så særligt kompliceret endda. Det adskiller sig på 3 punkter fra dansk, men disse anderledesheder er aldeles systematiske og skulle ikke volde særlige kvaler, når man blot erkender dem.

6.3.1 - På grønlandsk har 4. person særlige endelser i såvel ental som flertal.

På grønlandsk som på dansk findes der 4 personer i hhv. ental og flertal. Ganske vist er det ikke almindeligt at tale om 4. (eller coreferentiel) person på dansk, men princippet er det samme: Vi har på både dansk og grønlandsk 1. person ental (jeg, mig, min etc.), 2. person ental (du, dig, din etc.), 3. person ental (han, ham, hans etc.) samt 4. person ental (sig, sin etc.). Og tilsvarende i flertal. Men flertal kan godt forvirre mange indlærere, fordi der i dansk flertal er sammenfald mellem 3. og 4. person. Her er et eksempel:

1. *Hans tog hendes hat* - *Hansip nasaa tiguaa* (hatten er ikke Hans' - der er ikke coreference mellem "tager" og "ejer")
2. *Hans tog sin hat* - *Hansip natsani tiguaa* (hatten er Hans' - der er coreference mellem "tager" og "ejer")
3. *Hans og Grete tog de andres hatte* - *Hansip Gretillu nasaat tiguaat* (hattene er ikke Hans' og Gretes - der er ikke coreference mellem "tager" og "ejer")
1. *Hans og Grete tog deres hatte* - *Hansip Gretillu natsatik tiguaat* (hattene er Hans' og Gretes - der er coreference mellem "tager" og "ejer").

For at illustrere dette lidt bedre kan vi jo forsøgsvis sammenligne det sidste eksempel med forholdene i nabosproget svensk, som opfører sig præcis som grønlandsk:

- 3a. *Hans och Grete togo **deras** hattar* (hattene er ikke Hans' og Gretes - der er ikke coreference mellem "tager" og "ejer")
- 4a. *Hans och Grete togo **sina** hattar* (hattene er Hans' og Gretes - der er coreference mellem "tager" og "ejer").

6.3.2 - På dansk er der coreference "mellem kommaer". På grønlandsk er der coreference "mellem punktummer"

Vi kan godt forstå, at det må hedde *Hansip natsani tiguaa*, fordi hatten jo er subjektets (altså Hans') og altså præcis svarer til dansk **sin**. Men at det i sætningen *Hans er sur, fordi **hans** hat er væk* skal hedde *natsani* er ikke helt så indlysende for os. Forklaringen er just overskriften for dette afsnit. Coreferentialitet styres af hovedsætningens subjektet. På dansk opfatter vi, at den sætning, som subjektet *Hans* kan styre, afsluttes med ordet *sur*, hvorefter en helt ny sætning påbegyndes. Modsat på grønlandsk: Subjektet får lov at styre hele perioden, og så er det vel forståeligt nok, at årsagen til subjektets dårlige humør må søges i netop subjektets manglende hat, ja så må hatten være **sin**.

6.3.3 - Personerne er "bygget ind" i verbet

Den danske sætning *jeg elsker dig* består af 3 elementer svarende til 3 selvstændige ord. (i) subjektpersonen (ii) gør noget ved (iii) objekt-personen. I det grønlandske ord *asavakkit* er der også 3 elementer, men såvel (i) som (iii) er bygget ind i ordet (ii). Tilsvarende ved det intransitive verbum *jeg læser* med blot to elementer: (i) subjektpersonen (ii) gør noget. I det grønlandske ord *atuarpunga* er der også 2 elementer, men igen således, at (i) er indbygget i verbet. Dette er selvfølgelig noget anderledes end vi er vant til det fra dansk, men når man engang har accepteret, at der ikke altid er mellemrum mellem "ordene" er det egentlig ikke så slemt, for også disse "ikke-ord" følger alle de kendte spilleregler. Det indbyggede *jeg* i *asavakkit* er jo subjekt for et transitivt verbum, så det skal være i relativ kasus (og det er det også!), det indbyggede *dig* i *asavakkit* er et objekt, så det skal være i absolut kasus (og det er det også!). Endelig er jo det indbyggede *jeg* i *atuarpunga* subjekt for et intransitivt verbum og skal som sådan være i absolut kasus (og det er det også!).

6.3.4 - Personendelserne - det grundliggende skema

	Absolut	Relativ - "slidt" variant	Relativ
1. person	ᵛa	m-	←ma
2. person	tit	k-	←vit
3. person	gu / q / a→	a-	ata
4. person	ni	mi-	←mi
1. person	gut / tḁ	ttḁ-	←ttḁ
2. person	si	ssi-	←ssi
3. person	git /'t / at→	at-	ata
4. person	tik	mḁk-	←mḁk

Den "slidte" variant bruges, når personendelserne ikke står allersidst i ordet. Det sker i to situationer, nemlig når relativen står (i) som subjekt i et transitivt verbum og (ii) før {ni}, {nut} etc. *Det er fordi han elsker dem* {asaga **mi** git} og *til vort land* {nuna **ttḁ** nut}. Pilene i skemaet skal vise, hvor de slidte varianter kommer fra. Som det fremgår er de grundlæggende relativ kasus, men 3. person udgør en undtagelse, idet personendelserne her er taget fra absolut kasus.

Med disse byggeklodser plus den viden, vi har om kasus ovenfra, kan vi nu opbygge langt de fleste af de hundredvis af mulige personkombinationer i grønlandsk. Husk at bagved det hele ligger selvfølgelig de lydregler, vi tidligere har gennemgået. For de gælder jo altid og ubetinget. De særlige spilleregler, der indgår i - og komplicerer - den mentale gymnastik, som fri jonglering med personforhold forudsætter, vil blive gennemgået efter kapitlet om modus. Men på dette sted skal vi gerne kunne forstå logikken i den modularitet, der er så karakteristisk for grønlandsk.

Lad os for det første være helt bevidste om det faktum, at personforhold spiller ind ved både nominer og verber og det er de samme principper og de samme morfemer, der er på spil i begge tilfælde. Her er et eksempel: *Min bog forudsætter Kleinschmidts bog. Det er fordi jeg har læst den, at næsten alt, som står i min bog, også kan læses i hans bog.*

Vi repeterer lige reglerne for grønlandsk kasusanvendelse:

relativ kasus anvendes

1. i det nomen, der står som subjekt for et transitivt verbum.
2. svarende til dansk ejefald
3. før {gut}, {ni}, {nik}, {nit}, {nut} og {tut} undtagen ved personendelser i 3. person
4. i de intransitive personendelser i causativ og conditionalis.

absolut kasus anvendes

1. alle andre steder.

Min bog er subjektet for det transitive forudsætter. Ergo må ordet stå i relativ kasus og altså med 1. person: {atuakkiaq÷ma} (*atuakkiaama*). Kleinschmidts bog er objektet, så det står i absolut kasus og altså med 3. person: {atuakkiaq÷a} (*atuakkiaa*). I det transitive verbum, fordi-læse = {atuar+ga} er jeg subjektet - og derfor altså en relativ kasus 1. person - for objektet den, som altså er absolut kasus og 3. person. Subjektet og objektet skal så blot indbages i verbet og vi får så Fordi jeg har læst den til at være {atuara÷m+gu} (*atuarakku*). Endelig kan vi bemærke os, at i min bog, og i hans bog begge er underkastet pkt. 3 ovenfor. I begge tilfælde bliver bøgerne relative på grund af det følgende {ni}. i min bog bliver altså til {atuakkiaq÷m+ni} (*atuakkianni*) medens i hans bog bliver til {atuakkiaq÷a+ni} (*atuakkiaani*).

6.4 - Om modus

Begrebet modus er noget, der findes hos verber. Modus er en slags funktionsvælger, der bruges til at give verbet den bestemte funktion, vi ønsker os. Modus kan godt være lidt vanskeligt at fatte for danskere, fordi det danske modussystem kun er et rudiment (faktisk bruger lingvister ordet defekt) af en ældre sprogtilstand. På dansk findes nemlig kun 3 modi og den tredje er endda reelt død: *Du giver* står i modus indikativ. Funktionen er JEG SIGER NOGET. *Giv (du)!* står i imperativ. Funktionen er JEG BEFALER. *(Gud) give!* står i optativ. Funktionen er JEG BEFALER INDIREKTE/ JEG ØNSKER. Alle de andre funktioner, som verberne kan have, laver vi på dansk med andre midler end modus. Vi kan fx ændre ordstillingen fra *Du giver* til *giver du*. Så klarer vi funktionen SPØRGSMÅL. Og vi kan indlede bisætninger med småord som *fordi* og *hvis* for at udtrykke causale og conditionelle funktioner.

På grønlandsk har vi ikke disse småord og vi kan heller ikke bare omvende ordstillingen. Derfor er det grønlandske modussystem noget større end det danske. Der er nemlig 8 modi med hver sine særlige funktioner:

Indikativ bruges i fremsættende hovedsætninger. Den fungerer primært som deklarativ, hvilket vil sige, at den udsiger noget. Den er lidt besværlig, fordi den har separate modusmorfemer i hhv. intransitiv, {vu}, og transitiv, {va}. Der er endvidere den specialitet, at {vu}, {va} → {la} / {ᐃᐃᐃᐃ} __. Den forekommer som anført kun i hovedsætninger, så der kan aldrig eksistere en 4. person i indikativ.

Interrogativ bruges i spørgende hovedsætninger i 2. person samt - kun i intransitiv - i 3. person. Modusmærket i 2. person er {vi} og i 3. person {va}, dog med den specialitet, at {vi} → {li} / {ᐃᐃᐃᐃ} __ og

{va} → {la} / {ηηit} __. Den forekommer som anført kun i hovedsætninger, så der kan aldrig eksistere en 4. person i interrogativ.

Optativ bruges som dansk optativ i hovedsætninger til at udtrykke ønske men også meget til at udtrykke den indirekte ordre (*Han skal komme herhen!*, *De skal tie stille!*). Den forekommer i 1. person, hvor modusmorfemet er {la}, og i 3. person med modusmorfemet {li}. Den forekommer som anført kun i hovedsætninger, så der kan aldrig eksistere en 4. person i optativ.

Imperativ bruges til direkte ordrer (altså altid i hovedsætninger) og følger kun i 2. person samt i 1. person flertal. Dette sidste er det, der kaldes indbyrdes opfordring. Modusmorfemet er NULL, {Ø} og der er iøvrigt den specialitet, at der ikke kan forekomme nægtelse i imperativ. Den forekommer som anført kun i hovedsætninger, så der kan aldrig eksistere en 4. person i imperativ.

Causativ bruges til at danne tids- og årsagsbisætninger (*da* og *fordi*) samt sammen med morfemet Vb{+gaan} når-bisætninger (*når* i betydningen *så ofte som*). Modusmorfemet er i 1., 2. og 4. person {ga}, i 3. person er det {’m}, og der er den specialitet, at {ga} → {na} / {ηηit} __.

Conditionalis bruges til at danne betingelsesbisætninger. Modusmorfemet er i 1., 2. og 4. person {gu}, i 3. person er det {’p}.

Ledsagemåde bruges til lidt af hvert, men een af de allervigtigste funktioner er at lave at-bisætninger, men kun når der er coreference mellem ledsagemådens og hovedverbets subjekt. Dette udelukker altså, at subjektet for en ledsagemåde kan være 3. person. Kun 1., 2. og 4. person er mulige. Modusmorfemet er {(l)lu} og der er den specialitet, at {ηηit}{(l)lu} → {na}.

Participium er ledsagemådens komplement. Den anvendes altså kun når der er non-coreference mellem participiets og hovedverbets subjekt. Dette udelukker altså, at subjektet for et participium kan være 4. person. Kun 1., 2. og 3. person er mulige. Modusmorfemerne er som ved indikativ forskellige for hhv. intransitiv, hvor den er {Tu}, og transitiv, hvor den er {gð}.

6.5 - Om numerus

Med numerus mener vi tal-begrebet. Det er faktisk helt uproblematisk på moderne grønlandsk, fordi det svarer ret præcis til vore danske forventninger. Der er nemlig kun ental og flertal. Ental uden samtidig markering for person har ikke noget eksplicit morfem, medens flertal har morfemerne N{÷t}, N{÷it} og N{+it}.

Tidligere var det hele noget mere besværligt, for dengang fandtes også to-tal med den latinske betegnelse, dualis. To-tallet er stort set væk, men i nogle specielle til-

fælde kan vi rekonstruere, at der engang eksisterede sådan noget. Dualis havde endelsen {k}. Faktisk findes der endnu en enkelt levende dualis-form, nemlig ordet *marluk*. At k-et er en endelse og ikke en del af stammen kan vi fx se, når *marluk* videredannes, for i videredannelsesprocessen er det jo altid grundformen uden endelser, der bruges. Dette gælder også i situationer, hvor grundformens betydning bliver absurd som her. *marluq er i sig selv aldeles uanvendelig, men som grundlag for fx "dualis" *marlorsiut* fungerer det jo fint.

6.5.1 - En typisk faldgrube for danske indlærere ved numerus

Som nævnt er numerus let at have med at gøre, men der er en enkelt problemstilling, der skal nævnes, for når numerus og kasus og person blandes sammen resulterer dette i en række sammenfald, som gør at mange elever bliver forvirrede, fordi de ikke længere kan se logikken i det hele.

	ENTAL		FLERTAL	
	Absolut	Relativ	Absolut	Relativ
Uden pers.	asasaq	asasap	asasat	asasat
1. ental	asasara	asasama	asasakka	asasama
2. ental	asasat	asasavit	asasatit	asasavit
3. ental	asasaa	asasaata	asasai	asasaasa
4. ental	asasani	asasami	asasani	asasami
1. flertal	asasarput	asasatta	asasavut	asasatta
2. flertal	asasarsi	asasassi	asasasi	asasassi
3. flertal	asasaat	asasaata	asasaat	asasaasa
4. flertal	asasartik	asasamik	asasatik	asasamik
1. ent lokalis		asasanni		asasanni
2. ent lokalis		asasanni		asasanni
3. ent lokalis		asasaani		asasaani
4. ent lokalis		asasamini		asasamini
1. flertal lok.		asasatsinni		asasatsinni
2. flertal lok.		asasassinni		asasassinni
etc.		etc.		etc.

Som det fremgår er der mange sammenfald, men det er forhåbentlig alligevel klart, at *Asasama ataatsip* ≠ *asasama marluk*.

6.6 – Genus

Findes ikke som grammatisk kategori på grønlandsk, men som regel fremgår det af konteksten, om et givent nomen er "han", "hun" eller "den/det".

7.0 - Om systematikken, når kasus, numerus og personae blandes sammen

Hele dette kapitel er et forsøg på en vejledning i en læreproces, der er tænkt som een fremadskridende proces. Det er derfor nok bedst, hvis du så vidt muligt gennemlæser kapitlet i sammenhæng første gang. Siden kan du så genlæse det med henblik på detaljerne.

7.1 - Almene overvejelser

Vi kan starte med at klargøre os, hvor det er personendelserne i det hele taget kommer på tale. Her er de 4 situationer:

- Alle verber - også de upersonlige - har et subjekt, som er en person. At **jeg** er forelsket - *asannillunga*; Hvis **jeg** elsker Jer - *asagussi*; **Det** er smukt - *kusanarpoq*.
- Alle transitive verber har et objekt, som er en person. Bemærk, at også ting er "personer", nemlig 3. person. Elsker I **mig** - *asavisinga*; Det er fordi, jeg har lært **det** - *ilikkarakku*.
- Nominer "ejes" tit af personer. **Min kone** er smuk - *nuliara pinnerpoq*; **Hans venner** besøger os tit - *ikinngutaasa pulaartarpaatigut*; Her i **vort land** - *maani nunatsinni*.
- Den situation, der skal behandles i dette punkt, adskiller sig fra dansk. På grønlandsk er der nemlig ingen særlig grammatisk form til at udtrykke bestemthed. I stedet udtrykkes bestemtheden ved at relatere nominerne til nogen. Redningsveste befinder sig under **sædet** - *puttaqutit issiavippit ataaniipput*; hen mod **kirken** - *oqaluffiup tungaani*.

Og vi skal nok også klargøre, hvor i de enkelte ord, disse personendelser kommer ind. Subjekterne hører til umiddelbart efter den verbale stamme, i hvilken sidste element jo er et modusmorfem. Jf. kasusreglerne i § 6.2 ved vi, at subjektspersonen skal være absolut hvis verbet er intransitivt (*asannillunga*; *kusanarpoq*) og relativt, hvis verbet er transitivt (*asagussi*). Objekterne står som det allersidste element i de transitive verber (*asagussi*; *asavisinga*; *ilikkarakku*). I de ejede nominer står personendelsen sidst. Hvis det ejede nomen står på en plads, som kræver relativ (nomet er subjekt for et transitivt verbum eller det er ejefald) skal du bruge relative personendelser, ellers absolutte. Kun hvis vi skal bevæge os {nut}, {nit} og {gut}, eller være {ni} og {tut} eller

gøre {nik} det ejede nomen kommer disse 6 endelser efter personerne, og så er der jo altid tale om den slidte version af de relative endelser.

Når vi har forstået kasus-princippet, kender personendelserne og ved hvor i ordbygningen disse personer sættes ind, skulle det altså være helt enkelt at udtrykke selv de mest komplicerede kombinationer af person og modus. Det er det også næsten, men træerne vokser nu engang ikke ind i himlen. 3. person skaber i 3 tilfælde nogle problemer, der findes nogle få systematiske ændringer, og der findes en række undtagelser, der for en uhistorisk betragtning forekommer totalt tilfældige.

Det er altså ikke ukompliceret at lære det system, du nu skal til at lære, men det eneste alternativ til denne systematisering er den hårde måde, dvs. at lære de 434 former, som systemet genererer, udenad. Og det er der næppe nogen, der nogensinde har formået (jf. overvejelserne om "ugrammatisk grammatik" i indledningskapitlet). Så altså - 1. trin, som er det rent principielle:

7.2 - Første trin - den grundliggende struktur

(1) Intransitive verbers personendelser, (2) objekter samt (3) nominer, der ikke er subjekter for transitive verber eller står i ejefald har altså principielt følgende endelser:

1. person	ᵛa
2. person	tit
3. person	gu
4. person	ni
1. person	gut / tᵛ
2. person	si
3. person	git
4. person	tik

Idet vi dog erindrer fra den helt grundliggende viden om kasusbrug, at det er de relative personendelser, vi bruger ved causativ og conditionalis

1. person	ma
2. person	vit
3. person	ata
4. person	mi
1. person	ttə
2. person	ssi
3. person	ata
4. person	mək

Og ligeledes af den helt grundliggende viden om kasusbrug ved vi, at det er de slidte varianter, der er på spil før {ni}, {nut} etc.

1. person	m-
2. person	k-
3. person	a-
4. person	mi-
1. person	ttə-
2. person	ssi-
3. person	at-
4. person	mək-

For de transitive verbers vedkommende må der så principielt kunne forekomme følgende kombinationer af personer, idet det bemærkes, at de såkaldt refleksive konstruktioner hvor subjekt og objekt er den samme (*du slår dig, jeg så mig i spejlet* etc.), ikke konstrueres transitivt på grønlandsk. Det er derfor en række felter er udelukkede. De relative subjekter er medtaget i skemaet vertikalt og de absolutte objekter altså horisontalt:

	ᵿᵿ	tit	gu	ni	tᵿgut	si	git	tik
m		m tit	m gu	m ni		m si	m git	m tik
k	k ᵿᵿ		k gu	k ni	k tᵿgut		k git	k tik
a	a ᵿᵿ	a tit	a gu	a ni	a tᵿgut	a si	a git	a tik
mi	mi ᵿᵿ	mi tit	mi gu		mi tᵿgut	mi si	mi git	
ttᵿ		ttᵿ tit	ttᵿ gu	ttᵿ ni		ttᵿ si	ttᵿ git	ttᵿ tik
ssi	ssi ᵿᵿ		ssi gu	ssi ni	ssi tᵿgut		ssi git	ssi tik
at	at ᵿᵿ	at tit	at gu	at ni	at tᵿgut	at si	at git	at tik
mᵿk	mᵿk ᵿᵿ	mᵿk tit	mᵿk gu		mᵿk tᵿgut	mᵿk si	mᵿk git	

7.3 - Andet trin - problemerne med 3. person inddrages

Jeg skrev under første trin, at 3. person i 3 tilfælde skaber nogle problemer. Det første af disse tilfælde udgøres af 3. personerne i intransitiv indikativ og participium (med en parallel i interrogativ). I stedet for vort normale {gu} /{git} i 3. person ental/flertal har vi her de specielle personendelser {q} og {t} som i *qasuvoq* og *ajunngitsut*.

Det andet tilfælde hænger sammen med, at ejede nominer (som jo altid er 3. personer. I *ataataga* er det rigtignok jeg=1.person, der er ejeren, men far er selvfølgelig alligevel en selvstændig 3. person) ud over person og kausforhold også inkluderer en tredje oplysning, nemlig tal. Dette influerer lidt på vore grundliggende endelser, således at de får denne form i absolut kasus:

	ENTAL	FLERTAL
1. person	ga	kka
2. person	t	tit
3. person	a	i
4. person	ni	ni
1. person	(r)vut	vut
2. person	(r)si	si
3. person	at	it
4. person	(r)tik	tik

Den tredje af de specialiteter, som 3. person giver anledning til, hænger meget snævert sammen med disse særlige endelser på nominerne. For når objektet er 3. person i indikativ og participium bruges de samme særlige former, vi så ved nominerne ovenfor.

Der er faktisk yderligere et sted, hvor den samme tredje-persons specialitet spiller ind. Det er nemlig således, at hvis subjektet i optativ er 1. person erstattes vore normale {xx+la+m+gu} og {xx+la+m+git} af hhv. {xx+lara} og {xx+lakka} og vore normale {xx+la+ttø+gu} og {xx+la+ttø+git} af hhv. {xx+lارput} og {xx+lavut}. Altså præcis som ved indikativ, men her i optativ altså kun når subjektet er 1. person.

Vi bliver altså nødt til at modificere det grundliggende verbalskema til brug for disse to meget vigtige forekomster. Bemærk iøvrigt, at 4. person er udelukket som subjekt i indikativ. Det er jo indikativen, der strukturerer sætningen, så den kan aldrig vise tilbage til noget. 4. person er også udelukket som subjekt i participium, for det er netop participiums væsen kun at bruges, når der er tale om non-coreference.

	ηa	tit	NB	ni	tøgut	si	NB	tik
m		m tit	ga	m ni		m si	kka	m tik
k	k ηa		t	k ni	k tøgut		tit	k tik
a	a ηa	a tit	a	a ni	a tøgut	a si	i	a tik
ttø		ttø tit	rput	ttø ni		ttø si	vut	ttø tik
ssi	ssi ηa		rsi	ssi ni	ssi tøgut		si	ssi tik
at	at ηa	at tit	at	at ni	at tøgut	at si	it	at tik

7.4 - Tredie trin - de systematiske ændringer inddrages

Der findes nogle helt regelrette ændringer i det grundlæggende skema, som du bør lære dig ved lejlighed. Nogle af dem ændrer nemlig reelt endelsernes udseende så meget, at det kan være vanskeligt at forstå hvad der menes, når man forsynder sig mod dem. Nedenfor anføres reglerne først enkeltvis, og derefter modificeres skemaerne i konsekvens af disse hermed indførte regler:

{tit} → {git} / subjektet = “JEG” eller “VI” (1. person)

Det er derfor *Jeg elsker dig* hedder *asavakkit* og ikke **asavatsit* (asava+m+tit) og *når vi besøger dig i morgen* hedder *aqagu pulaarutsi-git* mod forventet **pulaarutsitit* (pulaaru+ttø+tit)

{ŋa} → {ma} / subjektet = “DU” (2. person ental)

Det er derfor *hvis du elsker mig* hedder *asagumma* mod forventet **asagunnga* (asagu+k+ŋa)

{gu} → {uk} / hvis der står /i/ foran

Det er derfor spørgsmålet *Har du set ham?* hedder *Takuiuk?* mod forventet **takuigu* (taku+vi+gu) og *Det er fordi han elsker hende* hedder *Asagamiuk* mod forventet **asagamigu* (asaga+mi+gu).

{at} → {a} / objektet = {tøgut}, {si} eller {tik}

Det er derfor *De har besøgt os* hedder *pulaarpaatigut* i stedet for forventet **pulaarpaatsigut* (pulaarpa+at+tøgut), at (*Jeg regner med,*) *at de nok skal besøge Jer* hedder *pulaarumaaraasi* mod forventet **pulaarumaaraassi* (pulaarumaara+at+si) og at (*Børn græder undertiden,*) *når voksne skælder dem ud* hedder *inersimasut naveeraangatik* mod forventet **naveeraangatsik* (naveeraang+at+tik).

{ssi}+{tøgut} → {ttøgut} og {tø}+{si} → {ssi}

Dette er lidt kompliceret. Det er det, der med et fint ord hedder haplologi. Det betyder, at hvis stavelser ligner hinanden alt for meget, så har vi den vane, at slette dem af. Dette kendes iøvrigt udmærket fra dansk: *Læreren kommer* udtales jo som regel [læ'ren kommer].

Det er derfor, *I kender os da godt* hedder *nalunngilatsigut* mod forventet **nalunngilassitigut* og *Det er fordi vi elsker Jer* hedder *asagassi* mod forventet **asagatsisi*.

I skemaerne nedenfor - jeg medtager både normalskemaet og det lidt anderledes skema for indikativ og participium - er nu disse systematiske ændringer indlagt med fed skrift.

	ŋa	tit	gu	ni	tøgut	si	git	tik
m		m git	m gu	m ni		m si	m git	m tik
k	k ma		k gu	k ni	k tøgut		k git	k tik
a	a ŋa	a tit	a gu	a ni	a tøgut	a si	a git	a tik
mi	mi ŋa	mi tit	mi uk		mi tøgut	mi si	mi git	
ttø		ttø git	ttø gu	ttø ni		ssi	ttø git	ttø tik

ssi	ssi ᵿa		ssi uk	ssi ni	ttəgut		ssi git	ssi tik
at	at ᵿa	at tit	at gu	at ni	a təgut	a si	at git	a tik
mək	mək ᵿa	mək tit	mək gu		mək təgut	mək si	mək git	

	ᵿa	tit	NB	ni	təgut	si	NB	tik
m		m git	ga	m ni		m si	kka	m tik
k	k ma		t	k ni	k təgut		tit	k tik
a	a ᵿa	a tit	a	a ni	a təgut	a si	i	a tik
ttə		ttə git	Cput	ttə ni		ssi	vut	ttə tik
ssi	ssi ᵿa		Csi	ssi ni	ttəgut		si	ssi tik
at	at ᵿa	at tit	at	at ni	a təgut	a si	it	a tik

7.5 - Sidste trin - de enkelte skemaer

For nu at fuldstændiggøre dette system anføres til allersidst samtlige 8 skemaer med et par kommentarer til hver enkelt. Men læg hele tiden godt mærke til, at disse skemaer alle er små variationer over samme tema, nemlig det tema, der blev anslået i 1. trin.

7.5.1 - Indikativ

Indikativ forekommer kun i hovedsætninger. Der kan altså aldrig forekomme 4. person i hverken subjektet eller objektet. Vi husker endvidere på, at indikativ er den ene af de 2 à 2½ modi, der har stjålet nominernes måde at klare 3. person på.

Modusmærket er {vu} ved intransitive og {va} ved transitive verber, og der forekommer en helt speciel konstruktion af personerne "DU" → "MIG", idet endelserne {mma}, som findes alle andre steder, her er erstattet af en undtagelse, nemlig {rma}. Det transitive skema med modusmorfemet indbygget ser altså således ud:

	ᑎᐱ	tit	NB	tāgut	si	NB
m		vak- kit	vara		vas-	vakka
k	var- ma		vat	vat- sigut		vatit
a	vaa- nga	vaa- tit	vaa	vaa- tigut	vaa- si	vai
ttø		vatsi- git	varput		vas- si	vavut
ssi	vassi- nga		varsi	vat- sigut		vasi
at	vaan- nga	vaat- sit	vaat	vaa- tigut	vaa- si	vaat

7.5.2 - Interrogativ

Interrogativ forekommer kun i hovedsætninger. Der kan altså aldrig forekomme 4. person i hverken subjektet eller objektet. Den forekommer transitivt kun i 2. person. Skal vi spørge om 1. eller 3. person må vi klare det på anden vis, ikke ved en særlig modus.

Modusmærket er {vi} ved såvel intransitive som ved transitive verber, og der forekommer en helt speciel konstruktion af personerne "I" → "OS", idet der lige som i andre modi forekommer haplogi. Det transitive skema med modusmorfemet indbygget ser altså således ud:

	ᑎᐱ	tit	gu	tāgut	si	git
m						
k	vi- nga		vi- uk	vi- sigut		vi- git
a						
ttø						
ssi	visi- nga		visi- uk	visigut		visi- git
at						

7.5.3 - Imperativ

Imperativ forekommer kun i hovedsætninger. Der kan altså aldrig forekomme 4. person i hverken subjektet eller objektet. Den forekommer transitivt kun i 2. person samt i betydningen indbyrdes opfordring i 1.

person flertal. Befalinger til 3. personer udtrykkes i optativ, der altså fungerer som en art komplement til imperativen.

Modusmærket er {NULL} ved såvel intransitive som ved transitive verber, og der forekommer en helt speciel konstruktion af personerne "I" → "OS", idet der lige som i andre modi forekommer haplogi. Det transitive skema med modusmorfemet indbygget ser altså således ud:

	ᵛa	tit	gu	tᵔgut	si	git
m						
k	- nga		- guk	- tigut		k- kit
a						
ttᵔ			ti- gu			ti- git
ssi	si- nga		si- uk	- tigut		si- git
at						

7.5.4 - Optativ

Optativ forekommer kun i hovedsætninger. Der kan altså aldrig forekomme 4. person i hverken subjektet eller objektet. Den forekommer transitivt kun i 1. person og 3. person.

Modusmærket er i 1. person {la} og i 3. person {li} ved såvel intransitive som ved transitive verber, og så er der den specialitet, at optativ er den ½ undtagelse fra reglen, fordi den har "stjålet" nominernes måde at klare 3. person på, men kun ved 1. person som subjekt.

	ᵛa	tit	gu	tᵛgut	si	git
m		lak- kit	lara		las- si	lakka
k						
a	li- nga	li- sit	li- uk	li- sigut	li- si	li- git
ttᵛ		latsi- git	larput		las- si	lavut
ssi						
at	lin- nga	lit- sit	lis- suk	li- sigut	li- si	lisi- git

7.5.5 - Ledsagemåde

Ledsagemåde forekommer i "bisætninger" under den forudsætning, at subjektet for ledsagemåden er coreferentiel med det nærmest overordnede subjekt. Bemærk at dette indebærer, at subjektet aldrig kan være 3. person - altid kun 4. person. Og bemærk så også den specialitet, at vi jo kender ledsagemådens subjekt. Derfor er det normalt bortrationaliseret i det transitive paradigme. Vi får det jo alligevel fra konteksten. Det er dog således, at der i talesproget er en tendens til alligevel at udsige subjekterne VI og I før objekter i 3. person.

Modusmorfemet er {(l)u}, hvor (l) betyder, at der dukker et // op hvis der ikke står en konsonant i forvejen.

	ᵛa	tit	gu	ni	tᵛgut	si	git	tik
m		llutit	llugu	lluni		llusi	llugit	llutik
k	llu- nga		llugu	lluni	lluta		llugit	llutik
a								
mi	llu- nga	llutit	llugu		lluta	llusi	llugit	
ttᵛ		llutit	llugu/ llutigu	lluni		llusi	llugit/ llutigit	llutik
ssi	llu- nga		llugu/ llusiuk	lluni	lluta		llugit/ llusigit	llutik
at								
mᵛk	llu- nga	llutit	llugu		lluta	llusi	llugit	

7.5.6 - Participium

Participiet forekommer i "bisætninger" under den forudsætning, at subjektet for participiet ikke er coreferentiel med det nærmest overordnede subjekt. Bemærk at dette indebærer, at subjektet aldrig kan være 4. person - altid kun 3. person.

Modusmorfemet er {gð} og der er som flere gange anført den specialitet ved participiet, at den lige som indikativ vælger nominernes måde at klare problemet med 3. persons objekter.

	ᵛᵛ	tit	NB	ni	tᵛgut	si	NB	tik
m		gik-kit	giga	gin-ni		gis-si	gikka	git-sik
k	gim-ma		git	gin-ni	git-sigut		gitit	git-sik
a	gaa-ᵛᵛ	gaa-tit	gaa	gaa-ni	gaa-tigut	gaa-si	gai	gaa-tik
mi								
ttᵛ		gitsi-git	gip-put	gitsin-ni		gis-si	givut	git-sik
ssi	gissi-ᵛᵛ		gissi	gissin-ni	git-sigut		gisi	git-sik
at	gaan-ᵛᵛ	gaat-sit	gaat	gaan-ni	gaa-tigut	gaa-si	gaat	gaa-tik
mᵛk								

7.5.7 - Causativ

Causativ forekommer med alle mulige personkombinationer. Modusmorfemet er {ga}, men dette morfem kan være vanskeligt at genkende i to situationer, nemlig (1) når subjektet er 3. person, hvor der sker en kraftig fusion, så der blot står {m} tilbage, og (2) når causativen optræder sammen med morfemet Vb{gaan} og får betydningen *når ..; så ofte som ..; hver gang ..*

8.0 – Et par af de tilhæng, der typisk volder problemer

8.0.1 – Vb{÷Taq}N

Alment om tilhængen: Tilhængets grundbetydning er “En N, som nogen har gjort noget ved”. Det bruges til at danne de såkaldt passive nominer. Ved passiv forstås konstruktioner som *Drengen blev set af mig* i modsætning til den aktive konstruktion *Jeg så drengen*. Et passivt nomen har altså betydningen “det N, som nogen har Vb-et”. I eksemplet er altså *drengen* = *den, der er blevet set*.

Om formen: Ud over de normale T-regler jf. § 4.2.7 gælder den helt specielle regel for tilhængets form, at {÷Taq} manifesteres som {÷gaq} efter et verbal stamme, der slutter på /r/. Sammen med T-reglerne får vi altså følgende samlede regelsæt:

{Taq} → {gaq} / r ____

{Taq} → {saq} / V ____

{Taq} → {taq} / C ____

Et par specialiteter. Det undrer dig sikkert, at det hedder fx *nassiussaq* af verbet *nassiuppaa*, der jo ligner en konsonant-stamme, hvorfor vi skulle forvente allomorfen {÷taq} i stedet for. Forklaringen er logisk, men nok lidt vanskelig at få øje på. *nassiuppaa* er nemlig slet ikke en konsonantstamme men en vokalstamme, idet tilhængen Vb{÷utø}Vb indgår i stammen. Stammen er altså {nassiutø}, der regelret tager allomorfen {saq} efter vokal, som så sidenhen synkoperer, sådan som ø så ofte gør det. Formen *nassiussaq* er altså dannet på følgende måde.

{nassiutø}{÷Taq} → {nassiutøsaq} → {nassiutsaq} → *nassiussaq*

Det har måske også undret dig, at “et brev” hedder *allagaq* og “et bestemmelsessted” hedder *ornigaq* selv om stammerne begge er konsonantiske (*allappaa* og *ornippaa*). Der er en ganske lang række eksempler som disse. De har alle det fælles, at de er gamle k-stammer, og der var engang, da k-stammer havde samme opførsel som q-stammerne nu. Derfor ord som {allak÷Taq} → *allagaq*. Sådan er det blot ikke mere. Fx hedder “(det notat,) som han har skrevet” {allap÷Taq÷a} → *allataa* helt regelret. Du skal altså opfatte eksempler som *allagaq* og *ornigaq* som stivnede gloser og ikke som en produktiv proces.

Om anvendelsen: Vb{÷Taq}N anvendes nok hyppigst til at udtrykke modsvarigheden af dansk relativsætning med konstruktionen Vb{÷Taq}{person}. Eksempler: *Meeqqat takusakka qaaquakka* “Jeg inviterede de børn, jeg så”. *Ilinniartitsisup piniartut nalunngisani. ornippai* “Læreren gik hen til de fangere, han kendte”.

Vb{÷Taq}N anvendes også hyppigt til at udtrykke helt ubestemte objekter i forbindelse med konstruktionen Vb{÷Taq}{÷qar}Vb: "subjektet har noget/ nogle Vb-ede" svarende til "subjektet Vb-er et helt ubestemt objekt (som så står i {nik}-kasus)". Eksempler *Meeqqanik takusaqarpunga* "Jeg så nogle børn". *Meeqqanik takusaqanngilanga* "Jeg har ikke set nogle børn".

Konstruktionen Vb{÷Taq}{÷ssaq}{person} bruges til at udtrykke mod-svarigheden af dansk relativsætning med indholdet "N, der skal gøres noget ved". Eksempler *Meeqqat paarisassakka aajuku* "Her er de børn, jeg skal passe" *Ilinniartitsisup piniartut pulaagassani ornippai* "Læreren gik hen til de fangere, han skulle besøge".

8.0.2 – N{+gə}Vb

Alment om tilhængen: Der er tale om et enormt hyppigt forekommende tilhæng. Dets grundbetydning er "subjektet har objektet som sin N", hvilket kan parafraseres til "objektet er subjektets N". Det giver vel således sig selv, at alle verber, der er dannet med dette tilhæng, er transitive.

Et par specialiteter. Der fandtes engang en regel, der fjernede /v/ fra indikativs modusmorfem efter /ə/. Det var derfor fx *Han er min far*, hed *ataatagaara* (af {ataata} {gə} {va}{ra} → */ataatagəara/ → *ataatagaara* jf. § 4.2.4). Men der er tale om en afviklingsregel. I moderne sprog er det helt korrekt at bruge den regelmæssige form *ataatagivara*.

Der fandtes også engang en regel, der fjernede det første // fra ledsagemådens modusmorfem efter /ə/, som så samtidig blev til /a/ ifølge en nu helt uproduktiv (dvs. død) lydregel. Det var derfor fx *idet han er min far*, hed *ataatagalugu* (af {ataata} {gə}{llu} {gu} → */ataatagəlugu/ → *ataatagalugu*). Læg mærke til, at det udelukkende drejer sig om morfemet {llu}. Fx ved nægtet ledsagemåde {na} bliver det helt regelret (*idet han ikke er min far*) *ataataginagu*. Også her er der tale om en afviklingsregel, men udviklingen er ikke gået helt så langt som i eksemplet ovenfor. I børnesprog høres ofte den regelmæssige form *ataatagillugu*, men det er (endnu) klart ukorrekt at anvende formen blandt voksne.

Om anvendelsen: Hver gang du skal udtrykke en betydning som "noget er nogens noget" svarende til "A er B's C" (og det skal du meget, meget tit. Det er nemlig en helt central konstruktion) kan du ikke komme uden om N{+gə}Vb konstruktionen. Der er ingen vej uden om. Den skal indlæres! Bliv allerførst bevidst om, hvad det egentlig er, der gør dette tilhæng så svært at håndtere. Væsentligt er det her, at vi på naturligt dansk vender tingene helt den anden vej. I en dansk sætning som *han (A) er hendes (B's) kollega (C)* fokuserer vi på subjektet "han" (A). Men for at udtrykke sætningen på grønlandsk forskydes fokus til "hende" (B): *B-p A suleqatigivaa* (subjektet B har objektet A som sin "suleqatə")

8.0.3 – {ta(C)}N

Generelt om tilhængen: Alle andre grønlandske tilhæng er **suffikser**, hvilket vil sige, at de kommer bagefter stammen. Dette er det eneste **præfiks** på grønlandsk. Det bruges sammen med de såkaldt demonstrative pronomener (se evt. § 6.2.1) og er et såkaldt tilbagevisende tilhæng, der anvendes enormt meget, men egentlig ikke betyder noget meget konkret.

Om formen – en specialitet: Den konsonant, der er medtaget i en parentes, manifesteres kun, når den demonstrative stamme begynder med /p/ eller /q/. Det er derfor "her" hedder *tamaani* {ta+ma+ani} og "derede" *takanani* {ta+kan+ani} i modsætning til "deroppe" *tappavani* {taC+pav+ani} og "derinde" *taqqamani* {taC+qam+ani}.

Dertil kommer, at denne konsonant i et par isolerede, men meget anvendte former påvirker selve stammen. "3. person ental" *una* vs. *taanna* {taC+una} → */tauCna/ → *taanna*. "3. person flertal" *uku* vs. *taakku* {taC+uku} → */tauCku/ → *taakku*.

Om anvendelsen: Tilhængen er tilbagevisende dvs., at det kun kan anvendes, når der er noget at vise tilbage til. Det, man peger på, skal altså være kendt i forvejen. Det er i praksis således, at alt hvad man kan pege på i forvejen er kendt (synet er jo kommet før verbaliseringen i de tilfælde, hvor tingene ikke har været eksplicit udtalt), men når der ligesom eksisterer et underforstået kolon (som i "Det her skal du alligevel høre!") er der ingen tilbagevisning, og så kan {ta(C)} altså ikke anvendes. Der er et eksempel på dette i lytte/ forstå/ gentage stykke 7 i "Grønlandsk for voksne".

8.0.4 – Vb{÷utð}Vb

Generelt om tilhængen: Tilhængen bruges til mange forskellige ting. En vigtig funktion er at lave intransitive verber om til transitive: "han rejste" vs. "han rejste med den" *aallarpoq* – *aallaruppaa*. "han kom" vs. "han bragte den" *aggerpoq* – *aggiuppaa*. "han gik hjem" vs. "han tog den med hjem" *angerlarpoq* – *angerlaappaa*.

En anden funktion er modsvarigheden af dansk hensynsled (akkusativ-objekt): "han laver det" vs. "han laver noget til ham" *sanavaa* – *sanaappaa*.

Om tilhængets form: Verbale stammer, hvori Vb{÷utð}Vb indgår, er lidt specielle, fordi det gamle /ð/ synkoperes (forsvinder) før morfemer af typen {+..}, men fastholdes før morfemer af typen {÷..}. Det er derfor "han plejer at tage det med hjem" bliver til *angerlaattarpaa* af {aŋirlautð+Tar+vaa} i modsætning til "han vil tage det med hjem" *angerlaattissavaa* af {aŋirlautð÷ssa+vaa}.

Et par specialiteter: "Han går opad" hedder *majuarpoq*, og "han våger" hedder *pigaarpoq*, men "han bringer den op" hedder *majuuppaa*, og "han våger over hende" hedder *pigaappaa*. Det er nemlig således, at {÷utð} altid spiser en foranstående lyd-sekvens /ar/ ({ar} → Ø / __ {utð}).

Det er også således, at der findes nogle varianter af {+utə}. Den vigtigste af disse er nok Vb{÷ssutə}Vb. Den anvendes efter vokalstammer. *naammassivaa* betyder "afslutter det" men "afslutter det for nogen" hedder *naammassissuppaa*. Vb{±CØtə}Vb er en anden vigtig variant. Denne variants vigtighed består ikke så meget deri, at der dannes mange ord med den, som deri, at nogle meget hyppigt forekommende stammer engang blev dannet således. Fx betyder *pisivoq* "han køber ind", men "køber ind for nogen" hedder *pitsippaa*.

9.0 - Terminologiliste

At der er mange problemer forbundet med at lære grønlandsk kan nok ingen komme udenom, men nogle af dem turde være relativt enkle at overkomme. Jeg skulle mene, at den næsten babyloniske terminologiforvirring, som hersker i grønlandskundervisningen, tilhører denne gruppe af overkommelige problemstillinger. Af historiske årsager bruges mange forskellige termer for de samme størrelser. Sådan er det altså. Du må ganske enkelt acceptere, at det er dig der er nødt til at indrette dig efter "læreren og hans bog" i den konkrete situation.

Nærværende lille liste skulle gerne være dig behjælpelig i dette projekt. Jeg opstiller nemlig de pt. vigtigste termer over for hinanden. De tre systemer er i venstre række de termer, som anvendes i denne bog og som også anvendes ved IIsimatusarfik. De er historisk set den seneste revision af den videnskabelige tilgang, som gamle Kleinschmidt etablerede i 1851. I næste række står de termer, som Estrid Janussen anvender i sin grammatiske håndbog. Estrids bog er udtryk for det nyeste skud på en dansk tradition for skolegrammatik, således at Estrids system jo nok må siges at være det, som de fleste nogenlunde ubesværet kan forholde sig til. I tredje række medtages så de "kanoniserede" grønlandske termer, jeg har været i stand til at finde. De kommer især fra Jonathan Petersens lille, men imponerende gode *ordbogêrak*. Endelig har jeg i 4. spalte lidt tilfældigt medtaget en række ofte forekommende alternative termer. De fleste af dem kommer fra Schultz-Lorentzens grammatik (herefter forkortet S-Lo) eller fra den amerikanske tradition for beskrivelse af grønlandsk sprog.

Det bedes altså noteret, at listen langt fra prætenderer at være udtømmende.

Termerne denne bog	Termene "Hånd-bog grønlandsk grammatik"	De grønlandske i termer	Andre termer
ablativ, {nit}-kasus absolut kasus adjektiv adverbium aspekt C(onsonant)	forholdsændelsen mit grundfald (ca.) gentagen handling	aallarfilerut taasiinnarniut aappersariaq	tillægsord biord

causativ	da/fordi-måde	pisimasorsiut	fortids afhænge- måde (S-Lo)
conditionalis	når/hvis-måde	pissanersorsiut	fremtids afhæn- ge-måde (S-Lo)
coreferentiel person/ 4. per- son endelse	4. person endelse	kinaassusersiutit 4-at naaneq	3. persons e- suffix fleksiv, flek- sions-morfem
fonem			
frikativ	hæmmelyd	nilaalasooq	
imperativ	bydemåde	inatsiniut	
indikativ	fremsættemåde	oqaluinnarniut	deklarativ
inkorporeret nomen instrumentalis, {nik}-kasus interrogativ	forholdsendel- sen mik spørgemåde	atortulerut apersuiniut	modalis
intransitiv	uden objekt	susaatsoq	
kasus	fald		
klusil	lukkelyd	misaaqqasooq	stop-konsonant
konsonant	konsonant	aappersariaq	medlyd
ledsagemåde	ledsagemåde	aappiuttartooq	contemporative, infinitiv (Klein- schmidt)
lokalis, {ni}-ka- sus modus morfem	forholdsendel- sen mi måde	sumiiffilerut	
N{..}	tilhæng, der sættes til nomi- ner	t-	
nomen	nominer/ pro- nominer/ de- monstrativer	taggit/ uparuar- tor-niut	navneord mv.
numerus			
objekt	objekt	susaaq	genstandsled
oblique kasus	forholdsordsen- del-ser	kingulleqqiutit	
optativ	ønskemåde	kissarniut	

p-bøjning	det meste af 1. bøjning + hele 2. bøjning		(svarer næsten til) den svage bøjning
participium, intransitiv	nominalmåde uden objekt	taggisaasaq	intransitiv navnemåde, nominalparticipium
participium, transitiv	nominalmåde med objekt	taggisaasaq	transitiv navnemåde, verbalparticipium
partikel		oqaaseeraq	småord
personae	personendelser	kinaassusersiutit	
præfiks	forstavelsen ta-		
relativ kasus	afhængefald	allamoorut	
schwa			ī, ī ₂
suffiks			
stemt		erinalik	+voi(ce)
subjekt	subjekt	susoq	grundled
syntaks		oqaaseqatigiileri -neq	
terminalis, {nut}-kasus tilhæng	forholdsendelsen mut tilhæng	piffilerut	
		uiguut	affiks (S-Lo), derivationsmorfem
tilhængspartikel	efterhæng	uiguut anneq	part. (S-Lo), (en)clitic
transitiv	med objekt	susalik	
up-bøjning	1. bøjnings k-stammer + 3. bøjning		(svarer ca. til) den stærke bøjning
ustemt		erinaatsoq	-voi(ce)
Vb{..}	tilhæng, der sættes til verber	o-	
verbum	verbum	oqaluut	udsagnsord
vialis, {gut}-kasus	forholdsendelsen kkut	aqquiterut	
V(owel)			
vokal	vokal	ersiut	selvlyd
æqualis, {tut}-kasus	forholdsendelsen tut	assilerut	

10.0 - En afkodet eksempeltekst

Tekstprøven er begyndelsen af Ole Korneliussens novelle, *Seqinner-sumi apisoq*. Den er skrevet i 1987 og udkom på Atuakkiorfik i 1990.

Sunaaffaana arfininngornerup unnuaa taama atorreqarsinnaasoq. Ualineranilli kammalaatikka ilagilerpakka nuannaaqatigalugit. Nuannivissumik unnussiorpugut. Pisarnitsitut immiaarartorpugut, ullunilu makkunani aningaasaateqartoqarpiannginnatta amerlanngitsuinnarnik pivugut - asuli mamaraluartiinnarlugit. Ajunngiinnarpormi, tassami aalajanger-nikuugama unnummut silatusaarniarlunga. Ullormi taama pingaartigisoq silakisaarlunga atorniannginnakku.

Imikkavut amerlanngikkaluartut assut nuannisaarpugut, najugarpullu matummat avissaartuleratta nipikisaarnata sinilluaqqusaqattaappugut qaqugulu naapeqqinnissarput aalajangersarlugu.

Unnuk nuanningaarmat ilaatigut puigortaraluarpara unnuk taanna qanoq naggateqassanersoq. Ilakkalu qimassimalerlugit kisima ingerlalerama aatsaat eqqarsalerpunga kammalaatikka salloqittartutut pisimagikka. Aalajangernikuuvungami inuit taakku takooqqinniarnagit. Taakkuinnaanngitsummi, inuit tamaasa.

Første trin i vores analyse bliver syntaktisk. Vi skal se, hvilke relationer, der eksisterer mellem ordene. Vi husker i denne forbindelse to forhold: (i) grønlandske sætninger går fra punktum til punktum, ikke fra komma til komma. (ii) En grønlandsk sætning har grundlæggende tre dele:

FORFELTET, som kan indeholde udtryk for tid, årsag mv. i form af småord eller hele bisætninger.

SUBJEKTET

PRÆDIKATET, som er resten af sætningen. Det er hovedverballedet, som er prædikatets vigtigste led.

Syntaktisk analyse

FORFELT: Sunaaffaana

SUBJEKT: arfininngornerup unnuaa

PRÆDIKAT: taama atorreqarsinnaasoq.

FORFELT: Ualineranilli
SUBJEKT: "JEG"
PRÆDIKAT: kammalaatikka ilagilerpakka nuannaaqatigalugit.
FORFELT: TOMT
SUBJEKT: "VI"
PRÆDIKAT: Nuannivissumik unnussiorpugut.
FORFELT: TOMT
SUBJEKT: "VI"
PRÆDIKAT: Pisarnitsitut immiaarartorpugut, ullunilu makkunani aningaasaateqartoqarpianninnatta amerlanngitsuinnarnik pivugut - asuli mamaraluartiinnarlugit.
FORFELT: TOMT
SUBJEKT: "DET"
PRÆDIKAT: Ajunngiinnarpormi, tassami aalajangernikuugama unnummut silatusaarniarlunga. Ullormi taama pingaartigisoq silakisaarlunga atorniannginnakku.
FORFELT: Imikkavut amerlanngikkaluartut
SUBJEKT: "VI"
PRÆDIKAT: assut nuannisaarpugut,
FORFELT: najugarpullu matummat avissaartuleratta
SUBJEKT: "VI"
PRÆDIKAT: nipikisaarnata sinilluaqqusaqattaappugut qaqugulu naapeqqinnissarput aalajangersarlugu.
FORFELT: Unnuk nuanningaarmat
SUBJEKT: "JEG"
PRÆDIKAT: ilaatigut puigortaralarpara unnuk taanna qanoq nagga-teqassanersoq.
FORFELT: Ilakkalu qimassimalerlugit kisima ingerlalerama
SUBJEKT: "JEG"
PRÆDIKAT: aatsaat eqqarsalerpunga kammalaatikka salloqittartutut pisimagikka.
FORFELT:
SUBJEKT: "JEG"
PRÆDIKAT: Aalajangernikuuvungami inuit taakku takoqqinniarnagit.

FORFELT:

SUBJEKT: "JEG"

PRÆDIKAT: Taakkuinnaanngitsummi, inuit tamaasa.

Morfologisk analyse

Sunaaffaana {suna}{uffa}{una} - arfininngornerup {arviniq} {ηηur} {niq} {up} - unnuaa {unnuaq}{a} - taama {ta'}{ima} - atorneqarsinnaasoq. {atur}{niqar}{sinnaa}{Tu}{q} - Ualineranilli {uvaliniq}{a}{nit}{li} - kammalaatikka {kammalaatə}{kka} - ilagilerpakka {ilagə}{lir}{va}{kka} - nuannaatigalugit. {nuannaar}{qatə}{gə}{(l)lu}{git} - Nuannivissumik {nuannir}{vik}{Tuq}{mik} - unussiorpugut. {unnuk}{siur}{vu}{gut} - Pisarnitsitut {piTar}{niq}{ttə}{tut} - immiaarartorpugut, {immiaq} {araq} {tur} {vu}{gut} - ullunilu {ulluq}{ni}{lu} - makkunani {makku}{nani} - aningaasaateqartoqarpianninnatta {aningaasaq} {utə}{qar} {Tuq} {qar}{(r)piar}{ηηit}{ga}{ttə} - amerlanngitsuinnarnik {amirla}{ηηit} {Tuq} {innaq}{nik} - pivugut {pi}{vu}{gut} -asuli {asu}{li} - mamaraluar-tiinnarlugit. {mamar}{galuar}{tit}{innar}{(l)lu}{git} - Ajunngiinnarpormi, {ajur}{ηηit}{innar}{vu}{q}{mi} - tassami {tassa}{mi} - aalajangernikuugama {aalajaŋir}{nikuu}{ga}{ma} - unnummut {unnuk}{mut} - silatusaarniarlunga. {sila}{tu}{saar}{niar}{(l)lu}{ŋa} - Ullormi {ulluq}{mi} - taama {ta'}{ima} - pingaartigisoq {piŋaar}{tigə}{Tuq} - silakisaarlunga {sila}{kit}{saar}{(l)lu}{ŋa} - atornianninnakku. {atur}{niar}{ηηit} {ga} {mgu}

Imikkavut {imir}{Taq}{vut} - amerlanngikkaluartut {amirla}{ηηit}{galuar} {Tuq}{t} - assut {assut} - nuannisaarpugut, {nuannir}{saar}{vu}{gut} - najugarpullu {najur}{Taq}{(r)vut}{lu} - matummat {matu}{mat} - avissaartuleratta {avissaar}{tur}{lir}{ga}{ttə} - nipikisaarnata {nipə}{kit} {saar}{na}{tə} - sinilluaqqusaqattaappugut {sinə}{(l)luar}{qqu}{Tar} {qattaar}{utə}{vu}{gut} - qaqugulu {qaqugu}{lu} - naapeqqinnissarput {naapit}{qqik}{niq}{ssaq}{(r)vut} - aalangersarlugu. {aalajaŋirsar} {(l)lu} {gu}

Unnuk {unnuk} - nuanningaarmat {nuannir}{ŋaar}{mat} - ilaatigut {ila} {atə}{gut} - puigortalaruara {puigur}{Tar}{galuar}{va}{ra} - unnuk {unnuk} - taanna {ta'}{una} - qanoq {qanuq} - naggateqassanersoq. {naggatə}{qar}{ssa}{nir}{Tu}{q} - Ilakkalu {ila}{kka}{lu} - qimassimaler-lugit {qimak}{sima}{lir}{(l)lu}{git} - kisima {kisima} - ingerlalerama {iŋirla} {lir}{ga}{ma} - aatsaat {aatsaat} - eqqarsalerpunga {iqqarsar} {lir}{vu} {ŋa} - kammalaatikka {kammalaatə}{kka} - salloqittartutut {salluqittar} {Tuq}{tut} - pisimagikka. {pi}{sima}{gə}{kka} - Aalajangernikuuvungami {aalajaŋir}{nikuu}{vu}{ŋa}{mi} - inuit {inuk}{it} - taakku {ta'}{uku} - takoqqinniarnagit. {taku}{qqik}{niar}{na}{git} - Taakkuinnaanngitsummi,

{ta'}{uku}{innaq}{u}{ηηit}{Tuq}{t}{mi} - inuit {inuk}{it} tamaasa. {*tamaq}
{isa}

11.0 – De bundne morfemer, der forekommer i teksten

11.1 - Tilhængsliste

N{÷araq}N: Betyder "lille N" uden specielle konnotationer. Eksempler: *immiaarartorpugut* {immiaq}{÷araq}{tur}. Specielle former forekommer, idet det første /a/ undertiden er en variabel vokal som i *Paneeraq* {panik}{÷Vraq}, men dette er ikke gennemført. Det hedder fx *qimmiaraq* {qimmiq}{÷araq} helt normalt.

Vb{+galuar}Vb: Betyder "V-er ellers", "V-er ganske vist (men denne V-ning står i en art modsætning til den V-ning, der foregår i nabo-V)". Det er jo en kompliceret forklaring, men du kan ikke komme uden om tilhænet. Det er helt produktivt og bruges meget. Eksempler: *Imikkavut amerlanngikkaluartut* {amirla}{ᐃᐃᐃᐃ}{+galuar}{Tuq} *assut nuannisaarpugut*. (=Vort forbrug var{galuar} begrænset (men trods denne begrænsning var vi alligevel glade)); *mamaraluartiinnarlugit*.: {mamar}{galuar}{tit}{innar}{(l)lu}{git}; *puigortaraluarpara* - {puigur}{Tar}{galuar}{va}{ra}. Vigtige sammenkædninger: {galuar} og conditionalis {gu} - **{+galuaru}** til at udtrykke "trods V-ning (så noget andet)"; Med fremtid {ssa} fulgt af {galuar} udtrykkes det irrealis **{÷ssagaluar}** "skulle ellers have V-et"

N{+gə}Vb: Betyder "Subjektet har objektet som sit N/ Objektet er subjektets N". Dette er det tilhæng, der erfaringsmæssigt volder danske indlærere flest problemer i det hele taget samtidig med, at det er enormt produktivt. Det er nemlig reelt den eneste måde at udtrykke sætninger af typen "X er NN's Y", og det er en sætningstype, vi udsiger hundreder af gange hver dag som i *hun* (X) *er min* (NN's) *kone* (Y). At det er så forfærdeligt kompliceret hænger bl.a. sammen med, at ordstillingen forekommer danskere så bagvendt. Det er sådan, at det led, vi på dansk opfatter som det vigtigste, nemlig subjektet (*hun*) slet ikke er subjekt på grønlandsk. Det er nemlig objektet. På grønlandsk er det "ejereren", der er subjektet - altså *X er min kone* = *jeg har-som-kone X*, hvor altså jeg er subjektet og X er objektet: *X nuliarivara*. Bemærk, at alle verber, der er bygget med N{+gə} nødvendigvis er transitive. Strukturen forudsætter jo et objekt. Eksempler: *nunaqarfigivaat* {nuna}{qar}{vik}{+gə}{va}{at}; *nunagilikkaminni* {nuna}{+gə}{lir}{Taq}{mək}{ni}; *ilagilerpakka* {ila}{+gə}{lir}{va}{kka}; *pingaarnersariuarpaat* {piᑎaar}{nirsaq}{+gə}{uar}{va}{at}. Vigtige sammenkædninger er der mange af

fx sammen med {÷qatð}. **{÷qatigð}** har betydningen “objektet er subjektets med-N/ subjektet V-er sammen med objektet”
nuannaaqatigalugit {nuannaar}{÷qatigð}{(l)lu}{git}

Vb{+gð}Vb: Betyder “synes at objektet er (for meget) V”. Eksempler *mikigivaa* {miki}{+gð}{va}{a}

N{÷innaq}N: Betyder “en-blot-N; bare en N”. Eksempler: *amerlanngitsuinnarnik* {amirla}{ηηit}{Tuq}{÷innaq}{nik}; *Taakkuinnaanngitsummi*, - {ta}{uku}{innaq}{u}{ηηit}{Tuq}{t}{mi}

Vb{÷innar}Vb: Betyder “V-er bare”. Eksempler *mamaraluartiinnarlugit*. {mamar}{galuar}{tit}{÷innar}{(l)lu}{git}; *Ajunngiinnarpormi* {ajur}{ηηit}{÷innar}{vu}{q}{mi}

N{÷kit}Vb: Betyder “har kun lidt N”. Eksempler *silakisaarlunga* {sila}{÷kit}{saar}{(l)lu}{ηa}; *nipikisaarnata* {nipð}{÷kit}{saar}{na}{tð}

Vb{÷lir}Vb: Betyder “begynder at V” Det er den almene sproglige funktion, der med et fint ord kaldes **inchoativ**. Eksempler *ilagilerpakka* {ilagð}{÷lir}{va}{kka}; *avissaartuleratta* {avissaar}{tur}{÷lir}{ga}{ttð}; *qimassimalerlugit* - {qimak}{sima}{lir}{(l)lu}{git}; *ingerlalerama* - {inirla}{lir}{ga}{ma}; *eqqarsalerpunga* - {iqqarsar}{lir}{vu}{ηa}

Vb{+(l)luar}Vb: Betyder “V godt”. Eksempler *sinilluaqqusaqattaappugut* {sinðk}{+(l)luar}{qqu}{Tar}{qattaar}{utð}{vu}{gut}

Vb{+niar}Vb: Betyder “agter at V/ vil (bevidst) V”. Eksempler *silatusaarniarlunga*. {sila}{tu}{saar}{+niar}{(l)lu}{ηa}; *atorniannginnakku*. {atur}{+niar}{ηηit}{ga}{kku}; *takoqqinniarnagit*. - {taku}{qqik}{niar}{na}{git}

Vb{+nikuu}Vb: Betyder “har engang V”. Eksempler *aalajangernikuu-gama* {aalajaηir}{+nikuu}{ga}{ma}; *Aalajangernikuuvungami* - {aalajaηir}{nikuu}{vu}{ηa}{mi}

Vb{+niq}N: Svarer ret præcis til de danske tilhæng -else og -ning, altså verbets handling udtrykt som nomen. Eksempler *arfininngornerup* {arvinig}{ηηur}{+niq}{up}; *Pisarnitsitut* {piTar}{+niq}{ttð}{tut}; *naapeqqinnissarput* {naapit}{qqik}{+niq}{ssaq}{(r)vut}

Vb{+niqar}Vb: Laver V om til passiv. Eksempler *atorneqarsinnaasoq*. {atur}{+niqar}{sinnaa}{Tu}{q}

Vb{+nir}Vb: Betyder “mon V?”. I bisætninger (dvs. sammen med ledsagemåde/ participium) bruges Vb{+nir} til at udtrykke modsvarigheden af danske om-sætninger. Eksempler *naggateqassanersoq*. - {naggatð}{qar}{ssa}{nir}{Tu}{q}

Vb{÷ηaar}Vb: Betyder “V-er meget”. Eksempler *nuanningaarmat* {nuannir}{ηaar}{mat}

Vb{÷ηηit}Vb: Betyder “V-er ikke”. Eksempler *aningaasaateqartoqarpiannginnatta* {aningaasaq}{utə}{qar}{Tuq}{qar}{(r)piar}{÷ηηit}{ga}{ttə}; *amerlanngitsuinnarnik* {amirla}{÷ηηit}{Tuq}{innaq}{nik}; *Ajunngiinnarpormi*, {ajur}{÷ηηit}{innar}{vu}{q}{mi}; *atorniannginnakku*. {atur}{niar}{÷ηηit}{ga}{kku}; *amerlanngikkaluartut* {amirla}{÷ηηit}{galuar}{Tuq}{t}; *Taakkuinnaanngitsummi*, - {ta’}{uku}{innaq}{u}{ηηit}{Tuq}{t}{mi}. Særlige forhold: Vb{÷ηηit} skaber helt særlige forhold for modusmærkerne i en række tilfælde. For indikativ gælder det, at {+vu}, {+va} → {÷la} / {÷ηηit} _____. For interrogativ gælder det, at {+vi}, {+va} → {÷li}, {÷la} / {÷ηηit} _____. For causativ gælder det, at {+ga} → {+na} / {÷ηηit} _____. Endelig gælder det for ledsagemåde, at sekvensen {÷ηηit}{(l)lu} → {+na}.

N{÷ηηuk<aq>}N: (Er ganske vist ikke repræsenteret i teksteksemplet, men medtages alligevel, fordi den ofte skaber problemer) Betyder “en lille N (med konnotationen “sød”)”. Den særlige notation <..> antyder, at der findes et element af tilhænet, som i nogen grad er et fremmedlegeme, der undertiden medtages, undertiden ikke. Check følgende eksempel med ordet *panik*: {panik}{÷ηηuaq} *paninnguag*; {panik}{÷ηηuaq}{ga} *paninnguara*; {panik}{÷ηηuk}{a} *paninngua*; {panik}{÷ηηuk}{up} *paninnguup*; {panik}{÷ηηuk}{it} *paninnguit*; {panik}{÷ηηuaq}{mut} *paninnguarmut*.

N{÷ηηur}Vb: Betyder “bliver til en N”. Eksempler *arfininngornerup* {arvi-niq}{÷ηηur}{niq}{up}

Vb{(r)piar}Vb: Betyder “V-er helt præcis”. Den forekommer ofte sammen med nægtelsen som **{(r)piarηηit}**, hvor den så får betydningen “V-er ikke helt/ ikke ordentligt”. (r) betyder, at tilhænet i almindelighed sættes direkte på stammen, men hvis - og kun hvis - den aktuelle stamme ender på en vokal indskydes et /r/. Eksempler *aningaasaateqartoqarpiannginnatta* {aningaasaq}{utə}{qar}{Tuq}{qar}{(r)piar}{ηηit}{ga}{ttə}

N{÷qar}Vb: Betyder “have N/ der er N”. Bemærk, at stammer dannet med dette tilhæng er intransitive. N er jo ikke et objekt, sådan som det er i oversættelsen til dansk. Det er indbagt (incorporeret) i verbet. Betydningen skal altså nærmest parafraseres som det intransitive “at være N-besidder”. Eksempler *aningaasaateqartoqarpiannginnatta* {aningaasaq}{utə}{qar}{Tuq}{÷qar}{(r)piar}{ηηit}{ga}{ttə}; *nag-gateqassanersoq*. - {naggatə}{÷qar}{ssa}{nir}{Tu}{q}

Vb{÷qatə}N: Betyder “Een, man V-er sammen med”. *nuannaaqatigalugit*.: {nuannaar}{qatə}{gə}{(l)lu}{git} -

Vb{÷qattaar}Vb: Betyder “V-er i gentagelsestilfælde”. Eksempler *sinil-luaqqusaqattaappugut* {sinə}{(l)luar}{qqu}{Tar}{÷qattaar}{utə}{vu}{gut}

Vb{÷qqik}Vb: Betyder “V-er igen”. Eksempler *naapeqqinnissarput* {naapit}{÷qqik}{niq}{ssaq}{(r)vut}; *takoqqinniarnagit*. - {taku}{qqik}{niar}{na}{git}

Vb{÷qqu}Vb: Betyder “befaler/ beder objektet om at V”. Det kan altså kun forekomme i transitiv form. Det kan være svært at håndtere, når V er transitiv i forvejen. Vi kan fx let udtrykke “NN passer barnet” *NN-p meeraq paarivaa*. Men hvem gør nu hvad, hvis vi skal udtrykke “Mor bad NN passe barnet”? Vi skal for det første have skruet en ny stamme sammen af {paarð}{qqu} *paareqqu-*. Ideen er nu, at den der udsteder befalingen (dvs. mor) er subjektet og det, der var objektet for det oprindelige {paarð}, (dvs. barnet) forbliver objekt. Så er det altså det gamle subjekt, der må vige pladsen. Det gør vi ved at sætte det gamle subjekt i {nut}-kasus. Resultatet bliver herefter *Anaanap NN-mut meeraq paareqquaa*. Eksempler *sinilluaqqusaqattaappugut* {sinðk}{(l)luar}{÷qqu}{Tar}{qattaar}{utð}{vu}{gut}

Vb{÷saar}Vb: Betyder noget i retning af “agerer V-agtigt/ stræber efter at V” Eksempler *silakisaarlunga* {sila}{kit}{÷saar}{(l)lu}{ηa}; *silatusaarniarlunga*. {sila}{tu}{÷saar}{niar}{(l)lu}{ηa}; *nuannisaarpugut*, {nuannir}{÷saar}{vu}{gut}; *nipikisaarnata* {nipð}{kit}{÷saar}{na}{tð}

Vb{+sima}Vb: Betyder primært **durativ**. “er i en tilstand af V”. Det er et tilhæng, der ofte omtales som en art modsvarighed til dansk fortid. Dette er kun yderst modificeret korrekt. {+sima} betyder først og fremmest durativ, dvs. “det (nutidige) resultat af V” som i *iserssimavoq*, der betyder *at være inde* eller *ilinniarsimavoq*, der betyder *at være (færdig)uddannet*. Eksempler *qimassimalerlugit* - {qimak}{sima}{lir}{(l)lu}{git}; *pisimagikka*. - {pi}{sima}{gð}{kka}

Vb{+sinnaa}Vb: Betyder “kan V”. Eksempler *atorneqarsinnaasoq*. {atur}{niqar}{+sinnaa}{Tu}{q}

N{+siur}Vb: Betyder “færdes i N/ har med N at gøre”. Eksempler *unnussiorpugut*. {unnuk}{+siur}{vu}{gut}

Vb{÷ssa}Vb: Betyder “V i fremtid”. Eksempler *naggateqassanersoq*. - {naggatð}{qar}{ssa}{nir}{Tu}{q}

N{÷ssaq}N: Betyder “en fremtidig N”. Eksempler *naapeqqinnissarput* {naapit}{qqik}{niq}{÷ssaq}{(r)vut}

N{(r)suk<aq>}N: (Er ganske vist ikke repræsenteret i teksteksemplet, men medtages alligevel, fordi den ofte skaber problemer) Betyder “en stor N (undertiden med konnotationen “væmmelig”)”. (r) betyder, at tilhængen i almindelighed sættes direkte på stammen, men hvis - og kun hvis - den aktuelle stamme ender på en vokal indskydes et /r/. Den særlige notation <..> antyder, at der findes et element af tilhængen, som i nogen grad er et fremmedlegeme, der undertiden medtages, undertiden ikke. Check følgende eksempel med ordet *panik*: {panik}

{+suaq} *panissuaq*; {panik}{+suaq}{ga} *panissuara*; {panik}{+suk}{a} *panissua*; {panik}{+suk}{up} *panissuup*; {panik}{+suk}{it} *panissuit*; {panik}{+suaq}{mut} *panissuarmut*.

{ta(C)}{PEGEROD}: Betyder "den eller det, der peges på, er bekendt eller har i det mindste tidligere været tænkt på eller måske endda nævnt. Eksempler *taama* {taC}{ima}; *taanna* - {taC}{una}; *taakku* - {taC}{uku}; *Taakkuinnaanngitsummi*, - {taC}{uku}{innaq}{u}{ηηit}{Tuq}{t}{mi} . Specielle forhold **{ta(C)}** er den eneste forekomst på grønlandsk af de såkaldte præfikser.

Vb{÷Taq}N: Betyder "Det N, der var objektet for V". Stammer dannet med dette tilhæng kaldes også for passive nominer. Eksempler *Imik-kavut*: {imir}{÷Taq}{vut}; *najugarpullu* {najur}{÷Taq}{(r)vut}{lu}. Specielle forhold tilhængen har en helt speciel variant som forekommer efter verber, der slutter på /r/ {÷Taq} → {÷gaq} / r ____

Vb{+Tar}Vb: Betyder "plejer at V". Eksempler *Pisarnitsitut* {pi}{+Tar}{niq}{ttə}{tut}; *sinilluaqqusaqattaappugut* {sinək}{(l)luar}{qqu}{+Tar}{qattaar}{utə}{vu}{gut}; *puigortaraluarpara* - {puigur}{Tar}{galuar}{va}{ra}

Vb{+tigə}Vb: Betyder "V-er så meget (som noget der står et andet ord)". Eksempler *taama pingaartigisoq* {piŋaar}{+tigə}{Tuq}

Vb{+tit}Vb: Betyder "får objektet til at V". Stammer dannet med dette tilhæng er altså altid transitive. Det er den generelle sproglige funktion, der med et fint ord kaldes **agentativ**. Eksempler *mamaraluartiinnarlugit*. {mamar}{galuar}{+tit}{innar}{(l)lu}{git}

N{+tu}Vb: Betyder "har meget N". Eksempler *silatusaarniarlunga*. {sila}{+tu}{saar}{niar}{(l)lu}{ŋa}

Vb{+Tuq}N: Betyder "den der V". Det er det, der med et fint ord kaldes **verbalnomen**. Eksempler *Nuannivissumik* {nuannir}{vik}{+Tuq}{mik}; *aningaasaateqartoqarpiannginnatta* {aningaasaq}{utə}{qar}{+Tuq}{qar}{(r)piar}{ηηit}{ga}{ttə}; *amerlanngitsuinnarnik* {amirla}{ηηit}{+Tuq}{innaq}{nik}; *taama pingaartigisoq* {piŋaar}{tigə}{+Tuq}; *amerlanngikkaluartut* {amirla}{ηηit}{galuar}{+Tuq}{t}; *salloqittartutut* - {salluqittar}{Tuq}{tut}; *Taakkuinnaanngitsummi*, - {ta}{uku}{innaq}{u}{ηηit}{Tuq}{t}{mi}

Vb{+tur}Vb: Betyder "V-er et antal gange eller over nogen tid". Det er ikke noget særligt vigtigt tilhæng. Eksempler *avissaartuleratta* {avis-saar}{+tur}{lir}{ga}{ttə}

N{+tur}Vb: Betyder "drikker eller spiser N". Eksempler *immiaarartorpugut*, {immiaq}{araq}{+tur}{vu}{gut}

N{÷u}Vb: Betyder "at være en N". Det er den helt almene sproglige funktion, der med et fint ord kaldes **copula**. Eksempler *Taakkuinnaanngitsummi*, - {ta}{uku}{innaq}{u}{ηηit}{Tuq}{t}{mi}

N{÷utø}N: Betyder “Et N, som indgår i et ejendomsforhold af en slags/ et N, som man kan skille sig af med igen”. Tilhængen er erfaringsmæssigt vanskeligt for danskere. Prøv denne her: En kattermor kan have en *qitsuaraq*, jeg kan ikke. Jeg kan kun have en *qitsuaraat*. I fjeldene ved Qaqortoq går der *savat*. Det er fåreholdernes *savaatit*. Eksempler *aningaasaateqartoqarpiannginnatta* {aningaasaq}{÷utø}{qar}{Tuq}{qar}{(r)piar}{ηηit}{ga}{ttø}

Vb{÷utø}Vb: Dette er et meget kompliceret tilhæng. Det forekommer ganske vist kun en enkelt gang i den anførte tekstprøve, men det skal alligevel medtages her i en meget udførlig form. Det er nemlig svært at have med at gøre, og skaber som sådan altid store problemer. Og så er det bortset fra § 8.0.4 i denne bog ikke rigtigt beskrevet andre steder. Derfor hermed en meget lang artikel om Vb{÷utø}Vb. Betydning 1 “konverterer et intransitivt verbum til et transitivt verbum”. Eksempler *aallarpoq - aallaruppaa; aggerpoq - aggiuppaa; angerlarpoq - angerlaappaa; aterpoq - aqquppaa; majuarpoq - majuuppaa*. Betydning 2 “inddrager mere end eet objekt eller en objektslignende relation”. Eksempler *agiarpaa - agiuppaa; nerlerpaa - nerliuppaa; qilerpaa - qileruppaa*. Betydning 3 (den betydning, der forekommer i vort teksteksempel) “V-er med hinanden”. Eksempler *sinilluaqqusaqattaappugut*: {sinøk}{(l)luar}{qqu}{Tar}{qattaar}{÷utø}{vu}{gut}. Specielle forhold. Tilhængen opfører sig forskelligt afhængig af, om det følges af et tilhæng/ en endelse af +typen eller af ÷typen. Det er nemlig sådan, at /ø/ forsvinder før +tilhæng: {utø}→{utØ} / ___ {+..} (*kiffartuuppara* → *kiffartuussimavara* (a){kiffartur}{utø}{+sima}{va}{ra}, (b){kiffartu}{ut}{sima}{va}{ra}, (c)*kiffartuussimavara MEN kiffartuuppara*→*kiffartuutinngilara* (a1){kiffartur}{utø}{÷ηηit}{va}{ra}, (b1){kiffartu}{uti}{ηηi}{la}{ra}, (c1)*kiffartuutinngilara*

Vb{÷vik}Vb: Betyder “V-er rigtigt for alvor”. Eksempler *Nuannivissumik* {nuannir}{÷vik}{Tuq}{mik}

11.2 - Tilhængspartikler og hybridformer

{lu}: er en tilhængspartikel, dvs. den skal altid sættes på et ord. Den betyder “og/ også/ (i særlige forbindelser) straks da ..”. Eksempler *ullunilu* {ulluq}{ni}{lu}; *najugarpullu* {najur}{Taq}{(r)vut}{lu}; *qaqugulu* {qaqugu}{lu}; *llakkalu* - {ila}{kka}{lu}

{li}: er en tilhængspartikel, dvs. den skal altid sættes på et ord. Den betyder “men/ forstærkning/ (sat på et tidsudtryk) helt tilbage fra ..”. Eksempler *Ualineranilli* {uvaliniq}{a}{nit}{li}; *asuli* {asu}{li}

{mi}: er en tilhængspartikel, dvs. den skal altid sættes på et ord. Den betyder “Hva’ med ..?/ sandelig da/ (sat på første ord i sætningen) det var nemlig”. Eksempler *Ajunngiinnarpormi*, {ajur}{ηηit}{innar}{vu}{q}

{mi}; *tassami* {tassa}{**mi**}; *Ullormi* {ulluq}{**mi**}; *Aalajangernikuuvungami* - {aalajanir}{nikuu}{vu}{**na**}{**mi**}; *Taakkuinnaanngitsummi*, - {ta'}{uku}{innaq}{u}{**ni**}{**tuq**}{t}{**mi**}

{uffa}: er en hybrid form. Dvs. at den både kan sættes til et andet ord eller stå som et selvstændigt ord. Den betyder "skønt/ selvom/ hovsa".
Eksempler *Sunaaffaana* {suna}{**uffa**}{una}

{uku}: er en hybrid form. Dvs. at den både kan sættes til et andet ord eller stå som et selvstændigt ord. Den betyder "de dér/ forstærkning". Det er altså flertal af {una}. Eksempler *taakku* - {ta'}{uku}; *Taakkuinnaanngitsummi*, - {ta'}{uku}{innaq}{u}{**ni**}{**tuq**}{t}{**mi**}

{una}: er en hybrid form. Dvs. at den både kan sættes til et andet ord eller stå som et selvstændigt ord. Den betyder "den dér/ forstærkning".
Eksempler *Sunaaffaana* {suna}{**uffa**}{**una**}; *taanna* - {ta'}{una}

11.3 – Endelser

N{±a} - entals-N i absolut kasus ejet af en 3. person ental: {÷a} bruges ved p-bøjede stammer. *unnuaa* - {unnuaq}{a}, medens {+a} bruges ved up-bøjede stammer, der ikke tilhører overgangsklassen (jf. p. 32).
Ualineranilli - {uvaliniq}{a}{**ni**}{**li**}

N{±atə} - entals-N i relativ kasus ejet af en 3. person ental eller flertal. Anvendes i denne form kun ved vialis: {÷atə} bruges ved p-bøjede stammer. *ilaatigut* - {ila}{atə}{gut}, medens {+atə} bruges ved up-bøjede stammer, der ikke tilhører overgangsklassen (jf. p. 32).

Vb{+ga} - causativs modusmorfem: *aalajangernikuugama* - {aalajanir}{nikuu}{ga}{ma}; *avissaartuleratta* - {avissaar}{tur}{lir}{ga}{ttə}; *ingerlalerama* - {inirla}{lir}{ga}{ma}. Specielle former {+na} er en variant, der kun forekommer efter Vb{÷**ni**}. Pas godt på ikke at sammenblende denne variant med ledsagemådens nægtede modusmorfem af samme udseende. **{m}** svarer til {+ga} hvor subjektet er 3. person. Det er ved disse former vanskeligt at holde modus- og personendelser adskilte.
Eksempler *aningaasaateqartoqarpiannginnatta* - {aningaasaq}{utə}{qar}{**tuq**}{qar}{(r)piar}{**ni**}{ga}{ttə}; *atorniannginnakku*. - {atur}{niar}{**ni**}{ga}{kku}; *matummat*: - {matu}{**mat**}; *nuanningaarmat* - {nuannir}{**naar**}{**mat**}

Vb{+gə} - transitiv participiums modusmorfem: Eksempler *pisimagikka*. - {pi}{sima}{gə}{kka}

{git} - 3. person flertal i absolut kasus: Eksempler *nuannaqatigalugit*. - {nuannaar}{qatə}{gə}{(l)lu}{git}; *mamaraluartiinnarlugit*. - {mamar}{galuar}{tit}{innar}{(l)lu}{git}; *qimassimalerlugit* - {qimak}{sima}{lir}{(l)lu}{git}; *takoqqinniarnagit*. - {taku}{qqik}{niar}{na}{git}

{gu} - 3. person ental i absolut kasus: Eksempler *aalajangersarlugu*. - {aalajanirsar}{(l)lu}{gu}

modusmorfem{gut} - en særlig form af 1. person flertal i absolut kasus. Den forekommer kun i indikativ og participium: Eksempler *unnussiorpugut*. - {unnuk}{siur}{vu}{gut}; *immiaarartorpugut*, - {immiaq}{araq}{tur}{vu}{gut}; *pivugut*. - {pi}{vu}{gut}; *nuannisaarpugut*, - {nuannir}{saar}{vu}{gut}; *sinilluaqqusaqattaappugut* - {sinθk}{(l)luar}{qqu}{Tar}{qattaar}{utθ}{vu}{gut}

N{gut} - vialis: *ilaatigut* - {ila}{atθ}{gut}

N{±it} - relativ og absolut flertal ved N, der tilhører up-bøjningen: {±it} bruges ved up-bøjede stammer af overgangsklassen (jf. p. 32), medens {+it} bruges ved up-bøjede stammer, der ikke tilhører overgangsklassen. Eksempler *inuit* - {inuk}{it}

N{÷kka} - flertals-N i absolut kasus ejet af en 1. person ental: Eksempler *kammalaatikka* - {kammalaatθ}{kka}; *llakkalu* - {ila}{kka}{lu}

modusmorfem{÷kka} - en særlig form af 1. person ental → 3. person flertal. Den forekommer kun i indikativ og participium: Eksempler *ilagilerpakka* - {ilagθ}{lir}{va}{kka}; *pisimagikka*. - {pi}{sima}{gθ}{kka}

Vb{+(l)lu} - ledsagemådes modusmorfem: Eksempler *mamaraluar-tiinnarlugit*. - {mamar}{galuar}{tit}{innar}{(l)lu}{git}; *silatusaarniarlunga*. - {sila}{tu}{saar}{niar}{(l)lu}{ηa}; *silakisaarlunga* - {sila}{kit}{saar}{(l)lu}{ηa}; *aalajangersarlugu*. - {aalajanirsar}{(l)lu}{gu}; *qimassimalerlugit* - {qimak}{sima}{lir}{(l)lu}{git} Specielle former **Vb{lu}** er en variant, der kun forekommer efter /θ/. **Vb{+na}** er en meget speciel specialitet. Det er nemlig det eneste eksempel overhovedet på en art sammenblanding af tilhængs og endelsers områder. Endelsen {+na} er nemlig lig med summen af tilhænget {ηηit} og endelsen {(l)lu}. Eksempler *nuannaaqatigalugit*. - {nuannaar}{qatθ}{gθ}{lu}{git}; *nipikisaarnata* - {nipθ}{kit}{saar}{na}{tθ}; *takoqqinniarnagit*. - {taku}{qqik}{niar}{na}{git}

modusmorfem{kku} - den normale form af 1. person ental → 3. person ental: Eksempler *atorniannginnakku*. - {atur}{niar}{ηηit}{ga}{kku}

modusmorfem{ma} - en særlig 1. person ental, der kun forekommer som verbal personendelse i causativ og conditionalis: Eksempler *aalajangernikuugama* - {aalajanir}{nikuu}{ga}{ma}; *ingerlalerama* - {iηirla}{lir}{ga}{ma}

pegerod{nani} - den særlige lokalis endelse. Den anvendes kun ved pegerødder: Eksempler *makkunani* - {makku}{nani}

N{±ni} - lokalis: {+ni} anvendes ved N af up-bøjningen, {÷ni} ved N af p-bøjningen. Eksempler *ullunilu* - {ulluq}{ni}{lu}

N{±nik} - instrumentalis: {+ni} anvendes ved N af up-bøjningen, {÷ni} ved N af p-bøjningen. Eksempler *amerlanngitsuinnarnik* - {amirla}{ηηit}{Tuq}{innaq}{nik}. Specielle former **N{±mik}** anvendes, når der hverken er flertalsendelse eller personendelse på N. Eksempler *Nuannivissumik* - {nuannir}{vik}{Tuq}{mik}

N{±nit} - ablativ: {+nit} anvendes ved N af up-bøjningen, {÷nit} ved N af p-bøjningen. Eksempler *Ualineranilli* - {uvaliniq}{a}{nit}{li}

N{±nut} - terminalis: {+nut} anvendes ved N af up-bøjningen, {÷nut} ved N af p-bøjningen. Specielle former **N{±mut}** anvendes, når der hverken er flertalsendelse eller personendelse på N. Eksempler *unnummut* - {unnuk}{mut}

modusmorfem{ηa} - 1. person ental i absolut kasus: Eksempler *silatusaarniarlunga* - {sila}{tu}{saar}{niar}{(l)lu}{ηa}; *silakisaarlunga* - {sila}{kit}{saar}{(l)lu}{ηa}; *eqqarsalerpunga* - {iqqarsar}{lir}{vu}{ηa}; *Aalajangernikuuvungami* - {aalajaŋir}{nikuu}{vu}{ηa}{mi}

modusmorfem{q} - en særlig form af 3. person ental i absolut kasus. Den forekommer kun i indikativ og participium: Eksempler *atorneqarsinnaasoq* - {atur}{niqar}{sinnaa}{Tu}{q}; *naggateqassaner-soq* - {naggatə}{qar}{ssa}{nir}{Tu}{q}

modusmorfem{ra} - en særlig form af 1. person ental → 3. person ental. Den forekommer kun i indikativ: Eksempler *puigortaraluarpara* - {puigur}{Tar}{galuar}{va}{ra}

N{(r)vut} - entals-N i absolut kasus ejet af en 1. person flertal: Eksempler *najugarpullu* - {najur}{Taq}{(r)vut}{lu}; *naapeqqinnissarput* - {naapit}{qqik}{niq}{ssa}{(r)vut}

N{÷t} - flertal i såvel absolut som relativ ved N af p-bøjningen: Eksempler *amerlanngikkaluartut* - {amirla}{ηηit}{galuar}{Tuq}{t}; *Taakkuinnaanngitsummi* - {ta'}{uku}{innaq}{u}{ηηit}{Tuq}{t}{mi}

modusmorfem{tə} - en særlig form af 1. person flertal i absolut kasus. Den forekommer kun i ledsagemåde og i optativ: Eksempler *nipikisaarnata* - {nipə}{kit}{saar}{na}{tə} -

N{÷ttə} - 1. person flertal i relativ kasus, slidt form: Eksempler *Pisarnitsitut* - {piTar}{niq}{ttə}{tut}

modusmorfem{÷ttə} - den normale 1. person flertal, men den forekommer som verbal personendelse kun i causativ og conditionalis: Eksempler *aningaasaateqartoqarpiannginnatta* - {aningaasaq}{utə}{qar}{Tuq}{qar}{(r)piar}{ηηit}{ga}{ttə}; *avissaartuleratta* - {avissaar}{tur}{lir}{ga}{ttə} -

Vb{+Tu} - modusmorfemet for intransitiv participium: Eksempler *atorneqarsinnaasoq.* - {atur}{niqar} {sinnaa}{Tu}{q}; *naggateqassaner-soq.* - {naggatə}{qar}{ssa}{nir}{Tu}{q}

N{±tut} - æqualis: {+tut} anvendes ved N af up-bøjningen, {÷tut} ved N af p-bøjningen. Eksempler *Pisarnitsitut* - {piTar}{niq}{ttə}{tut}; *salloqit-tartutut* - {salluqittar}{Tuq}{tut}

N{±up} - relativ ental ved N, der tilhører up-bøjningen: {÷up} bruges ved up-bøjede stammer af overgangsklassen (jf. p. 32), medens {+up} bruges ved up-bøjede stammer, der ikke tilhører overgangsklassen. Eksempler *arfininngornerup* - {arvinia}{ηηur}{niq}{up}

Vb{+va} - modusmorfem transitiv indikativ: Eksempler *ilagilerpakka* - {ilagə}{lir}{va}{kka}; *puigortaraluarpara* - {puigur}{Tar}{galuar}{va}{ra}

Vb{+vu} - modusmorfem intransitiv indikativ: Eksempler *unnussior-pugut.* - {unnuk}{siur}{vu}{gut}; *immiaarartorpugut,* {immiaq}{araq}{tur}{vu}{gut}; *pivugut* {pi}{vu}{gut}; *Ajunngiinnarpormi,* - {ajur}{ηηit}{innar}{vu}{q}{mi}; *nuannisaarpugut,* {nuannir}{saar}{vu}{gut}; *sinilluaqqu-saqattaappugut:* {sinə}{(l)luar}{qqu}{Tar}{qattaar}{utə}{vu}{gut}; *eqqarsalerpunga* - {iqqarsar}{lir}{vu}{ηa}; *Aalajangernikuuvungami* - {aalajaηir}{nikuu}{vu}{ηa}{mi}

N{÷vut} - flertals-N i absolut kasus eget af en 1. person flertal: Eksempler *Imikkavut* - {imir}{Taq}{vut}

Appendix I - anvendte gloser og tilhæng

angut	en mand
anisoq	en, der går ud
anivoq	han går ud
arnaannaq	blot en kvinde
arnaavoq	hun er en kvinde
arnaq	en kvinde
asasaq {asa÷Taq}	en elsket
asavaa	han elsker OBJ
ataaseq	en
ataata	en far
atuagaq	en bog
atuarfik	en skole
atuarfittaaq	en ny skole
atuarpoq	han læser
atuartippaa {atuar+tit}	underviser OBJ
atuartitsivoq {atuar+titsi}	han underviser
erinarsorpoq	han synger
erneq	en søn
iggavik	et køkken
iki	et sår
ilagivaa	han er sammen med OBJ
inaavoq	det er et værelse
inangerpaa	han tager OBJs plads
ini	et værelse
ininnguaq	et lille værelse
kaffiliorpoq	han laver kaffe
kalaaleq	en grønlænder
kangerluk	en fjord
marluk	to

matuma	dette (relativ kasus af manna)
meeraq	et barn
nassiuppaa {nassiutə}	sender OBJ
nassiussaq	det, man har sendt
nerisippaa	han bespiser OBJ
nerivoq	han spiser
nerrivik	et bord
nuliaqarpoq	han har kone
Nunatta	vort land/ Grønland
oqaluppoq	han taler
panik	en datter
pikkorippoq	han er dygtig
pikkorrissoq	en, der er dygtig
pinnersoq	en, der er smuk
qasuvoq	han er træt
qimmeq	en hund
qimmersuaq	en stor hund
sanavoq	han arbejder (typisk i træ)
sinippoq {sinək}	han sover
sinittoq	en sovende
tiitorpoq	han drikker te
tusaraluarpaa	han hørte da ellers OBJ
tusarnerssoq	noget, der lyder godt
tusarpaa	han hørte OBJ
tuttu	en ren
uanga	jeg
ukioq	en vinter, et år
ukioqarpoq {ukiuq÷qar}	han er (antal-NIK) år gammel
Vb{+galuar}Vb	Vb-er ganske vist
N{÷innaq}N	blot/ kun en N

N{÷liur}Vb	at lave N
N{÷ηηuk<aq>}N	en lille (sød) N
N{÷qar}Vb	at have N
N{+(r)suk<aq>}N	en stor N
N{+taaq}N	en ny N
Vb{+tit}Vb	foranledige objektet at Vb-e
Vb{+titsi}Vb	foranledige ubestemt objekt at Vb-e
N{+tur}Vb	at spise/ drikke N
Vb{+Tar}Vb	at pleje at Vb
Vb{Tarlaqar}Vb	at være nødt til at Vb
Vb{+Tuq}N	én, der Vb
N{÷u}Vb	at være N
Vb{+´vik}N	tiden eller stedet man Vb

Appendix II - facitlister

Øvelse 1

[kuu-t^{si}-lu ɔ-qap-pɔq qaam-ma^t-ti taa-va qaam-ma^p-pɔq kuu-t^{si}-tu
qaa-ma-sɔq ta-ku-aa a-juŋ-ŋit-t^sɔq taa-va kuu-t^{si}p qaa-ma-sɔt-tu
taat-tɔt-tu a-vis-sa^t-t^{si}p-paa]

Øvelse 2

[Guu^{ti}lu o^oqar^{po}q: il^{su}is^{si}ma^{so}q pin^{ngor}li er^{mit}
a^{kor}nanⁿⁱ, er^{mit} a^{vis}sa^{ar}teq^{qul}lu^{git}. Guu^{tip} taa^{va}
i^{su}is^{si}ma^{so}q pi^{li}a^{raa}, a^{vis}sa^{ar}til^{lu}git er^{mit}
i^{su}is^{si}ma^{sup} a^{taa}niit^{tut} er^{mil}lu i^{su}is^{si}ma^{sup}
qu^{laa}niit^{tut}; taa^{ma}lu i^{li}voq

Øvelse 3

[na^{nɔt}ta^{lik} qa^{qɔt}tɔq na^ssa^q i^{vit}tuut paa^{mi}ut nuuk
ma^{niit}t^sɔq si^{si}mi^{ut} ka^{ŋaat}t^{si}a^q aa^{si}aat
qa^{si}yi^{an}ŋu^{it} i^{lu}lis^{sat} qe^{qet}t^as^{su}a^q uum^{man}n^aq
u^{pɛn}na^{vik} a^{va}n^{es}su^aq ta^{sii}l^aq it^{tɔq}qɔt^{tɔm}miit]

Øvelse 5

01 transitiv, 02 transitiv, 03 intransitiv, 04 intransitiv, 05 transitiv, 06
intransitiv, 07 transitiv, 08 transitiv, 09 transitiv, 10 intransitiv, 11 in-
transitiv, 12 transitiv, 13 intransitiv, 14 transitiv

Appendix III - kombinatorikken ved 5 tilhæng og endelser

I eksemplet p. 10 legede vi med flertals endelse $N\{\div t\}$ og tilhængene $N\{\div uvuq\}$, $N\{\div innaq\}$ samt $N\{\div tuqaq\}$ og så, at disse kunne kombineres på 12 forskellige måder for ethvert nomen idet der er indregnet den forudsætning, at $\{uvuq\}$ ikke kan kombineres med $\{t\}$. I dette regneeksempel tilføjes yderligere et generelt tilhæng, nemlig $N\{+suaq\}$, der betyder en stor N:

N
N{tuqaq}
N{tuqaq}{suaq}
N{tuqaq}{innaq}
N{tuqaq}{suaq}{innaq}
N{tuqaq}{innaq}{suaq}

N{suaq}
N{suaq}{innaq}
N{suaq}{tuqaq}
N{suaq}{innaq}{tuqaq}
N{suaq}{tuqaq}{innaq}

N{innaq}
N{innaq}{suaq}
N{innaq}{tuqaq}
N{innaq}{suaq}{tuqaq}
N{innaq}{tuqaq}{suaq}

Hver af disse 16 former kan nu forbindes med $N\{\div uvuq\}$ og de kan forbindes med $N\{\div t\}$ hvilket altså genererer ialt 48 former pr. nomen. Hvis vi yderligere inddrog den stump information, der gør det muligt at opfatte $N\{\div t\}$ og $Vb\{\div t\}$ som samme morfem således at begrænsningen ikke længere var gældende, ville der således blive tale om 72 ordformer.

Appendix IV – Henriks Lunds *Ilaanni unnu- lermat*

Tekst og melodi

Dansk gendigtning

(Efter Chr. Berthelsen. *Grønlandsk litteratur*. Centrum 1983 pp. 73-74)

Per Langgård. *Forsøg til en forbedret grønlandsk pædagogisk Grammatica* p. 88